

Asukkaiden osallistaminen kiertotalouteen Nokian kaupungissa

Tiina Vermaete

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2020

Risk Management and Circular Economy

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Risk Management and Circular Economy

VERMAETE TIINA

Asukkaiden osallistaminen kiertotalouteen Nokian kaupungissa

Opinnäytetyö 125 sivua, joista liitteitä 11 sivua
Toukokuu 2020

Nokia on Pirkanmaalla sijaitseva noin 33 000 asukkaan kaupunki, joka on viime vuosina panostanut voimakkaasti kiertotalousalan yritysten toimintamahdollisuuksien luomiseen. Opinnäytetyön tarkoitus oli laajentaa tätä näkökulmaa selvittämällä keinoja viestiä kiertotaloudesta myös Nokian kaupungin asukkaille ja lisäämällä heidän osallisuuttaan.

Kehittämistyössä tutkittiin asukkaiden osallistamistyön keinoja, painopistealueita sekä keskeisimpiä kumppaneita ja verkostoja. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys koostuu kiertotalouden, osallisuuden, verkostoitumisen ja ympäristökasvatuksen teemoista. Itse kehittäminen on toimintatutkimuksellinen kehittämissuunnitelma, joka toteutettiin pääasiassa osallistavana toimintatutkimuksena. Aiheita lähestyttiin sekä asiantuntijahaastattelujen että erilaisten lasten, nuorten ja aikuisten osallisuutta edistävien hankkeiden kehittämisen, toteuttamisen ja tutkimisen kautta. Ajallisesti kehittämistoimet toteutettiin lokakuun 2018 ja maaliskuun 2020 välisenä aikana.

Työn perusteella tärkeimpänä osallistamistyön kohteena voidaan nähdä lapset ja nuoret. Kuitenkin myös aikuisten valistukseen on syytä panostaa nykyistä enemmän. Termistöllä, kuten kiertotalous, tai kestävä kehitys, ei osallistamistyössä todettu olevan merkitystä. Kiertotalouden teemoja tulee kuitenkin lähestyä näkökulmista, jotka ovat asukkaille helposti lähestyttävissä ja heidän arkeensa kuuluvia. Suunnitellun ja kohdennetun viestinnän merkitys nousee tällaisessa työssä voimakkaasti esille. Yksittäisten tapahtumien sijaan kaupungin tulee pyrkiä pitkäjänteiseen toimintaan. Asukkaiden osallistamisen kiertotalouteen mahdollistavat toimintaan sitoutuneet verkostot sekä kaupunkiorganisaation sisällä, että sen ulkopuolella. Erityisesti yhdistysten kanssa verkostoitumisessa todettiin olevan runsaasti käyttämätöntä potentiaalia, jota tulisi jatkossa kehittää.

Työn jatkuvuuden varmistaminen edellyttää riittäviä resursseja koordinoimaan osallistamistyötä kaupunkiorganisaatiossa. Tämä vaatii kaupungin johtotasolta strategisen linjauksen kiertotaloustyön merkityksestä kuntalaisnäkökulmasta sekä riittävät rahalliset resurssit toimenpiteiden toteuttamiseen.

Asiasanat: kiertotalous, ympäristökasvatus, osallistaminen, verkostoituminen

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences
Risk Management and Circular Economy

VERMAETE TIINA

Involving the Inhabitants of the City of Nokia in Circular Economy

Master's thesis 125 pages, appendices 11 pages
May 2020

The study takes place in Nokia, a city of 33 000 people located in Pirkanmaa. The objective of the study was to find ways to communicate circular economy related issues to the inhabitants of Nokia as well as to increase their participation. During the work, key issues to communicate and effective methods of public participation were studied. Most important partners and networks were also identified.

The theoretical framework of the study comprised of themes surrounding circular economy, public participation, networking and environmental education. The study itself was a developmental work research conducted mostly as a participatory action research. The subject was approached through conducting expert interviews as well as developing, implementing and studying different projects aimed at increasing the public participation of children, the youth and adults. The study was conducted during October 2018 and March 2020.

The results of the study suggest that the most important group to focus the participatory efforts on are children and the youth. However, it is also necessary to commit strongly in the participation of adults. The terms used, such as circular economy or sustainable development, were found to be of minor significance in the participatory work. What was important, however, was to present these subjects in a way that is relatable to the inhabitants. It is important to find the right channels of communication for different groups and to use versatile and agile methods in communication.

Involving the inhabitants in circular economy is made possible by networks of committed actors both inside and outside of the city organisation. The findings indicate that there is currently still much unused potential in networking with the third sector.

In order to develop this work in the future, it is important to engage different units of the city organisation. To ensure the continuity of the work, sufficient resources are required for the co-ordination of the work within the city organisation. From the management point of view, this would require a strategic commitment to the importance of participatory efforts in circular economy related issues.

Key words: circular economy, environmental education, public participation, networking

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	KESKEISET TEEMAT	9
	2.1 Kiertotalous	9
	2.1.1 Kiertotalouden kehityskulku	11
	2.1.2 Hallinnon ja kuntien rooli kiertotaloudessa	13
	2.1.3 Kiertotalous ja kuluttaja	15
	2.2 Aukkaiden osallisuuden edistäminen	18
	2.3 Verkostoituminen	24
	2.4 Ympäristökasvatus	26
3	KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS	31
	3.1 Kehittämistyön tutkimusote	31
	3.2 Kehittämistyön käytännön toteutus	34
	3.3 Tutkimusmenetelmät	36
4	KOKEMUKSIA OSALLISTAMIS- JA YMPÄRISTÖKASVATUSTYÖSTÄ	39
	4.1 Haastateltavien taustaorganisaatiot	40
	4.2 Ympäristökasvatuksen ja osallistamisen keinot	41
	4.3 Osallistamistyön kohderyhmät	42
	4.4 Viestintä	44
	4.5 Verkostojen rooli osallistamistyössä	45
	4.6 Kunnan ratkaisuja osallistamis- ja kiertotaloustehtävään	46
	4.7 Yhteenveto haastatteluista	47
5	YMPÄRISTÖKASVATUS NOKIAN KAUPUNGISSA	50
	5.1 Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa	50
	5.2 Ympäristökasvatus perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa	54
	5.3 Ympäristövalistus aikuisopetuksessa	58
	5.4 Yhteenveto haastatteluista	61
6	LASTEN JA NUORTEN OSALLISTAMINEN KIERTOTALOUTEEN ..	63
	6.1 Ympäristökasvatusviikko	63
	6.1.1 Ympäristökasvatusviikon kehittäminen	68
	6.1.2 Ympäristökasvatusviikko osallistamisen keinona	71
	6.2 Päiväkotij- ja kouluyhteistyö	72
	6.2.1 Alhoniityn ja Tyttölän päiväkotien pilottihanke	72
	6.2.2 Harjuniityn koulun pilottihanke	75

6.2.3 Päiväkotij- ja kouluysteistyö osallistamisen keinona	77
7 AIKUISTEN OSALLISTAMINEN KIERTOTALOUTEEN	80
7.1 Pirkan Opiston yhteistyö.....	80
7.2 Opistoyhteistyö osallistamisen keinona.....	83
7.3 Kiertotalousavustukset	84
7.3.1 Kuloveden Kylät ry.....	86
7.3.2 Alhoniityn koulun vanhempainyhdistys ry	88
7.3.3 Kehon siirtolapuutarhayhdistys ry	89
7.3.4 Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry:n Siuron-Linnavuoren yhdistys	90
7.3.5 Kiertotalousavustukset osallistamiskeinona.....	90
7.4 Kolmannen sektorin sitouttaminen	92
7.5 Kolmannen sektorin sitouttaminen osallistamiskeinona	95
8 ASUKKAAN ROOLI KIERTOTALOUDESSA	97
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	100
LÄHTEET.....	104
LIITTEET	
Liite 1. Ympäristökasvatusviikon kyselyt	115
Liite 2. Varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen perehdytysopas ...	121

1 JOHDANTO

Maailma on keskellä globaalia kestävyyskriisiä. Kriisiin taustalla on rajun väestönkasvun lisäksi hyvinvointikäsitteemme, joka on rakennettu korkean elintason ja materiaalisen kuluttamisen pohjalle. (Järvinen ym. 2017) Ilmastonmuutos, ehyvät luonnonvarat ja biodiversiteetin heikentyminen pakottavat kuitenkin nyt valtiot, kunnat, yritykset ja yksilöt muuttamaan ja kehittämään uusia toimintamalleja. Kiertotalous voidaan nähdä oleellisena osana kestävyyskriisin ratkaisua.

Kiertotalouden käytännön toteuttajina ovat paitsi valtiot ja teollisuus, myös kunnat ja niiden asukkaat (CSCP n.d). Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia kunnan ja asukkaiden roolia kiertotaloudessa erityisesti osallistamisen näkökulmasta.

Tutkimus sijoittuu Nokialle, joka on Pirkanmaalla Tampereen kaupunkiseudulla sijaitseva reilun 33 000 asukkaan kaupunki. Kaupungin asukasluku on viimeisen kymmenen vuoden aikana kasvanut noin 7000 hengellä tehden Nokiasta Tampereen seutukunnista nopeimmin kasvavan kunnan (Tilastokeskus 2019). Kaupungin teollinen kehitys on voimakasta eri sektoreilla, joista lähivuosina on vahvasti noussut esiin kiertotalousala.

Kiertotalousalan yritysten keskittymisen Nokialle on mahdollistanut Nokian kaupunki, joka on viime vuosina nostanut kiertotalouden tärkeäksi teemaksi toiminnassaan. Kiertotalous on noussut näkyvään rooliin myös Nokian kaupunkistrategiassa vuosille 2017-2027. Strategian teemana on elinvoimainen, ekologinen Nokia 2027. (Nokian kaupunki n.d.).

Nokia liittyi muiden Tampereen seutukunnan kuntien tavoin hiilineutraalien kuntien Hinku-verkoston vuoden 2019 alusta. Tavoitteena on vähentää kasvihuonekaasupäästöjä 80 % vuoden 2007 tasosta vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteen saavuttamiseksi kaupunki ottaa kasvihuonekaasupäästönäkökulman huomioon kaikessa merkittävässä päätöksenteossaan ja pyrkii aktiivisesti vähentä-

mään hankinnoistaan sekä eri hallinnonalojen toiminnasta aiheutuvia kasvihuonekaasupäästöjä. Kaupungin omassa toiminnassa on jo otettu käyttöön ekologisesti kestäviä ratkaisuja, kuten älyteknologiaa ja kaasuautoja. Kaupunki panostaa lisäksi voimakkaasti myös joukkoliikenteen kehittämiseen. (Tampereen kaupunkiseutu n.d.)

Merkittävimpanä todisteena kiertotalouteen panostamisesta voidaan nähdä paljattu ECO3-kiertotalousalue, jolla toimii noin 15 bio- ja kiertotalouden yritystä. Alue on saanut runsaasti positiivista huomiota sekä Suomessa että kansainvälisesti ja yltänyt mm. arvostetun European Business Awards 2019 -kilpailun yhteiskunta- ja ympäristövastuukategorian Suomen voittajaksi. (ECO3 n.d.)

Kaupungin voimakkaasta panostuksesta huolimatta asukkaiden roolia kiertotaloudessa ei ollut kuitenkaan Nokialla tutkittu eikä sen kehittämiseksi tehty merkittäviä toimenpiteitä. Kaupungin yksiköt tuovat kiertotalouden teemoja esille omassa toiminnassaan, mutta suunnitelmallinen ote asiaan on toistaiseksi puuttunut. Kehittämistyö pyrkii vastaamaan tähän tarpeeseen.

Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää keinoja viestiä kiertotaloudesta asukkaille sekä tuoda asukkaat ja kolmas sektori julkisen ja yrityssektorin rinnalle aktiivisiksi osallisiksi kiertotalouden toteuttamiseen. Asiaa lähestytään osallisuuden ja ympäristökasvatuksen näkökulmista.

Osallisuuden edistämällä tarkoitetaan tässä työssä asukkaiden aktivoimista, mukaan ottamista ja heidän vaikutusmahdollisuuksiensa käyttämisen mahdollistamista. Osallisuuden mahdollistaminen on tärkeää, koska sen kautta syntyvä voimaantuminen on olennaista ympäristövastuullisen käyttäytymisen syntymisessä. Kun ihminen ymmärtää oman toimintansa yhteydet ympäristöön, omaa tietoja ja taitoja toimia ympäristön puolesta ja toimii aktiivisesti yksilönä ja yhteisön jäsenenä ympäristöongelmien ratkaisemiseksi, voidaan puhua myös ympäristökansalaisuudesta (Koskinen 1999).

Kehittämistyö on toimintatutkimuksellinen kehittämishanke, joka on pääasiallisesti toteutettu osallistavana toimintatutkimuksena. Työtä on osittain toteutettu myös yhteistoiminnallisesti osahankkeiden kumppaneiden kanssa. Osallistamista on tutkittu sekä asiantuntijahaastattelujen että erilaisten lasten, nuorten ja aikuisten osallistamista edistävien hankkeiden kehittämisen, toteuttamisen ja tutkimisen kautta.

Opinnäytetyö pyrkii löytämään parhaat tavat saada asukkaat osallistettua kierto-talouteen juuri Nokialla. Samalla toiveena on luoda osallistamiseen mallia myös muille vastaavan kokoisille kunnille.

Keskeiset tutkimuskysymykset, joihin kehittämishankkeessa pyritään löytämään vastauksia, ovat seuraavat:

- mitkä ovat keskeisimmät kumppanit ja verkostot osallistamistyössä?
- mitkä ovat osallistamisen keskeiset painopistealueet ja avaintoimenpiteet: mitä aiheita ja toimenpiteitä on syytä painottaa ja mille asukasryhmille toimet tulee osoittaa?
- mitkä ovat tehokkaimmat viestinnän keinot ja kanavat kullekin asukasryhmälle?
- mitä strategisia ja käytännön toimia Nokian kaupungilta vaaditaan asukkaiden osallistamiseen ja mitkä ovat kaupunkiorganisaation keskeiset toimijat? Miten työn jatkuvuus voidaan varmistaa?

2 KESKEISET TEEMAT

Keskeisimmät opinnäytetyössä tutkittavat aihepiirit liittyvät kiertotalouden lisäksi osallistamiseen, ympäristökasvatukseen sekä verkostoitumiseen. Seuraavaksi käydään läpi keskeiset termit ja niiden periaatteet.

2.1 Kiertotalous

Kiertotaloudelle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Käsitteen määrittelyn hankaluutta kuvaa hyvin tutkimus, jossa käytiin läpi 114 tieteellistä kiertotaloutta käsittelevää julkaisua. Tutkituista julkaisusta löydettiin 95 eri määritelmää kiertotaloudelle. (Kirchher, Reike & Hekkert 2017) Taustalla vaikuttanee se, että kyse on verrattain uudesta käsitteestä eikä yleistä määritelmää ole toistaiseksi ehtinyt muodostua. Kiertotalouden käsite on otettu laajamittaiseen käyttöön vasta 2010-luvulla. Asiaa monimutkaistaa myös se, että kiertotalous on osin päällekkäinen muiden käsitteiden, kuten vihreä talous, jakamistalous ja biotalous kanssa. (Seppälä ym. 2016, 65)

Seppälä ym. (2016, 72) toteavatkin kiertotalouden olevan käytännössä ”tällä hetkellä synteesi erilaisista vanhoista ja uusista tieteellisistä ajatuksista sekä käytännön toimista, jotka ovat tähänneet resurssien käytön tehostamiseen yhteiskunnan eri osa-alueilla”. Useimmat määritelmät sisällyttävät kiertotalouden periaatteisiin kuitenkin ns. kolme R:ää eli vähentäminen (reduce), uudelleenkäyttö (reuse) sekä kierrättäminen (recycle). Näiden rinnalle nostetaan usein muita periaatteita, kuten tuotteen tai raaka-aineen käyttöön palauttaminen (recover), jätteen määrää vähentävä muotoilu tai uusiutuva energia. (mm. Kirchher, Reike & Hekkert 2017; Ghisellini ym. 2016)

Käytännössä määrittelyjä yhdistää siirtyminen perinteisestä lineaarisesta talousmallista tai läpivirtaustaloudesta malliin, jossa raaka-aineet ja materiaalit säilyvät mahdollisimman pitkään kierrossa niin, että niiden arvo säilyy, elinkaari pitenee ja ympäristövaikutukset minimoidaan. (mm. Kirchher, Reike & Hekkert 2017; Ghisellini ym. 2016) Kuva 1 esittää mallin visuaalisessa muodossa.

Kuva 1. Kiertotalousmalli (Euroopan parlamentti 2018)

Tässä työssä noudatetaan Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran esittämää määritelmää kiertotaloudesta:

“Kiertotalous on talousmalli, jossa ei tuoteta jatkuvasti lisää tavaroita, vaan kulutus perustuu omistamisen sijaan palveluiden käyttämiseen: jakamiseen, vuokraamiseen ja kierrättämiseen. Siinä materiaaleihin sitoutunut arvo säilyy mahdollisimman pitkään yhteiskunnassa. Kiertotaloudessa talouskasvu ei ole riippuvainen luonnonvarojen kulutuksesta.” (Sitra 2018)

Kiertotalouden toimijoina voidaan nähdä elinkeinot ja yritykset, julkinen sektori (valtio, maakunnat ja kunnat), julkisomisteiset yhtiöt, kansalaiset ja kansalaisjärjestöt sekä tutkimus- ja oppilaitokset. (Simola 2019). Tässä työssä keskitytään tutkimaan kunnan sekä kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen roolia sekä niiden roolin kehittämistä.

2.1.1 Kiertotalouden kehityskulku

Kiertotalouden käsitettä ei voida jäljittää tiettyyn lähteeseen tai ajankohtaan, vaan se on kehittynyt vähitellen. Kiertotalouden idean voidaan kuitenkin nähdä pohjautuvan ympäristötaloustieteeseen ja teolliseen ekologiaan (Wautelet 2018).

Merkittävin kehitys käsitteen muotoutumisessa on tapahtunut 1970-luvulta alkaen (Ellen MacArthur Foundation 2017). Yhtenä käännekohtana voidaan pitää Rooman Klubin, kansainvälisen tulevaisuudentutkimuksellisen keskustelufoorumin, vuonna 1972 julkaisemaa Kasvun rajat (Limits to Growth) - raporttia. Raportti pureutui resurssien ehtymiseen ja saastumiseen liittyvien ongelmien vaikutukseen maailmantalouteen. Käsitettä kehitettiin edelleen mm. vuonna 1976 Euroopan komissiolle laaditussa raportissa "The Potential for Substituting Manpower for Energy", jossa Walter Stahel ja Genevieve Reday esittivät ajatuksen kiertoihin perustuvasta talousmallista ja sen vaikutuksista mm. työpaikkoihin, taloudelliseen kilpailukykyyn, resurssisäästöihin ja jätteiden synnyn estämiseen. (Stahel 2016)

Kehityssuunta synnytti useita koulukuntia, jotka liittyvät kiertotalouden periaatteiden ja termistön muotoutumiseen. Niistä tärkeimpiä ovat teollinen ekologia (Industrial Ecology), kehdosta kehtoon (Cradle to Cradle), suoritetalous (Performance Ecology), sininen talous (Blue Economy), biomimiikka (Biomimicry), luontopääoma (Natural Capital) sekä uudistuva suunnittelu (Regenerative Design). (Ellen MacArthur Foundation 2017) Jokainen näistä koulukunnista antoi osansa kiertotalouden periaatteiden muotoutumiseen. Mm. suoritetalous esitteli palveluistamisen konseptin (toimintamalli, jossa tuotteen ostamisen sijaan asiakas maksaa sen tehtävän hoitumisesta, johon tuote on tarkoitettu). Biomimiikka puolestaan mallinsi luonnossa esiintyviä prosesseja teollisiin prosesseihin. Teollisessa ekologiassa taas esiteltiin mm. teollisten symbioosien ja systeemiajattelun hyötyjä. (Wautelet 2018)

Kiertotalous on 2010-luvulla saanut enenevässä määrin huomiota sekä yritys- että valtiotasolla. Lisääntyneen huomion lähtöpisteenä voidaan pitää vuoden 2012 Maailman talousfoorumia, jossa Ellen MacArthur Foundation julkaisi kiertotalouteen siirtymisen hyötyjä käsittelevän raportin. Raportissa käsiteltiin sekä muutoksella mahdollistettavia ympäristö- ja sosiaalisia hyötyjä mutta myös taloudellisia mahdollisuuksia. Kiertotalouteen siirtymällä voitaisiin raportin mukaan luoda satojen miljardien dollarien liiketoimintamahdollisuuksia vuosittain (Ellen MacArthur Foundation 2013). Suomen osalta Sitra on arvioinut, että vuoteen 2030 mennessä kiertotalouden arvonlisä Suomen kansantalouteen voisi olla vähintään kolme miljardia euroa vuosittain. (Sitra n.d.a)

Kiertotalous on saanut osakseen myös kritiikkiä. Arvostelu kohdistuu mm. käsitteen vaikeaselkoisuuteen, mikä jättää joidenkin kriitikoiden mielestä liikaa tulkinnanvaraa (Kirchher, Reike & Hekkert 2017). Toisten kriitikoiden mukaan kiertotalous ei voi johtaa aidosti kestävään talousjärjestelmään, koska sen taustalla oleva ideologia pohjautuu luonnolle vieraisiin prosesseihin. Mm. Skene kuvaa kiertotaloutta järjestelmänä, joka perustuu suljettuihin kiertoihin, jätteen kierrätykseen sekä tuotteiden ja materiaalien pidennettyihin elinkaariin. Luonnon toiminta taas perustuu hänen mukaansa avoimiin ja lyhyisiin kiertoihin. Lisäksi todellisuudessa luonnossa syntyy runsaasti jätettä mm. energian muodossa, luonnon järjestelmät eivät toimi täydellä teholla eikä suljettua järjestelmää ole olemassa. Skene kritisoi kiertotaloutta fantasiaksi, jonka avulla todellista kestävyyttä ei ole saavutettavissa. (Skene 2017).

Kiertotalousmalliin kohdistetusta kritiikistä huolimatta kiertotalous on saavuttanut näkyvyyttä ja noussut vuosi vuodelta voimakkaammin esille sekä kansainvälisellä että valtiollisella tasolla. Luvussa 2.1.2 kuvataan asiaa kansainväliseltä tasolta kuntatasolle asti.

2.1.2 Hallinnon ja kuntien rooli kiertotaloudessa

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kestävän kehityksen tavoitteet on määritelty Agenda 2030:ssä. Tavoitteista moni, kuten kestävä teollisuus, vastuullinen kuluttaminen sekä ilmastoteot edellyttävät kiertotalousratkaisuja. Suomi on muiden jäsenmaiden ohella sitoutunut tavoitteiden saavuttamiseen. Suomen hallituksen Agenda 2030 -toimeenpanosuunnitelman painopisteenä kotimaassa on mm. hiilineutraali ja resurssiviisas Suomi. Kestävän kehityksen tavoitteiden toteuttamiseen on sitouduttu rahoituksen ja muiden toimeenpanokeinojen avulla. (Ulkoministeriö n.d.)

Euroopan unionin (EU) lainsäädäntötasolla kiertotaloustavoitteet ovat näkyvästi esillä. Lokakuussa 2019 EU:n neuvosto hyväksyi kiertotaloutta koskevat päätelmät ”Enemmän kiertoa – siirtyminen kestävään yhteiskuntaan”. Neuvosto asetti päätelmissä Euroopan komissiolle tehtäväksi laatia pitkän aikavälin strateginen kehys kiertotalouden kehittämiseksi sekä hyväksyä uusi kiertotaloutta koskeva toimintasuunnitelma. Kiertoan liittyviä näkökohtia tulee neuvoston mukaan edistää järjestelmällisesti koko arvoketjussa, myös kuluttajan näkökulmasta avainaloilla, joihin kuuluvat mm. tekstiilit, liikenne ja elintarvikkeet. (Eurooppa-neuvosto 2019)

Uusi Euroopan komissio julkaisi joulukuussa 2019 kasvustrategian, joka tähtää siihen, että Euroopasta tulee ensimmäinen ilmastoneutraali maanosa vuoteen 2050 mennessä. Strategiaa tukemaan on kehitetty vihreän kehityksen ohjelma (European Green Deal), joka painottaa kansalaisten ja sidosryhmien osallistamisen ja sitouttamisen merkitystä. (Euroopan komissio 2019)

Kansallisella tasolla kiertotalous on näkyvästi esillä hallitusohjelmassa, jossa Suomen roolia kiertotalouden edelläkävijänä halutaan vahvistaa. Suomi nosti EU-puheenjohtajakaudellaan vuonna 2019 kiertotalouden yhdeksi tärkeimmäksi teemakseen. (Valtioneuvosto 2019 b, EU2019.fi n.d.)

Suomessa laadittiin vuonna 2016 maailman ensimmäinen kiertotalouden kansallinen tiekartta Sitran johdolla. Tiekartta esitteli Suomen ensimmäiset konkreettiset askeleet kohti kiertotaloutta viiden toisiinsa linkittyvän painopistealueen kautta. Painopistealueet ovat kestävä ruokajärjestelmä, metsäperäiset kierrot, tekniset kierrot, liikkuminen ja logistiikka sekä yhteiset toimenpiteet. (Sitra 2016)

Tiekartta päivitettiin vuonna 2019 julkaistussa Suomen kiertotalouden tiekartta 2.0:ssa. Tiekartta tavoittelee hiilineutraalia kiertotaloutta vuoteen 2025 mennessä. Tiekartassa on kirjattu neljä strategista tavoitetta, joita tavoitteen toteutuminen edellyttää: kiertotalouden ratkaisujen nostamista kilpailukyvyyn ja talouden kasvustrategian keskiöön, vähähiiliseen energiaan siirtymistä, suhtautumista luonnonvaroihin niukkuutena sekä arjen päätöksien valjastamista päätövoimaksi muutoksille. Tavoitteista erityisesti viimeinen keskittyy kansalaisten arjen valintoihin ja uudenlaiseen suhtautumiseen omistamiseen. (Sitra n.d.b)

Kuluvalla hallituskaudella toteutetaan poikkihallinnollinen, strateginen kiertotalouden edistämishjelma mittareineen. Ohjelmassa asetetaan tavoitteet, määritellään tarvittavat toimenpiteet ja varataan tarvittavat resurssit kiertotalouden edistämiseksi Suomessa. (Neuvottelutulos hallitusohjelmasta 3.6.2019, 41)
Vuoden 2019 lopussa tiedotettiin, että ohjelmaehdotus valmistellaan valtioneuvoston hyväksyttäväksi vuoden 2020 aikana (Valtioneuvosto 2019a).

Kuluttajien mahdollisuutta saada tietoa palvelujen ja hyödykkeiden ilmasto- ja ympäristövaikutuksista vahvistetaan mm. uudistamalla verotusta tukemaan kestävä kehityksen tavoitteita ja kestävää kuluttamista. Toimien avulla pyritään tekemään ilmasto- ja ympäristövaikutuksia läpinäkyväksi tuotteiden ja palveluiden hinnassa. (Neuvottelutulos hallitusohjelmasta 3.6.2019, 43)

Maakunnallisesti kiertotalous on saanut näyttävän roolin Pirkanmaan ympäristöohjelmassa, jonka "Kiertoviisas" vision painopisteeksi on valittu ympäristöliiketoiminta ja kestävä ruokajärjestelmä. (Pirkanmaan liitto n.d.a) Maakunta tukee kiertotalouden edistämistä myös rahoituksella. Pirkanmaa on mukana mm. CircWaste-hankkeen Kiertotalouden palvelukeskus-osiossa sekä SCREEN-

hankkeessa. CircWaste-hankkeessa kehitetään ja kootaan digitaalisia työkaluja, joita kunnat voivat käyttää materiaalitehokkuuden ja kiertotalouden edistämiseksi. SCREEN-hankkeessa taas vauhditetaan systeemistä siirtymistä kohti kiertotaloutta. (Pirkanmaan liitto n.d.b). Kiertotalouteen panostetaan Nokian ECO3-alueen lisäksi voimakkaasti myös mm. Tampereen Hiedanrannassa ja Kangasalan Tarastenjärven kiertotalousalueella. Pirkanmaa on lisäksi yhdessä Etelä-Karjalan kanssa marraskuussa 2019 hyväksytty ensimmäisinä maakuntina mukaan hiilineutraaliutta tavoittelevien kuntien ja maakuntien Hinku-verkostoon (Pirkanmaan liitto 2019).

Sitra on visioinut myös kuntien ja kaupunkien roolia kiertotalouden tiekartassa. Vuonna 2025 kuntien ja kaupunkien roolina nähdään alueellaan toimivien yritysten, yhteisöjen ja asukkaiden aktivoiminen ja kirittäminen kiertotalouteen sekä kiertotalouden mukaisten julkisten hankintojen tekeminen. Kiertotalouden tulisi olla osana kuntien strategiaa ja näkyä läpileikkaavana periaatteena eri toiminnoissa, kuten opetuksessa ja koulutuksessa, elinkeinopolitiikassa, hankinnoissa sekä eri toimijoiden aktivoinnissa. (Sitra 2019)

2.1.3 Kiertotalous ja kuluttaja

Kuluttaja on tärkeässä roolissa kiertotaloudessa. Yksityisten kuluttajien kulutuskäyttäytyminen toimii alustana, jonka päälle kiertotalouden liiketoimintamalleja rakennetaan. Kiertotalouden toteutumiseen ei täten riitä vain teollisuuden toimintatapojen muutos, vaan muutosta vaaditaan myös ihmisten ajatusmalleissa ja kuluttamisen tavoissa.

Kiertotalous onkin yksi vallalla olevista merkittävistä maailmanlaajuisista kehityssuunnista eli megatrendeistä. Euromonitor International on vuonna 2019 nimenyt suurimpia nykyajan kuluttamista kuvaavia trendejä, joista moni sopii kiertotalousmalliin. Trendeihin kuuluvat kiertotalous, jakamistalous, kokemusten arvostaminen materiaalin sijaan, pienempien asuintilojen suosiminen, ajan kokeminen luksuksena, fiksu kuluttajuus sekä tarpeettomien tai kalliiden tavaroiden tai palveluiden karsiminen. (Euromonitor International 2019)

Kiertotalouden kannalta kulutuksen tulisi suosia ympäristöystävällisiä tuotteita ja kestäviä toimintatapoja, kuten tuotteiden pitkäikäistä käyttöä, kunnostamista, korjaamista, uudelleenkäyttöä ja jakamista. Tärkeää on myös pyrkiä säilyttämään tuotteiden arvo pidempään suosimalla ns. sisempiä kiertoja, esimerkiksi kunnostusta ennen kierrätystä. (Seppälä ym. 2016, 14)

Jakamistalous on tärkeä osatekijä kiertotalouden mukaisen kulutusyhteiskunnan luomisessa. Jakamistaloudella tarkoitetaan tuotteiden ja palveluiden yhteiskuluttamista ja -käyttöä, jolloin tarve tavaroiden tai asioiden omistamiselle vähenee. Tavaroiden lisäksi jakamistaloutta voi toteuttaa myös jakamalla tietoa tai vaikkapa omaa osaamistaan. Jakamistalous mahdollistuu nykypäivänä uudella tavalla teknologian ja digitalisaation luomien mahdollisuuksien ansiosta. Yhteiskäyttöpalvelujen leviämistä hidastaa toistaiseksi kuitenkin voimakas omistajuuden arvostaminen (Seppälä ym. 2016, 14-15).

Asenteet ja arvot ovat kuitenkin vähitellen muuttumassa. Turun yliopiston ja Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun suomalaisten kulutusasenteita koskevassa tutkimushankkeessa todettiin, että omistamishalukkuus oli selvästi vähäisintä nuorimmissa ikäryhmissä. Jakamistalouteen osallistumiseen suhtautuvat myönteisimmin työssäkäyvät ja opiskelijat sekä nuoret ikäryhmät. (Lindblom & Lindblom 2017, 25)

Tuotteiden palveluistaminen ja erilaiset leasingmallit linkittyvät jakamistalouteen (Seppälä ym. 2016, 21) Esimerkkejä palveluistamisesta liiketoimintamallina on löydettävissä runsaasti niin kodinkoneista, tietotekniikasta kuin vaikkapa vaateollisuudestakin. Palveluna voi myydä valaistusta lamppujen sijaan, kuten suomalainen Vastavalo tai rengaspalveluita renkaiden sijaan, kuten Michelin (Sitra 2017, Digital Initiative 2016). Hyvä esimerkki palveluistamisesta on myös liikkuminen palveluna-konsepti (MaaS tai Mobility as a Service), jota Suomessa tarjoaa esimerkiksi MaaS Global Oy:n Whim-sovellus. Sovellukseen kuuluvat kuu-kausihinnalla tai kertamaksulla julkinen liikenne, kaupunkipyörät, taksit ja edulliset vuokra-autot (Whim n.d.)

Kiertotalouden periaatteiden mukaisen kulutuskäyttäytymisen kääntöpuolena saattaa kuitenkin tulla esiin myös ns. rebound-vaikutus: tilanne, jossa toiminnan kokonaisvaikutus johtaa suurempaan luonnonvarojen käyttöön ja ympäristövaikutuksiin kuin mitä säästetyllä rahalla saatiin parannusta (Seppälä ym. 2016, 14). Välttämällä kulutusta yhdessä kohteessa vapautuu rahaa käytettäväksi toiseen kohteeseen. Esimerkiksi yksityisautoilun lopettamisesta säästyvä rahaa saattaa-kin myöhemmin kulua perheen kaukolomaan.

Seppälä ym. (2016, 68-69) ovat tunnistaneet kuluttajien valistuksen ja neuvonnan keskeiseksi keinoksi kiertotalouden palvelukonseptien edistämisessä. Keinoina voidaan käyttää myös toimintaympäristön muutoksia, jotka käytön helppoutta tai houkuttelevuutta lisäämällä lisäävät myös kuluttajien aktiivisuutta. (Seppälä ym. 2016, 68-69) Esimerkkejä tällaisesta ratkaisusta on helppo löytää mm. jätehuollon piiristä. Vuonna 2019 auennut Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n Vuoreksen jäteasema toimii itsepalveluperiaatteella rekisteröidyille asiakkaille, jotka voivat käyttää asiointiin kännykkäsovellusta (Pirkanmaan Jätehuolto 2019). Aktiivisuutta lisäävänä toimintaympäristön muutoksena voi toimia myös vaikkapa kevyen liikenteen infrastruktuurin parantaminen.

Kuluttajien ohjauksessa toimivaksi keinoksi on usein nostettu ns. Nudge-keinot (Seppälä ym. 2016, 69). Nudge-keinoilla viitataan keinoihin, joilla kuluttajien käyttäytymistä hienovaraisesti ohjataan haluttuun suuntaan ilman kieltoja, rajoituksia tai taloudellisia pakotteita (Thaler & Sunstein 2008, 6). Esimerkiksi kasvisten kulutusta lounasruokaloissa voidaan edistää asettamalla kasvisruokavaihtoehto ensimmäiseksi linjastolle tarjolle tai asettamalla sen hinta liharuokaa matalammaksi.

Euroopan komissio on selvittänyt kuluttajien sitoutumista kiertotalouteen vuosina 2017-2018 toteutetussa laajassa tutkimuksessa. Tutkimuksessa todettiin, että vaikkakin kuluttajat olivat periaatteessa halukkaita toteuttamaan kiertotalouden periaatteiden mukaista käyttäytymistä, sitoutuminen oli tosiasiallisesti melko vä-

häistä. Syyksi tunnistettiin mm. se, että kuluttajilta puuttuu tietoa tuotteiden kestävydestä ja korjaamismahdollisuuksista. Lisäksi todettiin tarvetta kehittää palveluita mm. kierrätykseen, vuokraamiseen, liisaukseen ja jakamistalouteen liittyen. Tulosten perusteella komissio esitti jäsenmaille useita ehdotuksia tilanteen edistämiseksi. Ehdotuksiin kuuluu mm. kuluttajien valistaminen, palveluiden käytön helpottaminen, taloudelliset kannustimet kuluttajille sekä lainsäädännölliset toimet kuluttajien tuotetietoisuuden takaamiseksi. (Euroopan komissio 2018)

Epäilemättä yhtenä syynä vähäiseen sitoutumiseen on myös ns. vapaamatkustajuusongelma. Vapaamatkustajuudeksi kuvataan tilannetta, jossa ihminen käyttäytymismallia valitessaan asettaa henkilökohtaiset hyödyt kollektiivisten hyötyjen edelle uskoen, että enemmistö hoitaa asia toivotulla tavalla, eikä yksittäisen ihmisen panoksella ole suurta merkitystä. Vapaamatkustajuus voidaan nähdä ympäristöongelmien kohdalla erityisen suurena haasteena, koska kunkin yksilön toiminnalla on todennäköisesti vain pieni vaikutus, vaikutuksia ei voi suoraan nähdä eikä toisten myötävaikutuksesta voi olla aivan varma. (Kuittinen 2003, 5, 12).

Arto O. Salonen ja Mauri Åhlberg (2011) ovat tutkineet kestävä elämäntapaa korkean kulutuksen yhteiskunnassa ja luoneet mallin kestäväälle kulutuskäyttämismallille. Edistynyt kuluttaja on Salosen ja Åhlbergin mukaan tietoinen syy-seuraussuhteista ja omaa kyvyn harkita kulutuspäätöksiään kokonaisvaltaisesti. Tällaiseen toimintaan tarvittava ymmärrys puolestaan saa pohjansa vapaudesta ja vastuuntunnosta. Vision mukaisessa post-materialistisessa maailmassa omistamisen merkitys on vähentynyt, palvelut korvaavat omistamisen ja arvoa annetaan ihmissuhteille ja mielekkäille harrastuksille tavaran sijaan. (Salonen & Åhlberg 2011).

2.2 Asukkaiden osallisuuden edistäminen

Kunnan rooli kiertotalouden edistämässä koostuu useista osista. Kiertotaloutta voidaan edistää paitsi kunnan oman organisaation toimintaa kehittämällä ja teol-

lisuustoimijoita tukemalla, myös edistämällä kuntalaisten roolia kiertotalouden toimijoina (CSCP n.d.). Tätä tavoitetta voidaan toteuttaa asukkaiden aktiivisen osallisuuden mahdollistamisella.

Parikka-Nihti & Suomela (2014, 47) kuvailevat osallisuutta ihmisen kokemuksena päättämisestä ja asioihin vaikuttamisesta sekä tästä kokemuksesta syntyvänä sitoutumisena. Osallistuminen taas on yksilön aktiivista mukana oloa yhteisön toiminnassa. Vaikka osallisuuden tunne koetaan yksilöllisesti, vaatii osallisuus yleensä toteutuakseen aktiivisen osanoton ryhmän tai yhteisön toimintaan (Toikko & Rantanen 2009, 90).

Beierlen (1998, 3) mukaan kansalaisen osallistamisella ympäristöön liittyvään päätöksentekoon saavutetaan useita hyötyjä. Näihin sisältyvät mm. kansalaisten valistus, heidän arvojensa ja toiveidensa sisällyttäminen päätöksentekoon, päätöksenteon laadukkuuden lisääminen, luottamuksen lisääntyminen päätöksentekoon, konfliktien vähentäminen ja kustannustehokkuuden saavuttaminen.

Perinteisesti osallistamisella viitataan päätöksentekoon liittyviin prosesseihin. Tässä työssä käsitteellä ei kuitenkaan viitata ensisijaisesti ympäristöön ja asukkaisiin liittyvään päätöksentekoon, vaan osallistamisen tavoitteena keskitytään asukkaiden aktivoimiseen omassa elämässään, kulutuskäyttäytymisessään ja vaikutusmahdollisuuksiensa käyttämisessä.

Osallisuus ja sen kautta syntyvä voimaantuminen on Gretschelein (2002, 50) mukaan olennaista ympäristövastuullisen käyttäytymisen syntymisessä. Osallisuuden kautta syntyvä positiivinen kokemus yksilön omista vaikutusmahdollisuuksista taas lisää tunnetta kyvykkyydestä vaikuttaa yhteiskunnassa. Toiminta muiden kanssa puolestaan kerryttää luottamusta, joka edelleen ylläpitää halua yhteiskunnalliseen toimintaan (Bäcklund ym. 2017, 9).

Tärkeää edellä mainitun tavoitteen saavuttamisessa on havaita osallistumisen ja osallistamisen ero. Toikko ja Rantanen (2009, 90) kuvaavat osallistamisen tarkoittavan mahdollisuuksien tarjoamista, kun taas osallistuminen on mahdollisuuksien hyödyntämistä.

Gretschel (2002, 50) viittaa myös kansalaisuuden käsitteeseen osallisuudessa. Kansalaisuus tässä kontekstissa tarkoittaa enemmän kuin pelkkä kuntalaisuus ja syntyy tilanteessa, jossa asukkaan ja kunnan välinen vuorovaikutussuhde on onnistunut. Osallisuustoiminta onkin onnistunutta silloin, kun asukas haluaa ja saa antaa panoksensa yhteisön tai elinympäristönsä kehittämiseksi samalla ottaen siitä vastuuta. (Gretschel 2002, 50) Voidaan puhua myös ympäristökansalaisuudesta.

Kuntalaisten osallistumisen on 2000-luvulla todettu lisääntyneen samalla kun toisaalta kriittisyys osallistumisen tehokkuutta kohtaan on kasvanut. Aktiivisimmin osallistuvat 50–59-vuotiaat sekä korkeasti koulutetut ja johtavassa asemassa olevat. Nuoret 18–29-vuotiaat toisaalta arvioivat osallistumisen tehokkuuden korkeammaksi, mutta heidän aktiivisuutensa on kuitenkin laskussa. Sukupuolieroja osallistumisaktiivisuudessa näkyy selvästi; naiset ovat aktiivisempia kuin miehet. (Pekola-Sjöblom ym. 2006). Naiset ovat myös pääsääntöisesti enemmän huolissaan ympäristön tilasta kuin miehet (Salonen 2005, 190).

Myös osallistumisen tavat vaihtelevat asukas- ja ikäryhmittäin. Esimerkiksi nuoret voivat vaikuttaa kunnan näkökulmasta osallistumattomilta, vaikka todellisuudessa omilla vertaisverkostoissaan ovatkin aktiivisia osallistujia (Bäcklund ym. 2017, 199). Haasteena onkin siis löytää soveltuvat keinot saavuttaa eri kuntalaisryhmät.

Yksilöiden rinnalla osallistujina voidaan nähdä kolmas ja neljäs sektori. Kolmas sektori, yhdistykset ja järjestöt, on saanut rinnalleen uudenlaisen kaupunkiaktiivismin eli neljännen sektorin. Siinä missä kolmas sektori on aatteelliselta, arvo- ja intressiperustalta toimivaa järjestäytynyttä kansalaistoimintaa, ilmenee neljäs

sektori vapaana ja itseohjautuvana kansalaistoimintana, yhteiskunnallisina liikkeinä ja aktivismina (Jyväskylän yliopisto n.d; Bäcklund ym. 2017, 6). Kaupunkiaktivismissa kansalaiset ottavat itselleen perinteisesti hallinnolle kuuluneita tehtäviä ja ryhtyvät toimijoiksi markkinoilla. Esimerkkejä tällaisesta toiminnasta ovat jakamistalouteen liittyvät ratkaisut, vertaispalvelut tai ekoliikkeet. Niitä yhdistävät tietynlainen tee-se-itse-henki, rakentava luonne ja omaehtoisuus. (Bäcklund ym. 2017, 239).

Internetin ja sosiaalisen median rooli osallistumisessa on muuttanut osallistumisen luonnetta ja kenttää merkittävästi. Tämä onkin osaltaan mahdollistanut myös neljännen sektorin syntyminen. (Bäcklund ym. 2017, 137)

Kuntalaisille viestintää suunnitellessa ja osallistumista mahdollistettaessa tulee kuitenkin muistaa myös ryhmät, jotka eivät ole osa perinteistä (ns. kolmannen sektorin) tai uudentyypistä (ns. neljännen sektorin) järjestäytyneitä toimintaa eikä heillä ole pääsyä sosiaaliseen mediaan (Bäcklund ym. 2017, 137). Osallistumisen tavat tuleekin valita niin, että kaikilla kuntalaisilla on mahdollisuus vaivattomasti ja vaikuttavasti käyttää niitä (Kuntaliitto 2016, 26, 51-52). Lisäksi tulee muistaa, että osallistaminen ei suuntaudu ainoastaan asukkaisiin vaan sitä tapahtuu voimakkaasti myös sekä kuntaorganisaation sisällä, että verkostojen suuntaan (Aaltonen & Kreutz 2009, 7, 25).

Bäcklund ym. (2017, 7) kuvaavat nykypäivän kansalaisuudessa olevan kyse ihmisten osallisuudesta ja osallistumisesta itselleen merkityksellisissä asioissa, jotka he määrittelevät itse hallinnon tarjoamista osallistumisen mahdollisuuksista riippumatta. Osallistuminen ja osallisuus nähdään ennen kaikkea yhteisenä toimintana maailman kanssa, mieluummin kuin osallistumisena johonkin ihmisen ulkopuolella olevaan (Bäcklund ym. 2017, 9).

Osallistamisen tasot

Hallinnon käytössä olevissa osallistamisen keinoissa voidaan nähdä olevan tasoja, joita edetessä osallisuuden taso asteittain nousee. Gretchel (2002, 42) on

jaotellut osallistamiseen neljä tasoa: tiedottaminen, kuuleminen, kumppanuus ja täysivaltainen osallistuminen.

Yksinkertaisimmillaan osallistaminen on yhdensuuntaista tiedonsiirtoa tai tiedon vastaanottoa (Aaltonen & Kreutz 2009, 13). Yksisuuntaisissakin osallistamisen muodoissa tavoitteena voi kuitenkin olla luoda vastaanottajassa kiinnostusta syvempään osallistumiseen (Beierle 1998, 20). Siirryttäessä eteenpäin muotoutuu prosessi yhä enemmän vuorovaikutteisemmaksi. Esimerkiksi yleisötilaisuuksia voidaan pitää tämän tyyppisenä toimintana. Tilanne on usein keskusteleva, mutta vuorovaikutusta ei kuitenkaan voi vielä kuvata neuvottelevaksi (Beierle 1998, 21).

Edetessään syvemmälle osallistamisessa päädytään määrätyn asteiseen kumppanuussuhteeseen osallistavan ja osallisen välillä. Osallistumisen tason noustessa kommunikointi muuttuaan osallisuudeksi ja osallistavan osapuolen rooli voi muodostua tasa-arvoiseksi osallisen kanssa. (Aaltonen & Kreutz 2009, 13). Ajankohtaisena esimerkkinä voidaan pitää nuorta ilmastoaktivisti Greta Thunbergiä, jonka voidaan katsoa saavuttaneen aseman, jossa hän toimii kokonaisen sukupolven mielipidevaikuttajana ja haastaa maailman valtaapitävät toimiin. Osallistamisen syvin taso, eli täysivaltainen osallistaminen mahdollistaa osalliselle yhtäläisen vaikutusmahdollisuuden häntä koskeviin päätöksiin (Gretchel 2002, 42).

Osallistamista suunnitellessa tulee ottaa huomioon se, että vaikuttamiskanavat toimivat vaihtelevalla tavalla kunnallisesta ympäristöstä riippuen (Pekola-Sjöblom ym. 2006, 266). Tärkeää onnistuneen lopputuloksen takaamiseksi on osallistamisen suunnittelu ja oikean osallistamistavan valinta. Lähtökohtana osallistamistavan valinnalle onkin sen tavoitteiden määrittely (Aaltonen & Kreutz 2009, 17).

Kun tavoitteet ovat selkeät, voidaan osallistamista toteuttaa monella asteilla sekä yksilö- että ryhmätasolla. Erilaisia osallistamiseen liittyviä käytännön keinoja on listattu Kuntaliiton kuntalaiset keskiöön-julkaisussa. Keinoista useat ovat kierto-

talouteen liittyvään osallistamiseen soveltuvia: esimerkiksi asukas- ja yhteisötoiminta, keskustelufooromit, kansalaisraadit, vuorovaikutteinen hankevalmistelu ja yhteiskehittäminen soveltuvat hyvin eri asteisiin osallistamistarpeisiin. (Jäppinen & Nieminen 2014) Oleellinen osa osallistamishankkeita on myös niiden arviointi jälkikäteen. (Aaltonen & Kreutz 2009, 70)

Viestintä on oleellinen osa osallistamisprosessia. Högström (2002, 29-30) kuvaa yhteiskunnallisen viestinnän tehtäviksi tiedon lisäämisen, asenteisiin vaikuttamisen ja toimintatapojen muuttamisen. Tiedon lisääminen on näistä kenties suoraviivaisin tehtävä, missä taas asenteisiin ja toimintatapoihin muuttaminen kuvataan monimutkaisempina prosessina, joka edellyttää pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta. (Högström 2002, 29-30) Kiertotalouteen liittyvä viestintä voidaan nähdä tällaisena moniulotteisena prosessina.

Viestinnän tavoitteiden toteutumiseksi tuleekin kohderyhmä tuntea ja arvioida ryhmän tarpeita, halua, kykyä ja mahdollisuuksia vastaanottaa viesti (Högström 2002, 30, Kuntaliitto 2016, 6). Onnistuneen viestin tulee olla sekä selkeä, mielenkiintoinen että tarpeeksi lyhyt pitämään huomion yllä. (Aaltonen & Kreutz 2009, 17, 20).

Viestinnän käytännön keinot ovat moninaisia vaihdellen mm. erilaisista digiviestinnän keinoista (verkkopalvelut, sosiaalinen media) mediaviestintään, neuvontaan ja asiakaspalveluun sekä painettuun viestintään. Viestintä onkin muotoutunut yhä voimakkaammin eri keinojen ja medioiden yhdistelmäksi, joka tarjoaa eri kohderyhmille erilaisia räätälöityjä osallistumismahdollisuuksia. (Kuntaliitto 2016, 5, 37)

Julkisyhteisöissä yleisiä viestintämalleja ovat hajautettu viestintä ja viestintäverkostot. Hajautettuun viestintään viitataan silloin kun viestintää hoitavat eri yksiköt ja henkilöt. Olennaista on tällöin toimintaan sitouttaminen, viestinnän koordinointi ja yhteisen näkemyksen löytäminen. Viestintäverkostot taas mahdollistavat viestinnän tehostamisen tuomalla verkoston jäsenten asiantuntemusta koko yhteisön

käyttöön. Yhteiskunnallisen viestinnän onnistuminen edellyttää konkreettista yhteistyötä verkostojen kesken. (Högström 2002, 36-37)

2.3 Verkostoituminen

Kumppaneita osallistamistyöhön kunnalla on mahdollista saada verkostoitumisen kautta. Verkostoitumista tapahtuu sekä kunnan sisällä, että ulkoisten kumppaneiden kanssa.

Verkostoa voidaan kuvata useamman toimijan välisenä vastavuoroisena yhteistyösuhteena, jonka tarkoituksena on yhdistää osaamista ja voimavaroja sekä tuottaa osallistujille lisäarvoa. Lisäarvoa muodostuu jakamalla tietoa, resursseja ja voimavaroja. Verkoston toimijoita taas voivat olla joko yksilöt, intressiryhmät tai organisaatiot. (Valtioneuvoston kanslia 2019, 13) Lähtökohtana verkostotyölle on ymmärtää sen eri toimijoiden intressit (Valkokari ym. 2014, 17).

Verkostotoiminnan edut tulevat esille toimintaympäristössä, joka edellyttää innovatiivisuutta, joustavuutta, laajaa yhteistyötä ja moninäkökulmaisuuutta (Valtioneuvoston kanslia 2019, 3). Asukkaiden kiertotalousaiheinen osallistamistyö voidaan nähdä juuri tällaisena toimintaympäristönä.

Verkostoilla on eri tarkoituksia ja tapoja työskennellä ja verkostokumppanuus voi syntyä monesta lähtökohdasta. Verkoston toimijoiden on määriteltävä tilanteeseen sopiva tapa tehdä yhteistyötä osallistujien tarpeiden perusteella. Verkoston toimintamuodon määritteleviä ominaisuuksia ovat mm. verkostotoiminnan tarkoitus, sen tiiviys, toimintatapa, osallistujien määrä, toiminnan kesto ja päätöksentekotapa. (Valkokari ym. 2014, 17) Hyvä verkostotyö on kuitenkin lähtökohtaisesti aina vapaaehtoista, vastavuoroista ja tasavertaista (Valtioneuvoston kanslia 2019, 14)

Verkostojen määrittelyyn on monia tapoja ja verkostoja voidaan jakaa eri tyyppihin riippuen siitä, puhutaanko esimerkiksi liiketoimintaverkostoista, sosiaalisista

verkostoista tai henkilökohtaisista verkostoista (mm. Koskela ym. 2007; Hakanen, Heinonen & Sipilä 2007). Käytännössä kunta toimii kuitenkin usein samanaikaisesti monissa eri verkostoissa eli ns. moniverkostoympäristössä.

Kun tarkastellaan verkostoitumista kiertotalouteen osallistamisen kaltaisen työn näkökulmasta, nousevat tärkeiksi verkostotyypeiksi kehittämisverkostot, informaatioverkostot, kontaktiverkostot sekä toimintaverkostot (Ala-Poikela, Koski & Stenvall 2015, 19, Valkokari 2016). Taulukossa 1. on kuvailtu eri verkostotyyppien toimintamalleja.

Taulukko 1. Verkostotyyppit (mukaillen Ala-Poikela, Koski & Stenvall 2015, 19, alun perin Agranoff 2007)

Verkostotyyppi	Kuvailu
Kehittämisverkosto	Olemassa olevan kehittäminen, uuden luominen, osaamisen kehittäminen
Informaatioverkosto	Tiedon jakaminen, yhdessä oppiminen, ongelmienratkaisu
Kontaktiverkosto	Vuorovaikutteisten ohjelmien tai strategioiden luominen, tiedon jakaminen
Toimintaverkosto	Yhteisten toimenpiteiden ja toimintatapojen suunnittelu

Useissa verkostoissa toimiminen tarkoittaa, että verkostojen hallinta on tärkeää. Muodostaan ja tarkoituksestaan huolimatta verkosto hyötyy johtajuudesta: henkilöstä tai joukosta henkilöitä, jotka ottavat vastuulleen verkoston toiminnan fasiltoinnin ja arvioinnin. Verkostojohtaja sekä tukee verkoston toimintaa, että arvioi verkoston toimintaa kokonaisuutena. (Valtioneuvoston kanslia 2019, 16)

Verkostot voivat ottaa muotonsa keskitettynä, hajautettuna tai orgaanisena. Keskitetty verkosto on luonteeltaan hierarkkinen, ylhäältä alas-tyyppinen rakenne, joka keskittyy tehtävien suorittamiseen. Tämän tyyppinen verkosto ei siis lähtökohtaisesti ole luovuutta edistävä, mutta toisaalta on yleensä tehokas ja jäsenien tehtävät ovat selvät. Hajautetun verkoston osat taas työskentelevät itsenäisissä

tiimeissä, joiden välissä tieto liikkuu välittäjien kautta. Keskitettyyn verkkoon verrattuna hajautettu verkosto on luovempi ja ketterämpi. Orgaanisesta verkostosta taas puuttuu varsinaiset keskuskeskukset tai tiimit, ja jäsenet yhdistyvät toisiinsa tehtäväkohtaisesti luoden jatkuvasti muuttuvan ja nopeasti reagoivan verkoston, joka edellyttää jäseniltään aktiivista viestintää ja osaamisen jakamista. (Koskela ym. 2007, 100-110).

Verkostoista on todettu olevan runsaasti hyötyä verkoston osallisille. Verkostoissa osapuolet saavat tukea toisistaan, mikä osaltaan kasvattaa osallisuuden tunnetta. Sosiaalisen median ja digitalisaation aikaansaamassa yhteiskunnassa myös yksilöt toimivat usein verkostomaisesti, löytäen erilaisia keinoja liittyä yhteen ja yhteisiä väyliä tavoitteidensa toteuttamiseen. (Bäcklund ym. 2017, 93). Siksi verkostomainen rakenne on luonteva ratkaisu myös asukkaiden osallistamistyössä.

2.4 Ympäristökasvatus

Asukkaiden osallistamiseen kiertotalouteen liittyy kiinteästi sen eri aspekteista viestiminen asukkaille. Voitaisiin puhua kiertotalouskasvatuksesta tai kestävän kehityksen kasvatuksesta. Tässä työssä käytetään kuitenkin käsitteenä ympäristökasvatusta, jonka katsotaan sisältävän kiertotalouden periaatteet.

Yhdistyneiden kansakuntien kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030:n mukaan valtioiden tavoitteena on vuoteen 2030 mennessä varmistaa, että kaikki oppijat saavat kestävän kehityksen edistämiseen tarvittavat tiedot ja taidot esimerkiksi kestävästä kehityksestä ja kestäviä elämäntapoja arvostavan koulutuksen kautta. Tavoitteissa on sitouduttu myös parantamaan ilmastonmuutoksen hidastamiseen, sopeutumiseen ja vaikutusten lievittämiseen liittyvää koulutusta, tietämyksen lisäämistä sekä kansalaisten ja instituutioiden valmiuksia. (Yhdistyneet kansakunnat 2015)

Ympäristöstä oppiminen ei kuitenkaan lopu koulun penkille, eikä ympäristökasvatusta tai -valistusta tule nähdä vain lapsille suunnattuna. Tavoitteena on luoda

aitoa ympäristökansalaisuutta. Parikka-Nihti & Suomela (2014, 20) kuvaavat, että ympäristökasvatuksen tulisi tukea yksilön elinikäistä oppimisprosessia muuttaen mm. hänen arvojaan ja toimintatapojaan kestävänsä kehityksen mukaisiksi ja samalla saada ihmiset tiedostamaan riippuvuutensa ympäristöstä.

Yksi ympäristökasvatuksen uranuurtajista on Joy A. Palmer, joka kuvaa teoksessaan "Environmental Education in the 21 st Century" (1998), että positiivisia asenteita päästään luomaan silloin, kun ympäristökasvatusta toteutetaan kolmella tasolla samanaikaisesti: ympäristöstä, ympäristössä ja ympäristön puolesta. Ympäristöstä oppiminen kuvaa faktuaalista oppimista, käsitteiden sisäistämistä sekä tilanteiden kriittistä arviointikykyä. Ympäristössä oppimiseen taas liittyy kokemuksellisuus ja osallisuus, jotka puolestaan kasvattavat ymmärrystä ja tietoja. Ympäristön puolesta tehtävä toiminta paneutuu arvoihin ja pohjautuu esimerkiksi lasten osalta vahvasti mallioppimiseen. (Palmer 1998, 26, 143-146) Cantell (2004b, 69) on todennut laadukkaana ympäristökasvatuksen edellyttävän kaikkia edellä mainittuja osatekijöitä.

Ympäristökasvatuksessa liikutaan paitsi tiedon ja taitojen, myös arvojen ja tunteiden maailmassa. Palmer (1998, 274) kuvaileekin, että ympäristökasvatuksessa voidaan pohjimmiltaan katsoa olevan kyse voimaantumisesta ja henkilökohtaisen merkityksen muodostumisesta. Kurenlahti (2018) muotoilee ympäristökasvatuksen olevan "luonteeltaan maailmankuvaa muuttavaa oppimista, eli pyrkimystä vaikuttaa vallitseviin käsityksiin itsestä, todellisuuden luonteesta ja ihmisen suhteesta maailmaan". Siksi onkin tärkeää, että ympäristötietoa on saatavilla useista näkökulmista, jotta ihmiset voivat kehittää omaa ympäristöetiikkaansa ja toimia tavalla, joka vastaa sitä.

Ympäristökasvatusta ei tulekaan nähdä vain luonnonympäristöön liittyvänä toimintana, vaan se yhdistää puhtaasti tieteellisten näkökulmien rinnalla esteettisiä, henkisiä, sosiaalisia, kulttuurisia, poliittisia ja taloudellisia ulottuvuuksia. Ympäristökasvatus sisältää runsaasti arvopohjaista sisältöä, mikä monimutkaistaa sen toteuttamista. Kun puhutaan arvoista, voidaan toisinaan päätyä myös tilantee-

seen, jossa yhden ihmisen toimivaksi ratkaisuksi kokema tilanne onkin toisen ihmisen kokemana katastrofi. (Palmer 1998, 267; Cantell 2004a, 497). Esimerkkinä tällaisesta arvostitiriidasta voidaan pitää vaikkapa ns. syväekologista koulukuntaa edustavan Pertti Linkolan radikaaleja opetuksia liittyen maapallon väestömäärän jyrkkään vähentämisen tarpeeseen. Yksilö tarvitseekin oman ympäristöetiikkansa rakentamiseen monenlaisia työkaluja.

Louhimaa (2005) on hahmotellut ympäristökansalaisuuden eri ulottuvuuksia ja pohtinut mitä kykyjä nuorissa tulisi kehittää, jotta ympäristökansalaisuuden muotoutumisen kannalta oleellista moraalista kasvua ja vastuullista vapautta voidaan edistää. Louhimaan mukaan nuorille tulisi mm. opettaa kykyä ymmärtää, miten tämän päivän yhteiskunta on rakennettu ja miten ihminen pystyy vaikuttamaan yhteiskunnan kulkuun. Lisäksi tulisi opettaa mm. yhteiskuntakriittisyyttä, moraalisia näkökulmia sekä kykyä hahmottaa vaihtoehtoisia tulevaisuuden kehityskulkuja. (Louhimaa 2005, 151-152). Cantell (2004b, 65) puolestaan toteaa, että osallistavat opetusmenetelmät ovat ympäristökasvatuksessa tehokkaita voimaannuttavan luonteensa takia: ne lisäävät yksilön kokemusta omasta kyvykkyydestään vaikuttaa yhteiskunnassa.

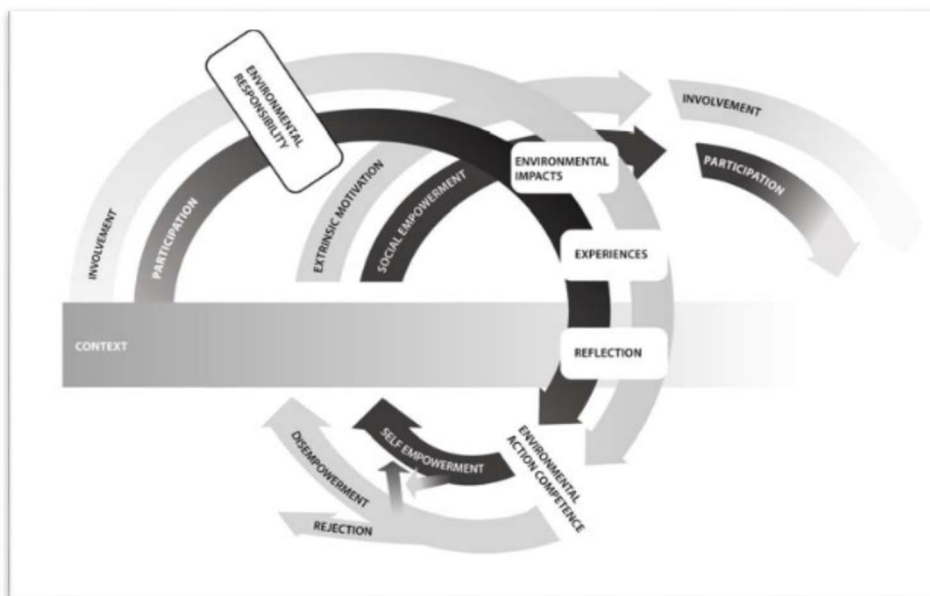
Ympäristökasvatustyön tulee ulottua kaikille elämän ja yhteiskunnan sektoreille ja pyrkiä todellisen ympäristökansalaisuuden luomiseen. Luvussa 2.2 kuvattu osallisuuden kannustaminen ja mahdollistaminen on tärkeä osa tätä työtä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 52)

Ympäristökansalaisuuden luominen voidaan nähdä oleellisena tavoitteena asukkaiden osallistamisessa kiertotalouteen. Koskisen (1999) osallistuvan ympäristökasvatuksen mallin mukaan ympäristövastuullinen kansalainen on ihminen, joka

1. koskee itsensä osaksi luontoa ja yhteiskuntaa
2. on tietoinen omista ympäristöarvoistaan ja kykenee esittämään ne
3. ymmärtää miten luonto toimii
4. ymmärtää oman toimintansa yhteydet ympäristöongelmiin
5. omaa tietoja ja taitoja toimia ympäristön puolesta

6. toimii aktiivisesti yksilönä ja yhteisön jäsenenä ympäristöongelmien ratkaisemiseksi

Koskinen & Paloniemi (2010) kuvaavat ympäristövastuullista osallistumista sosiaalisena oppimisprosessina (kuva 2). Mallissa ympäristövastuullinen toiminta kuvataan oppimisprosessina, jossa oppiminen tapahtuu sosiaalisessa ympäristössä toimimalla, kokemuksia keräämällä ja niitä refleктоimalla (itsearvioimalla). Ympäristövastuullinen toiminta nähdään spiraalina, joka koostuu osallistumisen ja osallistamisen kehästä. Osallistumisen (participation) kehä tarkoittaa omaehtoista osallistumista, jonka motivaationa on toimijan oma halu osallistua. Osallistamisesta (involvement) on kyse, kun ulkopuolinen taho kannustaa yksilöjä tai yhteisöjä osallistumaan johonkin toimintaan. Ympäristövastuulliseen toimintaan osallistuminen tuottaa onnistuessaan voimaantumista ja valtautumista (empowerment), mikä saa osallistujan osallistumaan ympäristövastuulliseen toimintaan uudestaan.

Kuva 2. Ympäristövastuullinen osallistuminen oppimisprosessina. (Koskinen & Paloniemi 2010, 293)

Edellä esitettyjen näkemysten perusteella voitaneen todeta, että todellisen ympäristökansalaisuuden kehittyminen edellyttää elinikäistä oppimista, samalla kun

yksilökohtaisella tasolla omien tapojen muuttaminen vaatii omista oletuksista ja käyttäytymismalleista tietoisiksi tulemista. Tämä pitänee sisällään myös luvussa 2.1.3 kuvatun vapaamatkustajuusongelman ratkaisun avaimet.

Palmer (1998, 267) muistuttaa, että ympäristökasvatuksen ei tulisi keskittyä ai-noastaan negatiivisiin asioihin ja “maailman pelastamiseen” ympäristökatastrofeilta. Ympäristökasvatuksen tulisi ensisijaisesti keskittyä kehittämään arvostusta maailman ihmeisiin ja kauneuteen, mikä puolestaan herättää ihmisissä sisäsyn-tyisesti halua ympäristön kannalta positiivisiin muutoksiin omassa elämässään. Toisin sanoen, ympäristökasvatuksen tulisi keskittyä kehittämään ekologista ajat-telutapaa tai ympäristöetiikkaa.

3 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS

Olen työskennellyt Nokian kaupungin ympäristönsuojelutarkastajana vuodesta 2014 lähtien. Virkatehtävissäni toimin tiiviisti kiertotalousteemojen parissa mm. laatien ympäristölupia ja valvoen kiertotalousalan yrityksiä.

Vuonna 2017 ympäristönsuojeluyksikkö päätti suunnitelmallisesti ryhtyä kehittämään ympäristökasvatustoimintaa. Toiminta lähti liikkeelle ympäristökasvatusviikolla ja on sen jälkeen laajentunut mm. paikallisen lukion kanssa tehtävään yhteistyöhön. Työssäni olen toiminut ympäristökasvatustyön koordinaattorina muiden tehtävieni ohella. Työ on koettu onnistuneeksi ja ympäristökasvatustyötä halutaan jatkossakin ympäristönsuojeluyksikössä kehittää aktiivisesti.

Ympäristökasvatustehtävien kautta on toisaalta noussut esiin tarve verkostoitua nykyistä laajemmin ja toisaalta viestiä ympäristöasioissa laajemmin eri ikäisille kuntalaisille. Samanaikaisesti on tullut ilmi tarve laajentaa kaupungin mittavaa työtä kiertotalouden parissa koskemaan myös asukkaita ja kolmatta sektoria. Kokemus aiemmista kiertotalous- ja ympäristökasvatustehtävistä on luonut hyvän pohjan tässä työssä kuvatulle kehittämistyölle.

Koska ei ole tarkoituksenmukaista, saati mahdollista, että ympäristönsuojeluyksikkö hallinnoi pysyvästi erilaisia kehitysprosesseja, päätettiin kehittämistyötä lähestyä verkostoitumisen ja eri toimijoiden osallistamisen näkökulmasta. Kehittämistyön aikana on pyritty lähestymään osallistamista kahdella tasolla. Asukkaiden ja kolmannen sektorin osallisuuden lisäämisen lisäksi on pyritty lisäämään myös kaupungin organisaation sisäisten toimijoiden osallisuutta.

3.1 Kehittämistyön tutkimusote

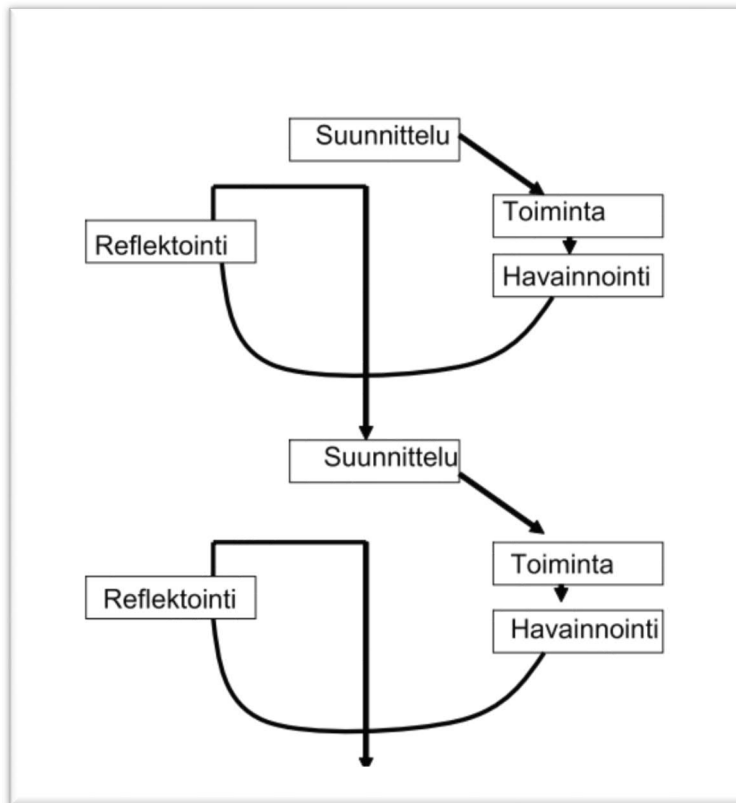
Kehittämistyö on toimintatutkimuksellinen kehittämishanke, joka on pääasiallisesti toteutettu osallistavana toimintatutkimuksena. Työtä on osittain toteutettu myös yhteistoiminnallisesti tiettyjen osahankkeiden kumppaneiden kanssa.

Kehittämishankkeen avulla on tarkoitus sekä koota kokonaiskuva asukkaiden kiertotalousaiheisen osallistamistyön nykytilasta ja kehittämismahdollisuuksista Nokialla, että tulkita kerättyä tietoa. Toimintatutkimuksellisessa tutkimusprosessissa tämän tyyppisen tuotetun tiedon ja tulkinnan tarkoitus on olla käytännöllistä (Toikko & Rantanen 2009, 30).

Osallistava toimintatutkimus taas korostaa toimijoiden osallisuuden tärkeää itseisarvoista merkitystä: osallisuutta ei nähdä ainoastaan keinona parempiin tuloksiin vaan toimijat otetaan aktiivisiksi osallisiksi tutkimukseen mukaan. (Toikko & Rantanen 2009, 90-91, Kuula 2006) Eri osapuolten ja verkostojen osallisuuden lisääminen onkin ollut keskeisessä roolissa hankkeessa.

Osallisuus on pyritty rakentamaan dialogin ja kumppanuussuhteiden pohjalle. Tarkoituksena ei ole ollut syöttää yhteistyökumppaneille valmiita ratkaisumalleja, vaan selvittää avoimen dialogin kautta kehittämistarpeita ja kehittää yhdessä niille ratkaisuja. Toikko & Rantanen (2009, 92) kuvaavat kuvatuslaisen kumppanuussuhteen olevan olennaista yhteistoiminnallisessa kehittämistoiminnassa. Toimintaa kehitetään rinnakkaisissa asemissa, ei hierarkkisessa suhteessa.

Toimintatutkimuksessa prosessia ei usein voida suunnitella tarkoin ennalta, vaan tutkimusprosessia ohjaavat kehittämisprosessin aikaiset havainnot. (Toikko & Rantanen 2009, 95). Kehittämisprosessin voidaankin nähdä noudattaneen ns. toimintatutkimuksen spiraalimallia (kuvio 1). Spiraalimallissa kehittämistoiminta nähdään jatkuvana prosessina tai syklinä. Tehtävät muodostavat kehän, jossa suunnitteluvaihetta seuraavat muutoksen toteutus, vaikutusten seuranta ja arviointi (Kuula 2006). Tämän jälkeen prosessi jatkuu ja sitä seuraa uusia kehiä. Spiraalimallissa kehittämistoiminnan tuloksia arvioidaan hankkeen kuluessa jatkuvasti, minkä perusteella hankkeen perusteluja, organisointia ja toteutusta täsmennetään. (Toikko & Rantanen 2009, 66) Reflektiivisyys, arviointi ja vuorovaikutus ovat mallissa tärkeitä (Salonen 2013, 15).

Kuvio 1. Toimintatutkimuksen spiraalimalli (Toikko & Rantanen 2009, 67)

Omalla työlläni on ollut vahvasti kehittämisorientaatio, jossa olen toiminut paitsi tutkijana, ensisijaisesti myös työn kehittäjänä. Roolini on myös vaihdellut osahankkeista toiseen tarpeen perusteella. Toikko & Rantanen (2009, 91) kuvaavat hyvin kehittäjän roolia osallistavassa tutkimuksellisessa kehittämistyössä. Kehittäjä voidaan nähdä eräänlaisena räätäli-konsulttina, jonka toiminta perustuu asiantuntemukseen ja jonka rooli on kerätä ja analysoida tietoa, joiden avulla tehdä ehdotuksia päättäjille. Toisaalta kehittäjä voidaan nähdä kehittäjä-työntekijänä, joka kehittää omaa työtään tai omaa työyhteisöään. Tällöin roolina on työskennellä, kerätä tietoa ja analysoida sitä refleksiivisesti yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Kehittäjä voidaan nähdä myös fasilitaattorina, joka pyrkii kannustamaan työyhteisön jäseniä, yhteisöjä tai kansalaisia muutostyöhön. Fasilitaattori on asiantuntija, jonka asiantuntemusta kohdeyhteisön jäsenet voivat käyttää hyväkseen. (Toikko & Rantanen, 91)

Roolini on vaihdellut lähinnä kehittäjä-työntekijän ja fasilitaattoriroolien välillä, mutta paikoitellen olen toiminut myös räätäli-konsultin roolissa. Työssä toteutettujen päiväkotij- ja koulupilottien osalta roolini oli pitkälti toimia fasilitaattorina. Useimpien muiden työssä tarkasteltavien toimenpiteiden osalta roolini on ollut hyvin pitkälle kehittäjä-työntekijä. Kaikkia toimenpiteitä on kuitenkin yhdistänyt osallisuuden, kumppanuuden ja verkostoitumisen edistäminen.

3.2 Kehittämistyön käytännön toteutus

Kehittämistyö toteutettiin lokakuun 2018 ja maaliskuun 2020 välillä. Työ koostuu useista osahankkeista. Osallistamista on tutkittu sekä asiantuntijahaastattelujen että erilaisten lasten ja nuorten sekä aikuisten osallistamista edistävien hankkeiden kehittämisen, toteuttamisen ja tutkimisen kautta.

Hankkeet on kuvattu kuviossa 2. Lasten osalta tutkittiin Nokian kaupungin ympäristökasvatusviikkoa, Alhoniityn ja Tyttölän päiväkotien kanssa toteutettua pilottihanketta sekä Harjuniityn koulun kanssa toteutettua pilottihanketta.

Aikuisten osalta kehityshankkeisiin kuului Pirkan Opiston kanssa tehty yhteistyö, kuntalaisille myönnetyt kiertotalousavustukset, hävikkiruokaprojekti sekä yhdistysten kiertotalousaiheinen aktivointi.

Hankkeet aloitettiin kehittämistyön aikana lukuun ottamatta ympäristökasvatusviikkoa, jota on Nokialla järjestetty vuodesta 2017 asti. Koska taustatietoa ja kokemuksia ympäristökasvatusviikosta oli käytettävissä, päätettiin sitä tarkastella kokonaisuutena, eikä ainoastaan vuoden 2019 viikon näkökulmasta.

Kuvio 2. Kehittämistyön toteutus

Kehittämishankkeiden ja suoritettujen haastatteluiden avulla pyritään tekemään päätelmiä työn alussa asetettuihin tutkimuskysymyksiin:

- mitkä ovat keskeisimmät kumppanit ja verkostot osallistamistyössä?
- mitkä ovat osallistamisen keskeiset painopistealueet ja avaintoimenpiteet: mitä aiheita ja toimenpiteitä on syytä painottaa ja mille asukasryhmille toimet tulee osoittaa?
- mitkä ovat tehokkaimmat viestinnän keinot ja kanavat kullekin asukasryhmälle?
- mitä strategisia ja käytännön toimia Nokian kaupungilta vaaditaan asukkaiden osallistamiseen ja mitkä ovat kaupunkiorganisaation keskeiset toimijat? Miten työn jatkuvuus voidaan varmistaa?

Kehittämistyön tavoitteena ei ollut tutkia syvällisesti yksittäisiä hankkeita, vaan keskittyä kriittisten verkostojen luomiseen ja käynnistää samanaikaisesti kehitystyötä useiden kumppaneiden kanssa suurimman mahdollisen hyödyn saamiseksi. Päämääränä ei itsearvoisesti ollut projektien seuraaminen alusta loppuun, vaan ensisijainen tavoite oli luoda työkuultuurisia muutoksia ja muokata kumppaneiden asenteita myös itsenäiselle kehittämistyölle otolliseksi. Tästä sekä hankkeesta riippumattomista syistä johtuen joitakin aloitettuja toimia ei saatu päätökseen hankkeen aikana, vaan niiden osalta työ jatkuu. Tavoitteena on kuitenkin saada aikaan pysyvää kehitystä, joka ei pääty yksittäisten hankkeiden päättyessä, saati ole niistä riippuvainen, vaan poikii edelleen uutta kehitystä.

Kehittämistyössä onkin ollut kyse yhteisestä sisäsyntyisestä oppimis- ja kehitysprosessista pikemminkin kuin ulkoapäin tai ylhäältä alas suuntautuvasta kehittämisprojektista. Työssä on pyritty ensisijaisesti mahdollistamaan osallisuutta organisaation varsinaisen osallistamisen sijaan.

3.3 Tutkimusmenetelmät

Kehittämishankkeessa on käytetty tutkimusmenetelminä kirjallisuustutkimusta, haastatteluita sekä kyselyitä. Käytetyt tutkimusmenetelmät ovat olleet pääsääntöisesti kvalitatiivisia.

Kvalitatiiviset eli laadulliset tutkimusmenetelmät pyrkivät ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä ja sen merkityksiä kokonaisvaltaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan kvantitatiiviseen eli määrälliseen tutkimukseen verrattuna käyttää runsaasti erilaisia aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä. Laadullisen tutkimuksen piirteinä on myös tutkimuksen mukautuminen sen mukaan, kun ymmärrys aiheeseen syvenee ja tilanteet tutkimuksen edetessä muuttuvat. (Jyväskylän yliopisto 2015)

Laadullisessa tutkimuksessa kerättyä tutkimusaineistoa tarkastellaan havaintoina yhdestä tai useammasta tutkimuksen kohteeksi valitusta tapauksesta. (Alasuutari n.d.) Opinnäytetyössä voidaankin nähdä olevan vahvasti myös tapaustutkimuksen piirteitä. Yksittäisiä tapauksia ei pääasiallisesti kuitenkaan analysoitu yksityiskohtaisesti, vaan pyrittiin sen sijaan kokonaiskuvan luomiseen.

Ympäristökasvatusviikkoa analysoitiin hankkeista yksityiskohtaisimmin, koska useina vuosina toteutetusta hankkeesta on olemassa runsaasti analysoitavaa tietoa. Lisäksi tutkimus oli otollinen mahdollisuus tutkia viikon kehittämistarpeita kyselyiden avulla. Tehdyt kyselyt yhdistelivät määrällisiä tutkimusmenetelmiä laadullisiin. Kyselylomakkeissa oli vastausvaihtoehtoina sekä numeerisia (1-5) kenttiä, että avoimia kysymyksiä. Kyselyt toteutettiin Webropol-kyselyinä.

Kehittämistyötä varten haastateltiin useita tahoja. Luvussa 4 kuvattujen ympäristökasvatusalan ja osallistamistyön ammattilaisten haastatteluiden tarkoitus oli kerätä alan hyviä käytäntöjä ja kokemuksia kehittämistyön tueksi. Luvussa 5 kuvattut haastattelut taas toimivat nokialaisten lasten, nuorten ja aikuisten osallistamis- ja ympäristökasvatustyön nykytilan kuvaamisessa.

Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina kesäkuun 2019 ja huhtikuun 2020 välisenä aikana. Puolistrukturoidussa haastattelussa haastateltaville esitetään samat tai likipitään samat kysymykset samassa järjestyksessä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka n.d.) Teemahaastatteluksi taas kuvataan keskustelua, jossa tutkija ohjailee keskustelua, mutta jättää haastattelun muodon ja yksityiskohdat vapaiksi. Tutkija esittää pääasiassa avoimia kysymyksiä, joihin haastateltava voi tarjota omat näkemyksensä. Vastausten perusteella voidaan esittää myös täydentäviä kysymyksiä. (Routio n.d).

Teemahaastattelun tarkoituksena oli saada haastateltavat avaamaan aihepiiriin liittyviä ajatuksiaan ja kokemuksiaan kyselytutkimusta laajemmin ja mahdollistaa myös valmisteltujen kysymysten ulkopuolisten näkökulmien esille tuominen.

Haastattelupohjaa muokattiin tarvittaessa haastateltavan organisaatiosta ja taustasta riippuen. Haastatteluissa läpi käytyt aiheet on esitelty työn kehittämissosiossa kunkin haastattelun aluksi.

Haastattelun toteutusmuoto vaihteli riippuen haastateltavien toiveista ja kulloisista olosuhteista. Haastattelujen järjestämistä ja haastateltavien henkilöiden saatavuutta rajoitti osittain keväällä 2020 puhjennut korona-pandemia. Haastatteluja toteutettiin eri formaateilla: henkilökohtaisina, puhelin-, Skype-, Teams- ja sähköpostihaastatteluina. Yksi haastatteluista tehtiin ryhmähaastatteluna. Haastattelut nauhoitettiin, minkä lisäksi haastatteluiden aikana tehtiin kattavia muistiinpanoja. Nauhoitetut haastattelut litteroitiin. Yhden haastattelun nauhoittaminen epäonnistui teknisistä syistä. Tästä haastattelusta tehtiin ainoastaan kirjalliset muistiinpanot.

4 KOKEMUKSIA OSALLISTAMIS- JA YMPÄRISTÖKASVATUSTYÖSTÄ

Kehitystyön pohjaksi haastateltiin ympäristökasvatusalan ja osallistamistyön ammattilaisia. Haastateltavaksi pyrittiin valitsemaan monipuolisesti sekä kaupunki-organisaatioita että yhdistys- ja yritysnäkökulmaa edustavia tahoja. Haastattelujen tarkoituksena oli kerätä kokeneiden ammattilaisten kokemuksia osallistamis- ja ympäristökasvatustyöstä. Haastateltavat taustaorganisaatioineen on esitelty taulukossa 2.

Taulukko 2. Haastatellut

Haastateltava	Titteli	Organisaatio	Haastattelumenetelmä
Pirkko Melville	Tutkimus- ja kehittämisspäällikkö	Jyväskylän kaupunki	Skype-haastattelu
Marja Kuuteri	Toiminnanjohtaja	Pirkanmaan Martat ry	Henkilökohtainen haastattelu
Katja Viberg	Kestävän elämäntavan ja kiertotalouden johtaja	Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy	Skype-haastattelu
Päivi Koro	Ympäristökouluttaja	Pirkanmaan Jätehuolto Oy	Puhelinhaastattelu

Haastateltavien kanssa keskusteltiin osallistamisen kohderyhmistä, parhaista ympäristökasvatuksen keinoista, verkostojen merkityksestä, viestinnän keinoista sekä siinä koetuista onnistumisista ja epäonnistumisista. Haastattelurunkoa muokattiin tarvittaessa haastateltavan taustan mukaan. Haastattelun aluksi pyrittiin saamaan yleiskuva haastateltavien organisaatioista ja niiden suorittamasta ympäristökasvatus- ja osallistamistyöstä.

4.1 Haastateltavien taustaorganisaatiot

Jyväskylän kaupungin tutkimus- ja kehittämispäällikkö Pirkko Melville kertoo, että Jyväskylällä on pitkät perinteet resurssiviisauden, osallistamisen ja ympäristökasvatuksen saralla. Resurssiviisas Jyväskylä-ohjelma läpi leikkaa kaupungin kaikki toimialat. Jyväskylän tavoitteena on olla viimeistään vuonna 2040 jätteen, päästön ja ylikulutuksen hyvinvoinnin kaupunki. Jyväskylä on voittanut mm. vuoden 2019 kiertotalouskunta –kilpailun.

Vuonna 1926 perustetun Pirkanmaan Martat ry:n (jatkossa martat tai marttapiiri) toiminnanjohtaja Marja Kuuterin mukaan marttapiiri tarjoaa runsaasti erilaista ympäristökasvatusta ja -neuvontaa painottuen kotitalousneuvontaan ja jätehuoltoon. Valtaosa neuvontatyöstä tehdään ulkopuolisille rahoittajille. Kohderyhmiä on runsaasti lapsiperheistä vanhuksiin, maahanmuuttajiin, päihdeongelmaisiiin ja vankeihin. Kiertotalous näkyy marttojen toiminnassa läpikattavasti. Vuonna 2020 voimaan tulevassa Marttaliiton strategiassa on otettu ilmastotavoitteet entistä enemmän huomioon keskittyen mm. asumiseen ja ruokaan. Marttapiirin alla toimii 60 yhdistystä.

Pääkaupunkiseudun Kierrätyskeskus Oy:n (jatkossa Kierrätyskeskus) kestävän elämäntavan ja kiertotalouden johtaja Katja Vibergin mukaan Kierrätyskeskuksen ympäristökasvatuspalvelut liikkuvat kestävän kulutuksen ja elämäntavan kentässä. Teemoihin sisältyvät kestävä ruoka, matkailu, vaatteiden elinkaari ja ylipäänsä arkiseen elämään ja yksilön valintoihin liittyvä opetus. Tarkoituksena on tarjota konkreettisia ja tiedollisia taitoja ihmisille.

Päivi Koro Pirkanmaan Jätehuolto Oy:stä (jatkossa PJH) kertoo yrityksen tarjoavan ympäristökasvatusta ja neuvontaa jätehuollon näkökulmasta kaikenikäisille ja lukuisille eri kohderyhmille. Tärkein yksittäinen tutustumiskohde PJH:lla on Tammervoima, jossa vieraillee säännöllisesti ryhmiä kouluista, työpaikoilta, oppilaitoksista ja yhdistyksistä. Päiväkodeille ja kouluille tarjottavasta ohjelmasta PJH:lla on pitkät perinteet yhteistyössä mm. Marttojen kanssa. Lisäksi neuvontaa

tarjotaan monilla eri kanavilla, joihin kuuluvat mm. sosiaalinen media, tapahtumat, PJH:n julkaisema roskalehti ja verkkosivut.

4.2 Ympäristökasvatuksen ja osallistamisen keinot

Puhuttaessa tehokkaimmista osallistamisen keinoista, haastateltavat ovat yhtä mieltä siitä, että ympäristökasvatuksessa ja osallistamistyössä ylipäättään on pyrittävä kokonaisvaltaisuuteen. Aihetta tulee pyrkiä lähestymään monelta eri kanalta.

Marja Kuuteri kokee, että paras keino tuoda kiertotalouden teemoja esiin marttojen toiminnassa ei välttämättä ole esitellä kiertotaloutta terminä, vaan pilkkoa aihetta pienemmiksi osiksi ja lähestyä asiaa maanläheisesti. Tärkeäksi hän kokee myös oivaltaa sen, että ympäristönsuojelun ja kiertotalouden teemoja voi sujuttaa mukaan muuhun neuvontaan, jolloin saavutetaan laajempia kohderyhmiä. Työyhteisön tilatessa martoilta vaikkapa ruokakurssin, annetaan kurssin yhteydessä samalla tietoa myös lajittelusta ja hävikkiruoasta.

Kuuteri toteaa: *“En mä tiedä sitten mikä se oikea kohderyhmä on, kenelle se tieto pitäis viedä ja mikä se paras menetelmä on, mutta me ollaan ainakin todettu meidän strategiassa, että vaikka me ollaan tehty ne nostot, niin ne menee parhaiten perille, kun ne menee sisäänrakennettuna siihen ohjelmaan.”*

Myös Melville kuvailee, että osallistamisen on oltava kaiken kattavaa. Osallistamisen tulee kattaa kuntalaisten lisäksi myös sidosryhmät. Osallistamisesta hyötyy kuntalaisen lisäksi myös osallistava taho.

Kokonaisvaltaisuuden lisäksi ehdottoman tärkeäksi koetaan kokemuksellisuus. Päivi Koro kuvailee asiaa:

”kyllä mä luulen, että se on se kokemuksellisuus, kun konkreettisesti näkee jotain niin se vaikuttaa enemmän. Tosi monet ihmiset on kokeneet, kun on käyneet

siellä Tammervoiman valvomossa ja ne näkee sen, kuinka sitä jätettä siellä mälätään ja nostetaan ja pyöritellään, että `kaikkien pitäis nähdä tää`. Ne toistelee sitä, että se on jonkinmoinen uskonvahvistus siihen, että lajittelulla on merkitystä.“

Toiminnallisen oppimisen merkitystä korostaa myös Katja Viberg. Kierrätyskeskus pitääkin hyvin vähän pelkkiä luentoja. Oppimisessa painotetaan itse tekemistä ja vähintäänkin lähdetään luokahuoneesta ulos tutkimaan. Keinoja tähän on monia draamakasvatuksesta veden pH-testaukseen ja myymäläympäristön käyttämiseen oppimisympäristönä.

4.3 Osallistamistyön kohderyhmät

Osallistamisen kannalta helpoimmiksi kohderyhmiksi haastateltavat mainitsevat lapset ja eläkeikäiset. Eläkeikäiset ovat usein kasvaneet yhdistystoimintaan ja usein elävät jo valmiiksi ympäristöystävällisesti. Iäkkäät ovat pääsääntöisesti myös motivoituneita kohderyhmä viestinnässä. Iäkkäillä on aikaa ja halua osallistua mm. järjestötoimintaan, minkä yhteydessä neuvontamahdollisuuksia syntyy. Iäkkäille parhaat neuvontakeinot ovat haastateltavien mielestä vielä toistaiseksi perinteiset tavat, kuten erilaisissa tilaisuuksissa puhuminen, julkaisut ja puhelinneuvonta.

Haastavimmasta kohderyhmästä osallistamisen näkökulmasta Kuuterilla ei ole epäilystä:

“Mä sanoisin näin, että koululaiset on helppo ryhmä, eläkeläiset on helppo ryhmä koska me saadaan ne niitten olemassa olevien yhdistysten kautta napattua. Mut sit tää väliporras, joka on se työikäiset, niin ne ei niinku kiinnity sillä tavalla mihinkään. Ne on ympäri tuolla ja niitä on vaikeaa ravistella”

Melville tarkoittaa yhä kohdistuen yksittäiseksi hankalimmin osallistettavaksi ryhmäksi keski-ikäiset miehet. Naiset ovat rohkeammin lähdössä mukaan toimintaan ja ovat myös yleisesti kiinnostuneempia esimerkiksi kierrättämisestä.

PJH:ssakin on havaittu, että miehiä on haastavampaa saada mukaan neuvontatilaisuuksiin. Tilannetta onkin pyritty ratkaisemaan tuomalla tilaisuuksiin miehiä kiinnostavia elementtejä. Poikkeuksena miesten vähemmästä osallistumisesta on kuitenkin Tammervoima, jossa vierailijoista enemmistön on koettu olevan miehiä. Tilannetta on pyritty hyödyntämään antamalla samalla yleistä lajitte-luneuvontaa.

Myös martoilla on huomattu miesten osallistamisen vaikeus. Tähän on pystytty vastaamaan hankkeilla, joissa miehet ovat kohderyhmänä.

Aikuisväestön osallistamisen haasteista huolimatta Kuuteri toteaa, että aikuisia ei saa unohtaa. Usein puhutaan siitä, että lapset vievät tietoa kotiin vanhemmil-leen, mutta vanhempien rooli lasten kasvattajina on silti merkittävä. Lapset ime-vät vaikutteita vanhemmilta, jolloin vanhempien hereille saaminen ympäristöasi-oissa on ratkaisevan tärkeässä asemassa.

Yleisellä tasolla Kuuteri kuvaa yhdistystoiminnan suurimmaksi haasteeksi uusien sukupolvien innostamisen mukaan toimintaan. Ikärakenne painottuu voimak-kaasti yli 60-vuotiaisiin. Nuoriakin toki on ja yhdistyksestä riippuen toiminta voi olla aktiivistakin.

Yhtenä mahdollisena ratkaisuna Kuuterin kuvailemaan haasteeseen Viberg ko-rostaa vapaaehtoistyön merkitystä ympäristökasvatustyössä. Ihmisten on joskus vaikea liittyä järjestöihin, koska pelkäävät sen mukanaan tuomaa työmäärää, mutta matalan kynnyksen vapaaehtoistyö on hyvä keino saada ihmisiä osallistet-tua ja lisäksi saada edistettyä ympäristökasvatusasioita. Jos vapaaehtoistyöhön voi tulla muutamaksi tunniksi tai päiväksi, on siihen helpompi sitoutua kuin järjes-tötyöhön.

4.4 Viestintä

Puhuttaessa eri asukasryhmille toimivista viestintäkeinoista, Koro toteaa eri keinojen toimivan eri ryhmille. Kokemuksellisuus toimii hyvin kaikille ikäryhmille, mutta lapsille se on erityisen tärkeää. Kiireinen aikuisväestö taas tuntuu etsivän tietoa mieluiten verkosta ja sosiaalisesta mediasta heille itselleen sopivana aikana.

Haastateltavat nostavat verkkosivut ensisijaiseksi tiedonhakukanavaksi asiakkailleen. Nousevaksi ilmiöksi eri haastatteluissa nousee kuitenkin myös sosiaalisen median alati kasvava merkitys viestinnässä. Uusia kanavia tulee ottaa käyttöön, jotta saavutetaan eri sukupolvia. Nuorempi sukupolvi ei välttämättä seuraa esimerkiksi Facebookia, vaan esimerkiksi Instagramia.

Yhtä tehokkainta viestintäkanavaa ei ole Koron mukaan löydettävissä, vaan tehokas viestintä muodostuu monesta yksittäisestä osatekijästä:

”ehkä se mikä me ollaan huomattu, on se, että monikanavaisuus on olennaista, että ei riitä, että valitaan joku pari, vaan pitää yrittää joka tuutista”.

Myös Viberg painottaa monipuolisuutta viestinnässä. Osallistumisen mahdollisuuksia tulee tarjota monilla kanavilla ja monille kohderyhmille. Kierrätyskeskuksen käyttämiä kanavia ovat verkkosivujen ja sosiaalisen median lisäksi mm. eläkeläiskerhot, toimikunnat ja kaupunginosatapahtumat. Yksittäisten aikuisten ihmisten tavoittaminen on koettu vaikeaksi. Hän nostaakin esiin, että vaikka sosiaalisen median rooli viestinnässä on yhä kasvava, ei tule unohtaa ihmisten välisen kohtaamisen merkitystä.

Kuuteri lisää, että nykyihmisille on merkitystä myös sillä mistä viesti tulee. Sosiaalisessa mediassa kiinnostuu kenties helpommin vaikkapa tapahtumasta, jos tuttu sitä vinkkaa tai on siitä kiinnostunut. Tämäkin tulee tunnistaa viestintää suunnitellessa.

Kuuteri pohtii myös järjestön vaikuttamiskeinoja:

“Itse toivoisin kovasti, että martat rohkenisivat enemmän tekemään kannanottoja. Meille se selitetään niin, että he eivät halua ottaa poliittisesti kantaa. Ja sit kun mä yritän sanoo, että yhteiskunnallinen vaikuttaminen on poliittisiin päätöksentekijöihin vaikuttamista. Mitenkään muuten niitä asioita ei voi viedä eteenpäin”.

Haastateltavat ovat kokeneet myös epäonnistumisia viestimisyrytyksissä. Yleensä haasteet ovat liittyneet ihmisten motivoimiseen tai siihen, että oikeaa viestintäkanavaa tietyille ryhmälle ei ole löytynyt. Epäonnistumisista on pyritty ottamaan opiksi jatkoa ajatellen ja mukauttamaan toimintaa.

Koro kuvailee, että osallistamistyössäkin tulee seurata vallalla olevia trendejä ja mukauttaa toimintaa sen mukaisesti. Esimerkiksi paperiesitteiden roolin voidaan nähdä jatkuvasti vähentyvän nykyihmisten tietolähteenä.

4.5 Verkostojen rooli osallistamistyössä

Haastateltavat nostavat poikkeuksetta esiin verkostojen roolin ratkaisevan tärkeäksi osallistamis- ja ympäristökasvatustyölle. Verkostojen tarjoamat hyödyt nähdään moninaisina. Verkostoista saadaan merkittävää tukea omaan työhön. Toimijoiden resurssit ovat rajalliset, eikä yhdellä toimijalla ole joka alan osaamista, jolloin verkostoista saa sparrausapua ja sovellettavia ideoita. Verkostoissa mahdollistuu myös jatkuva oppiminen toisten onnistumisista ja epäonnistumisista.

Toisaalta verkosto pystyy viemään omaa viestiä eteenpäin samalla moninkertaisen viestin vaikuttavuuden. Esimerkiksi Pirkanmaan marttojen tärkein verkosto on omat jäsenyhdistykset, joilla taas on omat paikalliset verkostonsa ja paikallistuntemuksensa käytettävissä. Tämä mahdollistaa syvemmillä menevän vaikuttamisen kuin mihin yksittäisellä toimijalla tai katto-organisaatiolla on mahdollisuus.

Verkostoviestinnän työkaluista haastateltavat kokevat parhaaksi sosiaalisen median. Myös säännöllinen uutiskirje on havaittu toimivaksi keinoksi. Viberg korostaa kuitenkin myös ihmisten välisten kohtaamisten tärkeyttä. Kokoontumisissa ja palavereissa syntyy usein hedelmällistä keskustelua. Lisäksi Viberg toteaa, että verkostoitumisen suunnitelmallisuuteen tulisi kiinnittää huomiota myös oman organisaation sisällä: työyhteisössä tulee keskustella siitä, miten verkostoidutaan ja mitä verkostotyöllä halutaan saavuttaa.

4.6 Kunnan ratkaisuja osallistamis- ja kiertotaloustyöhön

Melville kuvailee osallistamis- ja kiertotaloustyötä myös kuntanäkökulmasta. Kiertotaloustyöhön (resurssiviisaustyöhön) on Jyväskylässä lähdetty taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen kestäväen hyvinvoinnin lähtökohdista. Resurssiviisaustyön kehittämiseksi oleellista on ollut kaupungin johtoryhmän ja muiden keskeisten toimijoiden osallistaminen. Tätä kautta teemat on saatu integroitua kaupunki-strategian kärkeen. Melville kuvailee päättäjien roolia työtä aloitettaessa:

“me osallistettiin nimenomaan meidän kaupungin silloinen johtoryhmä ja muut keskeiset toimijat itse miettimään kuinka tää saadaan integroitua osaksi kaupungin kokonaisjohtamista, talouden ja toiminnan johtokelloa”.

Työtä koordinoi toimialajohtajien sekä konsernin liikelaitosten ja yhtiöitten edustajista koostuva resurssiviisausryhmä. Ryhmän toiminnasta raportoidaan suoraan kaupungin johtoryhmälle.

Käytännön tasolla kiertotalouden edistämistä ja resurssiviisaustyötä edistää ympäristöyhdyshenkilöverkosto, jossa on edustus kaikista kaupungin yksiköistä. Verkostoa koulutetaan säännöllisesti ja yhdyshenkilöt vievät tietoa eteenpäin omiin yksiköihinsä. Tällä verkostolla Melville kuvailee olevan oleellinen merkitys toiminnalle.

Kuten yhdistyksissä, on osallistamistyötä Jyväskylässäkin lähestytty monelta kantilta. Kuntatasolla osallistamistyö kuitenkin saa toisia ulottuvuuksia sen roolin

ollessa voimakkaammin myös päätöksentekoa tukevaa. Onnistunut osallistamistyö antaa Melvillen mukaan paitsi lisätietoja päätöksen valmistelijalle, myös tekee valmisteluprosessin läpinäkyväksi.

Osallistamistyötä tukemaan on Jyväskylässä laadittu osallistamisohjelma. Käytössä on mm. osallistu ja vaikuta-nettisivusto, kansalaisraateja, avoin palautekanava, sekä erilaisia kyselyitä ja kampanjoita. Lisäksi on tehty mm. joukkoliikenteeseen liittyvää brändityötä ja fiksun liikkumisen projekteja yhteistyössä yritysten kanssa. Myös kaupungin henkilökunnalle on resurssiviisautta edistäviä tukimuotoja, kuten pyörähuoltoa.

Melville kuvailee, että kaupunki voi tukea kestävän tulevaisuuden rakentamista myös tukemalla rohkeaa kokeilukulttuuria. Kokeilukulttuurin roolin hän näkee nousevan tulevaisuudessa. Jyväskylässä on järjestetty mm. asukaslähtöistä kiertotaloutta edistävä kokeilu, joihin ehdotetuista hankkeista valittiin seitsemän toteutettavaksi.

Suurimpana resurssityöhön liittyvän osallistamistyön haasteena kuntanäkökulmasta Melville näkee viestinnän, johon ei aina riitä riittävästi henkilöresursseja. Viestintä olisi kuitenkin oleellinen osa osallistamistyötä.

Varsinainen rahoitus toiminnalle tulee toimialojen omista budjeteista. Melville toteaa kuitenkin, että paljon saadaan tehtyä myös ilman lisäresurssointia ja suuria budjetteja, kun johtotaso on saatu sitoutettua työhön.

4.7 Yhteenveto haastatteluista

Tehdyissä haastatteluissa tärkeimpinä teemoina asukkaiden kiertotalouteen osallistamiseen liittyen nousivat seuraavat seikat:

- kokonaisvaltainen osallistaminen
- kokemuksellisuus eli osallistavat menetelmät
- kohdennettu viestintä ja monikanavaisuus
- verkostojen merkitys

- sosiaalisen median merkitys

Kokonaisvaltaisella osallistamisella pyrittiin viestimään sitä, että aihetta tulee lähestyä monesta eri näkökulmasta ja maanläheisesti. Aihetta voi esimerkiksi pilkkoa pienemmiksi osiksi. Tärkeitä teemoja voi myös sujuttaa mukaan muuhun toimintaan, jolloin saavutetaan laajempia kohderyhmiä.

Kokemuksellisuus eli osallistavat menetelmät koettiin soveltuvan kaikille ikäryhmille, mutta erityisen tärkeiksi ne koettiin lapsille ja nuorille. Itse koettuna moni asia koetaan eri tavalla läheiseksi ja ymmärrettäväksi ja se jää myös paremmin mieleen. Osallistavia menetelmiä haastateltavat olivat soveltaneet lukuisilla eri tavoilla, mutta yhteistä niille on se, että yksilöt muuttuvat passiivisista kohteista aktiivisiksi osanottajiksi.

Kohdennettu viestintä on haastateltavien mielestä tärkeää, jotta pystytään saavuttamaan tavoiteltu kohderyhmä. Haastattelussa korostui se, että kohderyhmä ja heidän tapansa etsiä tietoa tai osallistua tulee tuntee ja tarpeisiin pyrkiä vastaamaan. Esimerkiksi ruuhkavuosissa elävä perheenäiti tai -isä etsii kenties mieluiten tietoa verkosta ja seuraa luentoa tallenteena, kun taas nuori saattaa seurata oman kunnan asioita mieluiten sosiaalisesta mediasta. Sosiaalisen median aikakaudella ei tule kuitenkaan täysin unohtaa ihmisten välisen kohtaamisen merkitystä. Esimerkiksi ikäihminen tulee usein mieluiten paikan päälle kuulemaan asiat henkilökohtaisesti.

Verkostoista haastateltavat kokivat saavansa voimaa ja tukea omaan työhön. Haastateltavat nostavat poikkeuksetta esiin verkostojen roolin ratkaisevan tärkeäksi osallistamis- ja ympäristökasvatustyölle. Verkostojen tarjoamat hyödyt nähdään moninaisina. Toimijoiden resurssit ovat rajalliset, eikä yhdellä toimijalla ole joka alan osaamista, jolloin verkostoista saa sparrausapua ja sovellettavia ideoita. Niissä mahdollistuu myös jatkuva oppiminen toisten onnistumisista ja epäonnistumisista. Toisaalta verkosto pystyy viemään omaa viestiä eteenpäin samalla moninkertaistaen viestin vaikuttavuuden.

Nousevaksi ilmiöksi eri haastatteluissa nousee sosiaalisen median alati kasvava merkitys viestinnässä. Uusia kanavia tulee ottaa käyttöön, jotta saavutetaan eri sukupolvia. Samalla on todettava, että yhtä tehokkainta viestintäkanavaa ei ole löydettävissä, vaan tehokas viestintä muodostuu monesta yksittäisestä osatekijästä.

Jyväskylän esimerkistä on kuntatasolla opittavissa mm. johtotason sitouttamisen merkitys. Kaupungin johtotasolla tehtävät strategiset päätökset mahdollistavat osallistamistyöhön tarvittavat resurssit. Samalla on kuitenkin nähtävissä, että moni toimenpide ei välttämättä vaadi merkittäviä rahallisia resursseja, vaan enemmänkin tahtoa ja motivaatiota.

5 YMPÄRISTÖKASVATUS NOKIAN KAUPUNGISSA

Seuraavissa alaluvuissa kuvataan ympäristökasvatuksen nykytilaa Nokian kaupungissa. Ympäristökasvatuksen katsotaan olevan yläkäsite, joka sisältää kiertotalouden näkökulmat.

Asiaa käydään läpi varhaiskasvatuksen, perus- ja toisen asteen opetuksen sekä aikuisopetuksen näkökulmista. Tiedot perustuvat avainhenkilöiden kanssa tehtyihin haastatteluihin.

5.1 Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen ympäristökasvatustyön lähtökohdat löytyvät varhaiskasvatussuunnitelmasta, joka jokaisen kunnan on laadittava. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että varhaiskasvatuksessa on tunnistettava ja noudatettava kestävän elämäntavan periaatteita siten, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda perustaa ekososiaaliselle sivistykselle. (Opetushallitus 2018).

Nokian kaupungissa on 18 kunnallista päiväkotia, joissa on yhteensä noin 1480 lasta hoidossa. Lisäksi yhteensä 20:llä kunnallisella perhepäivähoitajalla on hoidossa 65 lasta. Yksityiset päiväkodit ja perhepäivähoitajat on jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Nokian varhaiskasvatuksen perustilan selvittämiseksi haastateltiin Nokian kaupungin varhaiskasvatuksen johtaja Minna Sillanpäättä sekä Alhoniityn ja Tyttölän varhaiskasvatusyksiköiden johtaja Henna Heikkilää. Haastattelu toteutettiin henkilökohtaisena haastatteluna.

Haastateltavien kanssa keskusteltiin seuraavista aiheista:

- ympäristökasvatuksen ohjauskeinot ja yhtenäisyys Nokian varhaiskasvatuksessa
- tärkeimmät ympäristökasvatuksen painotukset varhaiskasvatuksessa

- toimivimmat käytännön ympäristökasvatuksen keinot päiväkodeissa
- ympäristökasvatustyön haasteet
- kiertotalouden rooli varhaiskasvatuksen ympäristökasvatustyössä
- vanhempien rooli ja yhteistyö ympäristökasvatustyössä
- käytössä olevat verkostot ja niiden rooli varhaiskasvatuksen ympäristökasvatustyössä
- ympäristökasvatustyöhön tarvittavat resurssit ja niiden riittävyys
- henkilöstön koulutuksen ja tuen tarve ympäristökasvatusaiheissa
- käytännön kiertotalouden toteutuminen päiväkotikiinteistöissä
- haastateltavien esittämät tarpeet ja toiveet kaupungin päättäjille aiheeseen liittyen

Ympäristökasvatustyötä ohjaa Nokialla varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen suunnitelma, joka Heikkilän mukaan keskittyy ekologiseen kestävään kehitykseen. Suunnitelmassa käsitellään käytännönläheisiä asioita kuten jätteiden lajittelu, kierrätys, energian ja veden kulutus sekä hankinnat.

Varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen suunnitelmaa päivitetään parhaillaan ja päivitetty versio valmistuu keväällä 2020. Suunnitelmaa käsitellään työryhmässä, jossa on varhaiskasvatuksen edustajien lisäksi myös tukipalveluiden, ruokapalveluiden ja siivouspalveluiden edustajia.

Ympäristökasvatuksen tarjoamisessa on Sillanpään mukaan runsaasti vaihtelua yksiköittäin. Se millä tavoin ympäristökasvatus käytännössä toteutuu päiväkotien arjessa, riippuu käytännössä päiväkodin henkilökunnasta.

Alhoniityn päiväkotia on Nokian ainoa kunnallinen Vihreän lipun päiväkotia. Vihreä lippu on ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi ry:n koordinoima kestävä kehityksen ohjelma ja ympäristösertifikaatti päiväkodeille, kouluille, oppilaitoksille ja vapaa-ajan toimijoille (FEE Suomi n.d). Vihreän lipun päiväkotina Alhoniityssä on Nokian päiväkodeista kenties eniten kokemusta ympäristökasvatuksen saralta. Toimintaan kuuluu runsaasti ympäristönsuojelun ja kestävä kehityksen edistä-

mistä. Esimerkkinä hyvistä käytännöistä on päiväkodilla toimiva lapsista ja aikuisista koostuva säännöllisesti kokoontuva ympäristötiimi, jossa käsitellään ympäristönsuojeluun ja luontoon liittyviä asioita yhdessä lasten kanssa.

Muutamissa muissakin päiväkodeissa Nokialla on luontopainotteista toimintaa. Yhtenäistä linjaa ei kuitenkaan Sillanpään mukaan ole. Jätehuoltoasiat ovat kuitenkin yleisesti kaikilla päiväkodeilla tärkeitä, näkyviä asioita ja helposti ympäristökasvatuskin keskittyy niihin. Haastateltavat totesivat kuitenkin, että ympäristö- ja kiertotalouskasvatuksessa pitäisi päästä syvemmälle. Esimerkiksi tuotteiden elinkaarista voisi hyvin puhua lapsille ymmärrettävällä tavalla.

Parhaimmat keinot viestiä lapsille asioista on todettu olevan arjessa ja leikin keinoin. Lapsille kokonaiskuva piirtyy pienistä asioista kuten jätteiden lajittelusta, valojen sammuttamisesta, veden säästöstä, tavaroista huolen pitämisestä ja luonnon kunnioittamisesta.

Tärkeäksi teemaksi varhaiskasvatuksen arjessa haastateltavat kokivat ruokaan ja ravitsemukseen liittyvät teemat. Ruokahävikkiä syntyy päiväkodeilta runsaasti, mihin toivottaisiin ratkaisuja. Toiveena olisi lisäksi kasvisruoan ja lähiruoan lisääminen.

Heikkilän mukaan Alhoniityn päiväkodissa on koettu onnistumisten ohella myös haasteita ympäristökasvatuksen toteuttamisessa. Henkilöstön sitouttaminen ja motivoiminen on ajoittain vaikeaa. Haastetta lisää se, että varhaiskasvatushenkilöstön lisäksi asiaan tulisi sitouttaa myös siivous-, keittiö- ja kiinteistöhoitohenkilökuntaa. Koettiin, että henkilökunnalle tarvittaisiin lisää aiheeseen liittyvää koulutusta ja asennekasvatusta. Lisäksi henkilökunnalle tulisi käytännön tasolla mahdollistaa mm. tehokas kierrättäminen.

Haastateltavat olivatkin yhtä mieltä, että ympäristökasvatuksen toteuttaminen ja edistäminen ei vaadi pelkkiä henkilöstöresursseja, vaan ennen kaikkea asenne-
muokkausta ja henkilökunnan sitouttamista.

Osaltaan työssä tukemassa ovat myös riittävät verkostot. Alhoniityn Vihreän lipun päiväkodissa tukea on saatavissa mm. Suomen ympäristökasvatusseurasta ja muista Vihreän lipun päiväkodeista. Muilla päiväkodeilla ei sopivista ympäristökasvatusta tarjoavista tahoista ole välttämättä tietoa.

Lasten vanhemmat koetaan potentiaalisesti hyvänä verkostona ympäristökasvatuksessa, mutta käytännössä sitouttaminen on usein todettu hyvin vaikeaksi. Alhoniityssä on huomattu, että vanhempia kyllä kiinnostaa Vihreän lipun päiväkotia valitessa, mutta tämän jälkeen osallisuus jää kuitenkin vanhempien suunnalta harmillisen vähäiseksi.

Sillanpään kertoi, että ympäristönäkökohdat pyritään huomioimaan hankinnoissa mahdollisuuksien mukaan. Yksiköistä riippuen tuotteita ostetaan käytettynä ja yksiköiden kesken kierrätetään mm. huonekaluja. Jätteenkierrätyksessä päätyy kuitenkin harvinaisen paljon huonekaluja.

Päättäjille haastateltavat halusivat viestittää lähimetsien säilymisen tärkeyttä. Lähiluonto päiväkodeilla on erityisen tärkeää ympäristökasvatuksen tukena. Haastateltavat toivoivatkin, että tämä varmistettaisiin kaavoituksella.

Kunnalliset ja yksityiset perhepäivähoitajat

Kunnallisten päivähoitajien osalta haastateltiin varhaiskasvatusyksikön johtaja Liisa Lammista puhelinhaastatteluna.

Lamminen kuvailee, että ympäristökasvatuksen osalta myös perhepäivähoitajat noudattavat varhaiskasvatussuunnitelmaa. Yhtenäistä linjaa asian suhteen ei kuitenkaan ole, eikä aiheeseen liittyen ole myöskään järjestetty koulutusta. Suunnitelmaan tutustuminen jää siten hoitajien omalle vastuulle.

Käytännön tasolla perhepäivähoitajille kierrätys on kuitenkin käytännönläheistä päivittäistä toimintaa, jota tehdään yhdessä lasten kanssa. Perhepäivähoitajilla on usein hoidossa alle 3-vuotiaita lapsia, mikä kuitenkin asettaa omat haasteensa ympäristökasvatuksen toteuttamiselle.

Lamminen kokee aiheen hyvin tärkeäksi ja kertoo, että aiheeseen liittyvä koulutus otettaisiin mielellään vastaan.

5.2 Ympäristökasvatus perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa

Haastateltavina olivat perusopetuksen osalta Nokianvirran koulun lehtori Markku Joenperä ja Nokian lukion osalta lehtori Kaisa Leinonen. Molemmat haastateltavat toimivat biologian ja maantieteen opettajina. Leinosen osalta haastattelu suoritettiin sähköpostin välityksellä. Joenperän osalta haastattelu järjestettiin Teams-sovelluksen kautta.

Haastateltavien kanssa keskusteltiin seuraavista aiheista:

- opetussuunnitelmat ja niiden kestävän kehityksen arvojen toteutuminen haastateltavien kouluissa
- tärkeimmät ympäristökasvatuksen painotukset koulutyössä
- käytössä olevat opetusmenetelmät ja kokemukset niiden toimivuudesta ympäristökasvatusaiheissa
- ympäristökasvatustyön haasteet
- kiertotalouden rooli koulujen opetustyössä
- vanhempien rooli ja yhteistyö ympäristökasvatustyössä
- käytössä olevat verkostot ja niiden rooli koulun ympäristökasvatustyössä
- ympäristökasvatukseen tarvittavat resurssit ja niiden riittävyys
- henkilöstön koulutuksen ja tuen tarve ympäristökasvatusaiheissa
- käytännön kiertotalouden toteutuminen koulukiinteistöissä
- haastateltavien esittämät tarpeet ja toiveet kaupungin päättäjille aiheeseen liittyen

Ympäristökasvatusta ohjaa sekä perusopetuksessa että lukiossa opetussuunnitelma. Erityisesti lukion opetussuunnitelma ottaa kestävän kehityksen mukaisia teemoja hyvinkin voimakkaasti esille. (Opetushallitus 2014, Opetushallitus 2019) Molemmat haastateltavat toteavat, että käytännön tasolla jokainen opettaja to-

teuttaa kestävän kehityksen arvoja omassa työssään resurssiensa ja näkemyksensä mukaan. Lisäksi opettajat toteuttavat ympäristökasvatusta paitsi oman aiheensa, myös omien arvojensa näkökulmasta, mikä aiheuttaa suurta vaihtelua opettajakohtaisesti.

Mäenperän näkemys on, että koulujen opettajilla ei ole runsaasti aikaa tai resursseja verkostoitua tai suunnitella yhteistä linjaa aiheeseen liittyen. Tarvetta hän kuitenkin kokee yhteistyölle olevan.

Leinonen toteaa, että opettajakohtaisesta vaihtelusta riippumatta sekä opettajat että oppilaat ovat tietoisempia ympäristöteemoista kuin vaikkapa kymmenen vuotta sitten, mikä näkyy selvästi opetuksessa ja myös teemojen vastaanottamisessa. Lisäksi uuden opetussuunnitelman mukanaan tuoma oppiaineiden integrointi ja laajemmat oppimiskokonaisuudet helpottavat ympäristökasvatusta.

Leinonen ottaa esille myös sosiaalisen ja kulttuurisen kestävän kehityksen vahvan näkyvyyden lukion opiskelijahuollossa ja opiskelijakuntatyössä esimerkiksi tasa-arvosuunnitelman ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaamisen kautta. Nämä kestävän kehityksen arvot jäävät hänen mukaansa usein ekologisen kestävän kehityksen varjoon.

Molemmat haastateltavat kokevat tärkeänä oppilaiden kanssa käsiteltävänä teemanä ilmastonmuutoksen, joka on myös nostettu esiin useimpien oppiaineiden opetussuunnitelmissa. Leinonen kokee tärkeimpänä viestiä nuorille toimimisen välttämättömyydestä, avata vaikuttamisen mahdollisuuksia sekä ylläpitää positiivista tulevaisuudenkuvaa. Joenperä kokee tärkeänä myös kuluttamisen mielekkyyden käsittelyn:

“on yritetty mieltiä ja keskustella kuluttamisen merkitystä ja mielekkyyttä ja esimerkiksi ilmastonmuutosasiaa ysiluokkalaisten kanssa, ketkä on vähän paremmin jo kärryillä asioista, niin nimenomaan sen kuluttamisen kautta, että mitkä ne on ne yksilön mahdollisuudet ja mitä ne käytännössä tarkoittaa”.

Toiminnalliset ja osallistavat menetelmät saavat Leinosen mukaan opiskelijat yleensä ajattelemaan ja analysoimaan asioita tehokkaammin sekä tunnistamaan omia tunteitaan ja arvojaan. Myös Joenperä toistaa osallistavien opetusmenetelmien tärkeyden. Kun pääsee itse kokemaan ja näkemään, oppilaat myös oppivat paremmin. Haastetta kuitenkin osallistavissa menetelmissä aiheuttaa usein aika, joka on oppitunnilla rajallinen.

Molemmat haastateltavat kokevat suurimmaksi haasteeksi ympäristökasvatuksen toteuttamisessa ajankäytölliset ongelmat. Leinonen kommentoi, että opiskelutahti on hyvin kiivas ja opettajat ehtivät harvoin miettiä kestävän kehityksen arvojen toteutumista. Uusia haasteita ja paineita kuitenkin tulee eri suunnista, jotta kestävä kehitys saadaan mukaan. Joenperä mainitseekin haasteeksi sen, että opetussuunnitelma sisältää niin runsaasti kestävän kehityksen aihepiirejä, että opettajalle ei ole mahdollista käsitellä niitä kaikkia.

Kiertotalous tulee sekä perusopetuksen että lukion biologian ja maantiedon opetuksessa vaivattomasti esille, mutta muissa aineissa ei välttämättä yhtä helposti. Enemmänkin aihepiiri tulee tutuksi sisältöjen kautta, kuin välttämättä käsitteenä. Käytännön tasolla Leinonen mainitsee, että lukiolla on järjestetty tavaravaihtopäivä ja ruokahävikin vähentäminen on ollut usein keskusteluissa esillä.

Ympäristökasvatuksen toteuttaminen vaatisi resursseiksi Leinosen mukaan hyvän opetussuunnitelman, hyvät valmiit opetukseen sovellettavat oppimateriaalit sekä aikaa keskittyä myös arvoihin pelkän asiaosaamisen sijaan. Joenperä kokee, että työtä on paljon, mutta itselle tärkeille aihepiireille tarvittaessa aikaa löytyy. Ympäristökasvatukselle pitäisi hänen mukaansa kuitenkin saada lisää resursseja. Yksittäiset koulut eivät hänen mukaansa kuitenkaan ole avainasemassa, vaan resurssien pitäisi tulla valtiotasolta:

“Vähän pelkään kyllä kuntienkin mahdollisuutta resursoida sellaiseen. Kyllä se täytyis tulla ylempää ja olla sitten ihan yleinen linjaus”

Henkilöstön keskuudessa koetaan kyllä olevan tarvetta ympäristökasvatukseen liittyvälle koulutukselle tai tuelle, mutta käytännössä esteenä on henkilökunnan resurssien vähäisyys kiireisessä kouluarjessa ja osittain myös motivaation puute. Lukioikäisillä Leinonen näkee parempana mahdollisuutena opiskelijakunnan kouluttamisen – miten kestävä kehitys voitaisiin huomioida esim. tapahtumien järjestämisessä?

Vanhempien rooli sekä peruskoulun, että lukion arjessa on melko vähäinen. Peruskoulussa on jonkin verran tehtäviä, joissa esimerkiksi ilmastonmuutosaiheista pitää keskustella vanhempien kanssa. Leinonen kertoo lukioikäisillä kuitenkin tulevan esiin sen, miten kodin arvot ovat vaikuttaneet nuorten kehitykseen. Toisaalta nuorten itsenäinen ajattelu voi lisätä ympäristöarvojen huomioimista myös perheessä.

Verkostoilla Leinonen näkee olevan oman roolinsa lukion ympäristökasvatustyössä esimerkiksi erilaisten kestävän kehityksen teemoihin liittyvien kouluvierailujen muodossa. Joenperä taas kokee tällä hetkellä verkostojen roolin omassa opetuksessaan melko vähäiseksi. Ainakaan automaattisesti suhteet eivät synny, vaikka toki omalla aktiivisuudella voi halutessaan verkostoitua.

Keskusteltaessa kiertotalouden toteutumisesta koulukiinteistöissä nousevat jätehuoltoa koskevat aiheet esille. Kierrätyksessä molemmat haastateltavat kokevat olevan puutteita. Joenperä esittää myös tarpeen parempaan kommunikointiin tilapalveluiden kanssa; joskus koulurakennuksiin asennetaan taloteknisiä ratkaisuja (esim. aurinkopaneelit), joita voisi hyödyntää myös opetuksessa.

Toiveena ja viestinä kaupungille Leinonen kertoo, että uusi vuonna 2021 voimaan tuleva lukion opetussuunnitelma edellyttää aktiivisempaa yhteistyötä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Esimerkiksi HINKU-jäsenyys ja ECO3-alueen kehittyminen olisi hienoa saada luontevaksi osaksi lukio-opiskelua. Myös ympäristökasvatusviikon toivotaan jatkuvan. Joenperä toivoo yleisellä tasolla kaupungin edistävän työntekijöiden yksityisautoilua vähentäviä ratkaisuja, kuten sähköpyöriä työpaikoilla.

5.3 Ympäristövalistus aikuisopetuksessa

Aikuisopetuksen näkökulman saamiseksi haastateltiin Pirkan Opiston rehtori Matti Korolaista. Haastattelu suoritettiin henkilökohtaisena haastatteluna.

Haastattelussa keskusteltiin kiertotaloudesta Pirkan opiston omassa toiminnassa ja opetustarjonnassa, parhaista ympäristövalistuksen keinoista, verkostojen merkityksestä sekä viestinnän keinoista ja siinä koetuista onnistumisista ja epäonnistumisista. Lisäksi kysyttiin mahdollisista toiveista kaupungin suuntaan ja keskusteltiin yhteistyömahdollisuuksista jatkossa.

Korolainen kuvaili Pirkan opiston olevan yksi Suomen suurimpia kansalaisopistoja, joka toimii Nokian, Pirkkalan, Lempäälän ja Vesilahden kuntien alueella. Nokian kaupunki on Pirkan opiston vastuukunta. Opistolla on 300 tuntiopettajaa, 100 toimipistettä ja noin 2000 kurssia vuosittain. Kursseilla käy vuosittain noin 25 000 oppilasta. Opistolle myönnettiin Okka-säätiön kestävän kehityksen sertifikaatti vuonna 2018.

Korolainen kokee kiertotalouden ja kestävän kehityksen teemat tärkeäksi opiston toiminnassa. Opiston tehtävä on olla tiennäyttävä. Valitusfilosofia on mukana kaikessa opiston toiminnassa ja Korolainen katsookin, että nykyisessä maailmantilanteessa on opiston yhteiskunnallinen tehtävä opettaa muita toimimaan siten, että tulevaisuus olisi kestävä.

Kiertotalous otetaan huomioon sekä kurssien teemoissa ja materiaaleissa myös opiston omissa toimipisteissä mahdollisuuksien mukaan. Käytännössä opetustoiminnan ulkopuolella tämä tulee esille mm. kestävän kehityksen työryhmän toimintana, jätteiden lajitteluna sekä kalusteiden kierrätyksenä. Käytännön haasteita luovat kuitenkin moninaiset toimipisteet ja opettajat.

Aihepiiriin liittyviä kursseja ja luentoja on järjestetty viime vuosina runsaasti. Aiheina on ollut mm. ympäristöahdistus ja -toivo, jätteiden lajittelu, kompostointi,

vegaaniruoka, hyönteisruoka sekä lukuisat materiaalien hyötykäyttöön liittyvät kurssit.

Aikuisväestön parhaaksi saavuttamiskeinoksi Korolainen kuvaa kurssit, joissa tehdään konkreettisesti jotain, joka voi auttaa konkreettisesti omassa arjessa. Tällaisia voivat olla esimerkiksi kierrätysmateriaaleista tehdyt uudet tuotteet tai vaikkapa aurinkokeräimet:

“Kuitenkin ihmiset hakee kursseilta henkilökohtaista hyötyä joko siten, että oma osaaminen lisääntyy tai sit pystyy hyödyntämään omaa osaamista sellaisessa, että pystyy kierrättämään ja samalla ehkä säästämään materiaaleja, säästämään rahaa”.

Kurssien sisällön osalta haasteeksi Korolainen kuvaa sen, että yhteiskunnallisesti tärkeitä ja paneutumista vaativia asioita on joskus haasteellista pukea muotoon, jolla saadaan ihmisiä motivoitumaan kursseille. Aiheista tulisi pyrkiä löytämään myönteisiä puolia, jolloin motivoiminen helpottuu.

Viestinnän osalta Korolainen kokee tärkeänä, että viesti kohdennetaan jokaiselle ryhmälle oikein:

“On sitten kyse seniorien kursseista tai nuorten kursseista tai jonkun tietyn harrastajaryhmän kursseista, niin kyllä se pyritään kohdentamaan mahdollisimman tarkkaan. Sitä sellaista haulikolla ampumista joka suuntaan vältetään ihan senkin takia, että se on kallista ja ei kuitenkaan tavoiteta sitä yleisöä, mitä haluttaisiin.”

Esimerkiksi nuorten kursseista ei kannata tiedottaa paikallislehden kautta, vaan panostetaan sen sijaan sosiaalisen median, koulujen, harrastusjärjestöjen ja nuorisopalveluiden kautta tiedottamiseen.

lökkäitä taas saadaan osallistettua juuri paikallislehtien ja perinteisen opinto-opaan kautta, mutta myös mm. perusturvan ja yhdistysten kautta. Perusturvan

kanssa opistolla on lisäksi yhteistyötä erityistä tukea kaipaavien nuorten ja erityisryhmien osalta.

Opiston kurssilaisista vain neljäsosa on miehiä, mikä on haaste, johon Korolaisella ei ole antaa suoraa ratkaisua. Miehiä pyritään houkuttelemaan kursseille suunnittelulla, tiedotuksella sekä heitä kiinnostavilla kursseilla. Kurkseista tiedotetaan järjestöjen ja harrasteryhmien kautta.

Opistolla on huomattu ihmisten välisen tiedotuksen voima ja mietitäänkin parhailaan, miten opiskelijoita saataisiin mahdollisimman tehokkaasti osallistumaan sekä kurssien suunnitteluun, että tiedotukseen.

Korolainen kokee verkostot tärkeäksi opistolle. Kiertotalousaiheiden osalta tärkeitä verkostoja ovat mm. jäsenkunnat, toiset oppilaitokset, erilaiset yhdistykset, Pirkanmaan Jätehuolto Oy ja Kuluttajaliitto. Äärimmäisen tärkeäksi verkostoksi Korolainen kokee paikallislehdet. Verkostoissa on tärkeää hyödyntää edelleen yhteistyökumppaneiden verkostoja.

Eri yhteistyökumppaneiden kanssa yhteistyössä toteutettavat luennot ja kurssit on opistolla koettu mielekkääksi. Kurseja voidaan suunnitella yhdessä, jakaa kustannuksia ja tiedotusresursseja. Yhteistyöllä on helpompi saada kohdennettua tiedotusta kohdeyleisölle.

Verkostoviestinnän osalta Korolainen toteaa, että verkostot pyritään ottamaan mahdollisimman ajoissa mukaan toiminnan suunnitteluun. Kun pääsee mukaan alusta lähtien, sitouttaa se verkostoja paremmin kuin jos niitä käytetään vain viestijänä. Opiston tavoitteena onkin yhä lisätä tiedottamista erilaisissa verkostoissa, kuten esimerkiksi opettajien omien kanavien kautta.

Viestinnässä on koettu myös epäonnistumisia sosiaalisen median markkinoinnin (mm. Facebook- ja Google-mainonta) osalta. Opistolla on koettu, että sosiaalisen median markkinointiin pitäisi satsata taloudellisesti merkittävästi, jotta saavute-

taan riittävä vaikuttavuus. Verkossa on niin paljon sisältöä, että sieltä esiin nouminen vaatii jotakin massasta poikkeavaa ja mieleenpainuvaa. Some-markkinointia ei kuitenkaan olla hylkäämässä, mutta sen tulee olla hyvin harkittua ja suunniteltua.

Korolainen näkee, että jatkossa opiston rooli kestävän kehityksen sanansaattajana entisestään korostuu. Opistona etuna on kyky tavoittaa suuria määriä ihmisiä sekä suoraan että kerrannaisvaikutusten kautta. Kun ihmiset tulevat opiston kursseille ja luennoille, voivat he levittää oppimaansa myös eteenpäin.

Nokian kaupungilta Korolainen toivoo yhteistyön jatkamista ja yhä tiivistämistä kautta linjan. Yhteiset luennot, kurssit ja teemapäivät on koettu mielekkääksi. Kunnat ovat Korolaisen mukaan luontevia yhteistyökumppaneita opistolle ja yhteistyöstä on hyviä kokemuksia.

5.4 Yhteenveto haastatteluista

Varhaiskasvatuksen edustajien haastattelun perusteella käy ilmi, että kiertotalouden ja ympäristökasvatuksen teemat ovat Nokian varhaiskasvatuksessa ajankohtaisia ja niiden edistämiseksi halutaan toimia. Samalla kuitenkin vaihtelu päiväkodeittain on suurta. Haastattelu antoi vain yhden näkökulman asiaan. Työntekijöiden ja myös tukihenkilöstön sitouttaminen on päiväkotien arjessa suuressa roolissa, koska suuri osa päiväkotien ympäristökasvatuksesta tapahtuu arjen pienissä tilanteissa ja kohtaamisissa lasten kanssa. Johtotasolla näkemys on kuitenkin selkeä ja asian edistämiseksi ollaan myös valmiita näkemään vaivaa. Oman haasteensa muodostavat perhepäivähoitajat, jotka tekevät työtään itsenäisemmin ja joilla usein on päiväkodin henkilökuntaa vähemmän tukea työlleen.

Lukion ja perusopetuksen osalta haasteena nousi esiin opettajahenkilöstön ajan puute. Haastateltavat kokivat, että opettajilla ei ole riittävästi mahdollisuutta paneutua suunnittelemaan ja kehittämään ympäristökasvatuksen teemoja pakollisen koulutyön lisäksi. Myös ympäristökasvatusaiheinen verkostoituminen muiden opettajien tai koulujen välillä on vähäistä, eikä työnantaja sitä merkittävästi

edistä. Opetussuunnitelma sisältää tärkeitä aiheita oppiaineiden sisälle rakennettuna, mutta sen tulkitseminen ja sopivien aiheiden valinta jää pitkälti yksittäisen opettajan vastuulle.

Pirkan opiston osalta on haastattelun perusteella selvää, että kestävän kehityksen ja kiertotalouden arvot ovat keskeisessä roolissa opiston toiminnassa ja arvoissa. Opistolla on tehty asian eteen työtä huolimatta siitä, että hajallaan oleva opettajenkilöstö ja tilat aiheuttavat haasteita. Opetustarjonnassa asia on kuitenkin kattavasti esillä. Opistolla on selvästi myös motivaatiota toiminnan edelleen kehittämiseen ja tarvetta kumppanuuksille. Lisäksi opistolla on runsaasti jo olemassa olevaa kokemuseräistä tietoa ja halua jakaa sitä kumppaneidensa kanssa.

6 LASTEN JA NUORTEN OSALLISTAMINEN KIERTOTALOUTEEN

Lasten ja nuorten osallistamista kiertotalouteen kehitettiin ja tutkittiin kolmen osahankkeen avulla. Nämä olivat Nokian kaupungin ympäristökasvatusviikko, Alhoniityn ja Tyttölän päiväkotien pilottihanke sekä Harjuniityn koulun pilottihanke. Ympäristökasvatusviikon osalta tarkoitus oli analysoida ja kehittää olemassa olevaa toimintaa. Pilottihankkeiden tarkoituksena oli kehittää toimintamalleja, joita on mahdollista monistaa toisiin kohteisiin ja joita eri toimijat voivat jatkaa itsenäisesti.

6.1 Ympäristökasvatusviikko

Ympäristökasvatusviikkoa on järjestetty Nokian kaupungissa vuodesta 2017 lähtien. Viikon avulla halutaan edistää lasten ympäristötietoisuutta ja opastaa heitä kestäviin elämäntapoihin, luonnon arvostukseen sekä tutustuttaa heitä ympäristötekniikan ja kiertotalouden teemoihin. Viikko on suunnattu päiväkotikäisistä lukio- ja ammattikouluikäisille lapsille ja nuorille.

Viikon aikana eri yhteistyökumppanit (yhdistykset, yritykset ja kaupungin yksiköt) tarjoavat osallistujille maksutonta ohjelmaa kuten retkiä, luentoja ja yritysvierailuja. Ohjelmaa järjestäviä tahoja on ollut pääsääntöisesti helppo saada mukaan.

Ympäristökasvatusviikon aikana lapset ovat osallistuneet mm. metsäretkiin, vierailleet yrityksissä ja maataloilla, kuunnelleet luentoja sekä nauttineet kierrätysaiheisista nukke- ja musiikkiteatteriesityksistä. Ohjelmavaihtoehtoja on ollut vuodesta riippuen 11-17 kpl.

Vuonna 2019 päätettiin, että viikolle valitaan jatkossa teema. Ensimmäiseksi teemaksi valittiin kiertotalous. Teemaa tuotiin esiin painottamalla tarjottavia ohjelmia aiheeseen soveltuviksi.

Kuva 3. Nokian-Viholan koulun 1.-2.-luokan oppilaat Prismassa tutustumassa kaupan lajitteluun, kierrätykseen ja ympäristövastuuseen. (Niittymäki 2018)

Ajatus ympäristökasvatusviikosta on otettu päiväkodeissa ja koulussa hyvin vastaan. Viikon ohjelmaan on vuosina 2017-2019 osallistunut yhteensä yli 4500 lasta ja nuorta. Ympäristönsuojeluyksikössä on kuitenkin todettu, että samat osallistujat ovat usein aktiivisia ja varaavat useita ohjelmia, samalla kun toiset jäävät täysin ulkopuolelle. Osallistuneissa tahoissa ovat korostuneet peruskoulut. Vähiten osallistuneita on ollut ammattikoulun oppilaisissa, joiden määrä tosin on vuosittain noussut.

Haasteellista järjestelyissä on ollut tiedon välitys opettajille ja varhaiskasvattajille. Ohjelma on lähetetty päiväkotien johtajille, koulujen rehtoreille ja koulusihteereille sekä asiasta tiedotettu Facebookissa, mutta tieto ei ole aina saavuttanut halukkaita osallistujia ajoissa.

Rahallinen panostus ympäristönsuojeluyksikön ja kaupunkikehityspalveluiden tiedottajan budjetista on ollut pieni. Työaikaa järjestelyyn on kuitenkin kulunut runsaasti. Työaikaa kuluu mm. järjestäjätahojen rekrytointiin, järjestäjien tukemiseen ohjelman suunnittelussa, ohjelmatietojen keräämiseen sekä tiedottamiseen. Ympäristönsuojeluyksikkö ottaa tarvittaessa vastaan myös ohjelmavarauksia, mikäli järjestävä taho ei sitä itse halua hoitaa. Käytännössä suurin osa varauksista on kulkenut ympäristönsuojeluyksikön kautta. Varausten ottaminen on

ollut erityisen työlästä johtuen runsaasta yhteydenottojen määrästä ja tarvittavista aikataulumuutoksista. Koulujen ja päiväkotien aikatauluista johtuen joustavuutta on tarvittu runsaasti.

Tiedottamiseen on saatu tukea kaupunkikehityspalveluiden tiedottajalta. Viikosta laaditaan vuosittain tiedotteita ja vuonna 2018 teetettiin ympäristökasvatusviikolle graafikolla ilme.

Kuva 4. Ympäristökasvatusviikon juliste

Toiminnan aloitusvuonna aihe sai runsaasti näkyvyyttä paikallislehdessä, mutta tämän jälkeen näkyvyys on jäänyt vähemmälle. Lehti on kuitenkin vuosittain käynyt paikalla seuraamassa ohjelmaa ja kirjoittanut vähintään yhden jutun.

Vuonna 2019 pyrittiin lisäämään tiedottamista tekemällä viikosta Facebook-tapahtuma, jossa esiteltiin etukäteen ympäristökasvatusviikkoon osallistuvia kohteita ja ohjelmanjärjestäjiä. Facebook-tapahtumalla oli 51 seuraajaa. Sen todellinen vaikuttavuus jäi kuitenkin epäselväksi. Viikkoon eivät päässeet osallistumaan yksityiset ihmiset, vaan ainoastaan koulut ja päiväkodit, mikä oli kenties Facebook-tapahtumasta tykänneille hämmäntävää.

Jälkikäteen tiedottaminen on jäänyt Facebookissa tehtyyn päivitykseen ja lehteen lähettyyn lyhyeen tiedotteeseen, joka on päätynt sivumaininnaksi tai jäänyt pois lehdestä. Lisäksi on lähetetty kiitokset suoraan yhteistyötahoille.

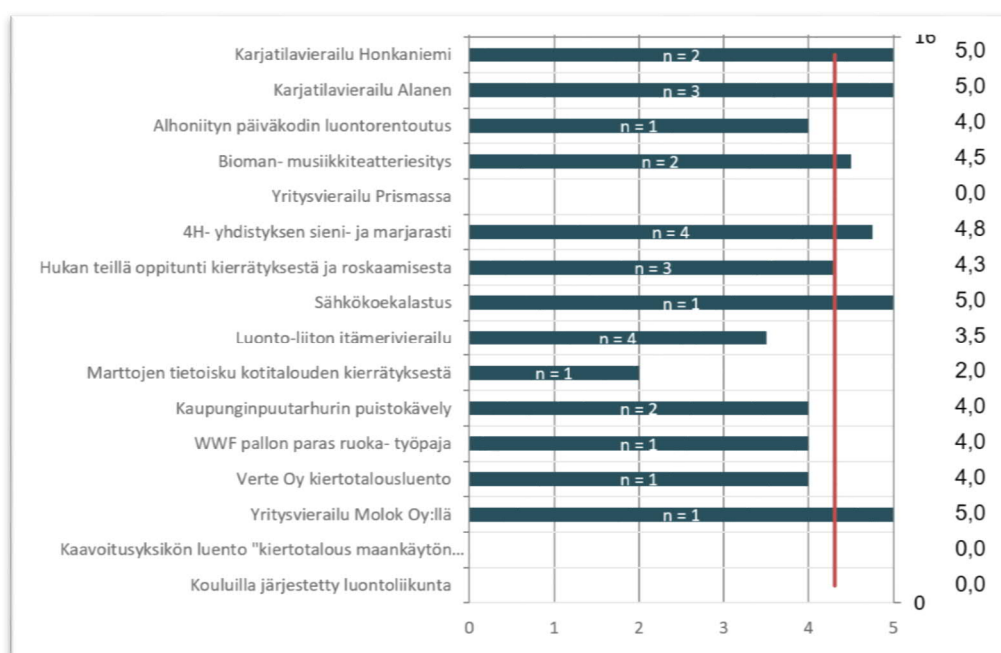
Kyselyt

Ympäristökasvatusviikosta on saatu vuosittain muutamia palautteita pääsääntöisesti sähköpostilla. Palautteita ja mahdollisia kehittämistarpeita haluttiin kuitenkin kerätä kattavammin, mistä syystä lähetettiin syksyllä 2019 kaksi kyselyä. Ensimmäinen kysely lähetettiin vuoden 2019 ympäristökasvatusviikkoon osallistuneille opettajille ja varhaiskasvattajille. Kysely lähetettiin 36:lle osallistujalle ja vastauksia saatiin 15 kpl (42 % osallistujista).

Toinen kysely lähetettiin 17:lle vuoden 2019 viikkoon osallistuneelle järjestäjätaholle. Kyselyyn saatiin vastauksia 10 kpl (59 % järjestäjistä). Molemmat kyselyt ovat liitteenä.

Kyselyjen aiheet liittyivät mm. viikosta tiedottamiseen, ohjelman varaamiseen, käytännön järjestelyihin viikon aikana, ohjelmatarjontaan sekä viikon järjestämisaikakohtaan. Jokaisesta aiheesta oli mahdollista antaa myös avointa palautetta.

Vastauksista kävi ilmi, että sekä ohjelman järjestäjät, että ohjelmaan osallistuneet olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä tiedonkulkuun sekä käytännön järjestelyihin. Osallistuneet olivat tyytyväisiä myös ohjelmatarjontaan.

Kuvio 3. Vuoden 2019 ohjelman yleisarvosanat

Kyselyssä haluttiin selvittää erityisesti järjestäjien ja osallistujien valmiutta siirtyä sähköiseen varausjärjestelmään. Vastausten mukaan 80 % opettajista ja varhaiskasvattajista tekisi varauksen mieluiten verkossa, mutta ohjelman järjestäjistä sähköiseen alustaan oli valmis siirtymään vain 10%. Taulukossa 3 on esitetty yhteenveto kyselyn vastauksista.

Taulukko 3. Palautteet ympäristökasvatusviikosta asteikolla yhdestä viiteen (keskiarvot aihepiiriin vastauksista) ja prosentteina.

Aihe	Järjestäjät	Osallistujat
Etukäteistiedotus	4,1-4,5	4,0-4,2
Käytännön järjestelyt	4,0-4,4	
Ohjelman varaamisen helppous		3,9-4,1
Ohjelman laatu		4,2
Järjestelyt toimivat hyvin		93 %
Valmis siirtymään sähköiseen varausjärjestelmään	10 %	80 %
Suosii järjestämisaikana syksyä	90 %	80 %

Järjestäjistä suurin osa piti parhaana ohjelman varaamista sähköpostilla tai puhelimitse suoraan ohjelman järjestäjältä. Muutenkin järjestäjät suosivat kyselyn mukaan jatkossakin perinteistä sähköpostiyhteydenpitoa liittyen mm. järjestäjäksi ilmoittautumiseen ja kävijämäärien raportointiin.

Ohjelmanjärjestäjistä 78 % oli kiinnostunut osallistumaan ympäristökasvatusviikkoon jatkossakin. "En osaa vielä sanoa"-vaihtoehdon valitsi 22 % ja yksikään vastaaja ei ilmoittanut haluavansa jäädä jatkossa pois järjestäjien listalta.

Osallistujien avoimessa palautteessa kiiteltiin hyvästä asiakaspalvelusta varaamistilanteesta, monipuolisesta tarjonnasta ja ilmaisista kuljetuksista tutustumiskohteeseen. Suosituihin ohjelmiin toivottiin lisää vierailuajankohtia ja erityisesti varhaiskasvatukselle useampia vaihtoehtoja. Palautetta saatiin myös hitaasta tiedonkulusta aiheutuneista ongelmista.

Järjestäjien avoimeen palautteeseen oli kirjattu mm., että ympäristökasvatusviikkoa pidetään erittäin tärkeänä ja toivottiin, että vastaava toiminta laajenisi lähikuntiin. Palautteissa kommentoitiin lisäksi, että tarjontaa olisi hyvä suunnata myös aikuisille.

6.1.1 Ympäristökasvatusviikon kehittäminen

Tehdyn kyselyn otanta oli pieni, mutta antoi hyvän käsityksen järjestäjien ja osallistujien kokemuksista ympäristökasvatusviikkoon liittyen. Kyselyn perusteella ympäristökasvatusviikko on toimiva konsepti, johon ovat pääsääntöisesti olleet tyytyväisiä sekä osallistujat että ohjelman järjestäjät. Kiitosta saatiin ohjelman monipuolisuudesta, viestinnästä ja käytännön järjestelyistä. Järjestäjistä valtaosa oli kiinnostunut jatkossakin osallistumaan viikkoon, mikä antaa hyvän pohjan jatkaa toimintaa jatkuvuosiina.

Kehitettävääkin kyselyn perusteella löytyi. Merkittävimmät kehityskohteet ovat palautteiden perusteella tiedonkulku sekä varhaiskasvatuksen tarjonta. Ympäristönsuojeluyksikön näkökulmasta taas varausten vastaanotto on koettu suurimmaksi haasteeksi.

Varausten teon osalta ei kyselyn vastauksista kaikkia osapuolia tyydyttävää ratkaisua löytynyt. Käytännössä ympäristönsuojeluyksikkö on ottanut varauksista suurimman osan vastaan. Kyselyn mukaan 60 % järjestäjistä olisi kuitenkin valmis ottamaan varaukset vastaan itse. Jatkossa onkin viisasta pyrkiä painottamaan tätä vaihtoehtoa voimakkaammin ympäristönsuojeluyksikön työtaakan vähentämiseksi.

Ottaen huomioon, että joustavuuden tärkeys varaamistilanteessa on varaajille tärkeää, ei harkinnassa ollut sähköinen varauskalenteri kenties ole toimivin vaihtoehto. Jatkossakin ratkaisuksi jää kenties työläs, mutta joustavuuden mahdollistava sähköposti- ja puhelinpalvelu. Kompromissi yhdistäen perinteisen varausjärjestelmän järjestäjän sähköiseen lomakkeeseen voi osoittautua toimivimmaksi vaihtoehdoksi.

Kuviossa 4 on kuvattu ilmi tulleet parantamistarpeet ja lueteltu niihin mahdollisia ratkaisuja. Ratkaisukeinot on kerätty kehittämistyön aikana saadun kokemuksen sekä kyselyn avoimien palautteiden perusteella.

Kuvio 4. Havaitut kehityskohteet ja mahdolliset ratkaisukeinot

Kaikkiin työn aikana todettuihin kehittämistarpeisiin on löydettävissä ratkaisuja. Esimerkiksi tiedonkulkua on mahdollista parantaa osittain pienilläkin toimenpiteillä, kuten kaupungin sisäisten tiedotuskanavien tehokkaammalla hyödyntämisellä. Osa toimista, kuten esimiesten sitouttaminen ja sähköisen varausjärjestelmän käyttöönotto, taas vaativat suurempaa panostusta.

Kokonaisuutena ympäristökasvatusviikon kehittämisen haasteena on ympäristönsuojeluyksikön pienet resurssit, joita entisestään verottaa alati kasvava lakisääteisten tehtävien määrä. Vaikka ympäristökasvatusviikko on tähän saakka järjestetty pienellä budjetilla, ei rahallisten resurssien tarvetta voida kieltää, mikäli toimintaa ja sen vaikuttavuutta halutaan jatkossa entisestään kehittää. Vuoden 2020 osalta tilanteeseen on pystytty vastaamaan kasvattamalla ympäristökasvatusviikolle varattua budjettia maltillisesti.

Lisäbudjetoinnin ansiosta pystytään ympäristökasvatusviikon vaikuttavuutta ja näkyvyyttä lisäämään vuonna 2020 järjestämällä viikolle perhetapahtuma. Tapahtuman avulla saadaan teemoja tuotua kouluista ja päiväkodeista myös koteihin. Tapahtuman järjestelyt ostetaan ulkopuoliselta taholta. Ympäristökasvatusviikosta ja perhetapahtumasta tiedottamiseen ja markkinointiin tulee jatkossa myös panostaa voimakkaammin näkyvyyden varmistamiseksi.

6.1.2 Ympäristökasvatusviikko osallistamisen keinona

Viime vuosina saadun kokemuksen ja saatujen palautteiden perusteella ympäristökasvatusviikon voidaan nähdä olevan onnistunut keino osallistaa lapsia ja nuoria kiertotalouteen. Viikon järjestelyissä on korostunut verkostoitumisen tarve ja sen tuomat edut ja mahdollisuudet. Ympäristönsuojeluyksikkö on toiminut viikon järjestävänä elimenä, mutta varsinaisen kasvatustyön ovat suorittaneet erinäiset yhteistyökumppanit. Ympäristökasvatusviikko voidaan nähdä onnistuneena esimerkkinä yhteistyön ja verkostojen voimasta ympäristökasvatuksessa ja asukkaiden osallistamisessa. Voidaan myös todeta, että vaikuttava ympäristökasvatustyö ei välttämättä vaadi suuria rahallisia resursseja vaan enemmänkin tahtoa, aikaa, verkostoitumista ja yhteistyötä.

Ympäristökasvatusviikon yhteydessä luodut verkstorakenteet mahdollistavat jatkossa sujuvan yhteistyön myös muissa yhteyksissä. Halukkaiden yhteistyökumppaneiden kanssa voidaan yhteistyötä laajentaa ympäristökasvatusviikkoa laajemmaksi. Näin onkin jo käynyt joidenkin kumppaneiden kanssa.

Ympäristökasvatusviikon vahvuutena on ollut kattavuus ja runsas tarjonta. Viikoon on osallistunut päiväkotien, peruskoulujen ja lukion lisäksi perhepäivähoitoryhmiä, erityisryhmiä sekä ammattikoululaisia. Kenties tärkeimpänä antina on ollut kokemuksellisuus, jonka avulla lapset ovat saaneet henkilökohtaisen osallisuuden kokemuksen. Viikko ei vaadi päiväkodeilta ja kouluilta rahallista panostusta ja ohjelma on helposti saavutettavaa. Usein ohjelma on tuotu koululle, lähimetsään tai kävelymatkan päähän. Myös bussikuljetuksia kohteisiin on onnistuttu järjestämään. Kiitosta on saatu myös aikataulujen joustavuudesta.

6.2 Päiväkoti- ja kouluysteistyö

Lasten ja nuorten ympäristö- ja kiertotalouskasvatuksen tärkeimpiä edistäjiä ovat kodin lisäksi varhaiskasvatus ja koulu. Nokialaisten päiväkotien ja peruskoulujen kiertotalouskasvatuksen edistäminen lienee yksittäinen merkittävin toimi, jolla lapsia ja nuoria voidaan kaupungin toimesta osallistaa kiertotalouteen ja tutustuttaa sen eri teemoihin.

Haasteeksi tunnistettiin etukäteen kommunikoida asia päiväkodeille ja kouluille siten, että riittävä motivaatio asian toteuttamiseksi löytyy. Vaikka hyviä toimenpiteitä kehitettäisiin, pitää kouluilla ja päiväkodeilla olla myös riittävät resurssit ja halua niiden käyttöönotolle.

Yhteistyö molemmissa kohteissa aloitettiin suunnittelupalaverilla. Ratkaisuna kohteiden motivoimisen haasteisiin päätettiin lähteä liikkeelle varhaiskasvatuksen ja koulumaailman tarpeiden selvittämisestä ja kehittää sopivia keinoja niihin vastaamiseen. Haasteiden voidaan olettaa olevan saman tyyppisiä monissa kouluissa ja päiväkodeissa. Jos hankkeessa voidaan kehittää keinoja todellisten tarpeiden täyttämiseen, on sekä koulujen ja päiväkotien että lasten ja vanhempien sitoutuminen toimenpiteiden toteuttamiseen myös todennäköisempää.

Pilottihankkeissa tarkoituksena oli toimia ohjaavana ja motivoivana tahona ja käyttää avainhenkilöiden työpanosta toimenpiteiden suunnitteluun ja toteutukseen. Lähtökohtana oli kehittää toimenpiteitä, joita olisi helppo monistaa muihin yksiköihin.

6.2.1 Alhoniityn ja Tyttölän päiväkotien pilottihanke

Alhoniityn päiväkotia on Nokian ainoa kunnallinen Vihreän lipun päiväkotia, jossa on hoidossa yhteensä noin 95 lasta. Tyttölän päiväkodissa, joka kuuluu hallinnollisesti Alhoniityn päiväkotiin, on hoidossa 147 lasta.

Alhoniityn ja Tyttölän päiväkotiki katsottiin hyväksi kohteeksi kehitystyölle, koska Alhoniityn päiväkodissa on jo olemassa runsaasti kokemusta ympäristökasvatuksesta ja myös näkemystä siitä, mitkä ovat osoittautuneet toimiviksi keinoiksi. Lisäksi päiväkodin henkilökunta oli motivoitunutta kehittämään toimintaa.

Hankkeen aluksi koottiin päiväkodin työntekijöistä koostuva työ- ja ohjausryhmä, joka kokoontui 5 kertaa. Hanke toteutettiin marraskuun 2019-huhtikuun 2020 välisenä aikana. Toimin hankkeessa fasilitaattorina. Työtä koordinoitiin tapaamisten, muistioiden sekä Teams -ryhmän avulla.

Keskeisimmiksi kehittämistarpeiksi nousi työn alussa kaksi aihetta:

- lasten perehdyttäminen kestävän kehityksen käytäntöihin
- henkilöstön sitouttaminen (ml. tukihenkilöstö)

Lasten kestävän kehityksen (keke)-perehdyttämisoppaalle oli koettu päiväkodeissa jo pitkään tarvetta. Opasta käytettäisiin erityisesti uusien lasten tullessa taloon ja se tukisi myös aikuisia lasten perehdytyksessä. Oppaaseen kaivattiin selkeää kuvitusta, joka auttaisi lapsia sisäistämään asiat. Tärkeäksi koettiin toteuttaa opas yhdessä lasten kanssa heitä osallistaen. Keke-opas auttaisi osallistaen myös aikuisten sitouttamisessa.

Henkilöstön sitouttamisessa haasteita on aiheuttanut vaihtuva henkilöstö ja toisaalta kauemmin työssä olleiden työntekijöiden leipääntyminen. Erityisen haastavaksi on koettu tukihenkilöstön (keittiö- ja siivoushenkilöstö sekä kiinteistönhuolto) sitouttaminen. Alhoniityn ja Tyttölän päiväkodeissa toteutetaan paljon ympäristökasvatukseen ja kestävään kehitykseen liittyviä tapahtumia ja toimenpiteitä, mikä vaatii sitoutumista myös tukihenkilöstöltä.

Keke-opas päätettiin liittää keväällä 2020 päivitettävän Nokian varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen suunnitelman liitteeksi. Kestävän kehityksen suunnitelmasta vastaava henkilö osallistui työryhmän tapaamisiin.

Kehitystyön aikana laadittiin keke-opas päiväkodin henkilöstön ja lasten voimin. Lapset osallistuivat piirtämällä ja ottamalla valokuvia. Jokainen Alhoniityn ja Tyttöjän päiväkotien yli 3-vuotiaiden ryhmä osallistui materiaalien valmisteluun. Päiväkotien aikuiset osallistuivat luomalla oppaan tekstit ja koordinoimalla kuvien ottamista. Hahmona Keke-kansiossa seikkailee Alhoniityn päiväkodissa jo aiemmin hahmona käytetty Olli Orava.

Oppaassa käsiteltävät aiheet ovat jätteiden lajittelu, ruoka ja ruokahävikki, kiertotalous, päiväkodin säännöt ja kaveritaidot, terve elämä, liikenne ja kulkeminen, vesi ja energia. Kansio painetaan 100 % uusiopaperille ja jaetaan kaikkiin nokia-laisiin päiväkoteihin. Opas on opinnäytetyön liitteenä.

Kuva 5. Olli Oravan perehdytyskansion etusivu (Nokian kaupunki)

Varhaiskasvatuksen kestävä kehityksen suunnitelma valmistuu keväällä 2020 ja sitä tullaan esittelemään sekä varhaiskasvatuksen keke-vastaavien tapaamisessa, että varhaiskasvatuksen esimieskoulutuksessa elokuussa 2020. Myös

perhepäivähoidolle järjestetään perehdytys. Esittelyn tarkoituksena on, että päiväkotien johtajat ja keke-vastaavat vievät suunnitelman ja sen liitteenä olevan keke-oppaan varhaiskasvatusyksiköihin aktiiviseen käyttöön.

Päiväkodeilta tullutta viestiä tukihenkilöstön sitouttamisen haasteista päätettiin lähestyä laajemmin koko kaupungin näkökulmasta, jotta saataisiin toimille suurin mahdollinen hyöty. Kaupungin perehdyttämismateriaaleissa ei juurikaan käydä läpi kestäväan kehitykseen ja esimerkiksi energiansäästöön liittyviä toimintatapoja ja käytäntöjä. Aiheista ei puhuta myöskään uuden henkilöstön perehdyttämistilaisuuksissa. Myös sijaiset tarvitsevat kunnan ohjeet. Ratkaisuksi päätettiin esittää perehdytysvideon laatimista. Päätös videon laatimisesta on tämän työn valmistuessa vielä hyväksyttävänä kaupungin päättävissä elimissä.

6.2.2 Harjuniityn koulun pilottihanke

Harjuniityn koulu on perusopetuksen yhtenäiskoulu, jossa toimii luokka-asteet 1-9. Koulussa on yhteensä noin 820 oppilasta. Koulu valittiin kehittämiskohteeksi, koska suuressa koulussa on lähtökohtaisesti hyvä kokemus ympäristökasvatuksen eri haasteista ja tarpeista. Myös resursseja asiaan pääteltiin olevan enemmän kuin pienemmissä kouluissa.

Harjuniityn koululla on toiminnassa opettajien muodostama Kestävä tulevaisuus -tiimi, joka toimi hankkeen työ- ja ohjausryhmänä. Hankkeen aikana ryhmä koontui neljä kertaa. Hankkeen suunnittelu toteutettiin marraskuun 2019 ja helmikuun 2020 välisenä aikana. Toimenpiteet toteutettiin pitkälti koulun ja ruokapalveluiden henkilökunnan toimesta.

Hankkeen alussa kävi selväksi, että Harjuniityssä koetut keskeisimmät aihepiirin kehittämistarpeet liittyivät ruokaan ja ravitsemukseen. Tehdyn selvityksen mukaan nykyisellään 40,9 % nokialaisista 8- ja 9-luokan oppilaista ei syö kouluruokaa päivittäin. Saman ikäluokan tyttöjen luku on jopa 45,5%. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019) Koulussa koettiin, että aihetta oli tarvetta lähestyä useista

näkökulmista, joihin kuuluivat mm. lasten kouluruokailun lisääminen ja hävikkiruoan vähentäminen, kasvisruoan lisääminen lasten ruokavalioon, ruoan alkuperän avaaminen sekä lasten osallistaminen. Hankkeen tarkoituksiksi määriteltiin selvittää, miten tervettä ruokakulttuuria, lasten osallisuutta ja hävikkiruoan vähentämistä voitaisiin edistää Harjuniityn koulussa.

Ratkaisujen tuli kuvastaa hankkeen alussa asetettuja moninaisia tavoitteita. Ryhmä kehitti ja toteutti erilaisia toimenpiteitä, jotka on kuvattu kuviossa 5. Hävikkiruoan vähentämiseksi päätettiin mm. järjestää hävikkiruokahaaste sekä toimittaa kokeiluluontoisesti keittiön ylijäämäruokaa koululla toimivalle nuorisotilalle. Kouluruokailun edistämiseksi päätettiin lisätä oppilaiden ja vanhempien valistamistyötä, lisätä läpinäkyvyyttä sekä rauhoittaa ruokailutilannetta. Kasvisruoan osalta päätettiin kokeilla päivittäisen kasvisruokavaihtoehdon lisäämistä kaikille luokka-asteille. Toimia yhdistivät erilaiset lasten osallistamismenetelmät.

Kuvio 5. Harjuniityn koulun pilottityössä kehitetyt toimenpiteet

Aikataulullisesti merkittävä osa suunnitelluista toimenpiteistä siirtyi myöhäisempään ajankohtaan keväällä 2020 koulut sulkeneen korona-epidemian johdosta.

6.2.3 Päiväkoti- ja koulu yhteistyö osallistamisen keinona

Nokian kaupungin varhaiskasvatustyöskentäjät tekevät lähtökohtaisesti jo nykyisellään paljon käytännön ympäristökasvatustyötä mm. kierrätykseen ja luontokasvatukseen liittyen. Työ ei ole kuitenkaan päiväkodeissa ole ollut erityisen yhteistä.

Alhoniityn ja Tyttölän päiväkotien pilottihankkeessa lasten ja henkilökunnan laatiman lasten kestävän kehityksen perehdytysoppaan avulla pystytään jatkossa yhtenäistämään Nokian kaupungin varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen kasvatusta ja samalla jalkauttamaan varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen suunnitelman tavoitteita käytännön tasolle. Kouluttamalla varhaiskasvatuksen esimiehet, kestävän kehityksen vastaavat sekä perhepäivähoitajat huolehditaan siitä, että tieto saavuttaa kaikki varhaiskasvatustyöskentäjät.

Materiaalit toimivat varhaiskasvatuksen työntekijöiden työn tukena sekä antavat työntekijöille hyvän lähtökohdan yhtenäiseen ympäristökasvatustyöhön yksiköstä huolimatta. Vaikka perehdytyskansio on suunnattu lapsille, toimii se samalla myös uusien työntekijöiden perehdytyksen tukena ja sitouttaa heitä kestävän kehityksen periaatteiden noudattamiseen. Parhaassa tapauksessa kansio motivoi työntekijöitä myös muuhun monipuoliseen ympäristökasvatustyöhön.

Päiväkotipilotti oli hankkeena koordinoivalle taholle helppo, koska työryhmään osallistunut henkilökunta oli erittäin motivoitunutta ja heillä oli antaa työhön sekä työaikaansa, että resurssejaan. Yhteistyö oli innostavaa, keskustelevaa ja osallistuvaa. Varhaiskasvatuksen johdolta saatiin myös varoja perehdytyskansioon taittoon ja painamiseen kaikkien varhaiskasvatustyöskentäjien käyttöön.

Harjuniityn koulun pilottihankkeen monipuolisten ruokaan ja ravitsemukseen liittyvien toimenpiteiden vaikuttavuutta pystytään kokonaisuutena arvioimaan vasta kaikkien toimenpiteiden toteuduttua. Jo alkuvuodesta 2020 toteutettujen toimien avulla pystyttiin kuitenkin lisäämään oppilaiden ja heidän vanhempiensa tietämystä koululla tarjotusta ruoasta sekä lisäämään lasten osallisuutta kouluruokailuun ja ravitsemukseen liittyvissä asioissa.

Harjuniityn koulun pilottihankkeessa tiettyjä haasteita aiheutti se, että opettajilla on vähäisesti aikaa mihinkään oman opetuksen ulkopuoliseen suunnitteluun. Kun ulkopuolinen taho kuitenkin kokosi opettajat ja ruokapalveluiden henkilökunnan yhteen, kävi ilmi, että molemmilla osapuolilla oli runsaasti ideoita ja myös keinoja toteuttaa ne. Toteutetut toimenpiteet eivät vaatineet juurikaan rahallisia resursseja.

Työryhmän piti alkuperäisen suunnitelman mukaan arvioida hankkeiden onnistumista toukokuussa 2020. Koronaepidemia kuitenkin siirtää sekä toimenpiteiden että niiden arvioinnin aikataulua tämän kehittämistyön ulkopuoliseen aikaan. Arviointia suoritettaessa tulee kuitenkin pohtia eri toimenpiteiden osalta niissä koettuja haasteita ja onnistumisia sekä mitä näistä kokemuksista voidaan oppia. Lisäksi tulee arvioida, miten toimivaksi koettuja toimintamalleja saadaan käytännössä jalkautettua eteenpäin muihin yksiköihin. Tässä tavoitteessa tärkeä rooli on varmasti rehtoreiden sitouttamisella, jotta opettajille saadaan vapautettua resursseja toiminnan suunnitteluun ja kehitystyön toteuttamiseen.

Omaksi rooliksi molemmissa pilottihankkeissa muodostui lähinnä koordinoita kokouksia, koota kohteiden tarpeita ja haasteita, ideoida toimenpiteitä yhdessä työryhmän kanssa ja kirjata sovitut toimenpiteet ylös. Päiväkotipilotissa roolini oli hieman aktiivisempi myös työn varsinaisen toteutuksen suhteen. Mm. koko kaupungin perehdytysmateriaalin päivittäminen jää vastuulleni tämän kehittämishankkeen päätyttyä.

Sekä Alhoniityn päiväkodin, että Harjuniityn koulun pilottihankkeiden perusteella on selvää, että tarvetta ja motivaatiota nyt toteutetun kaltaisille hankkeille on. Pilottitöiden avulla havaittiin “alkuun saattamisen”, koordinoivan ja motivoivan tahon merkitys kehitystyössä. Molemmissa kohteissa oltiin hyvin tietoisia aiheeseen liittyvistä tarpeista ja varsinaiset ideat syntyivät lopulta hyvin pitkälti henkilökunnalta itseltään.

Hankkeiden alussa määriteltiin tavoitteeksi lähteä liikkeelle kohteiden aidoista tarpeista. Tavoitteessa onnistuttiin. Myös lähtökohta toimia fasilitaattorina ja koordinaattorina osoittautui onnistuneeksi toimintatavaksi; toimenpiteet toteuttivat pitkälti kohteiden henkilökunta, joilla on myös paras tuntemus työympäristöstään, lapsista ja käytettävissä olevista keinoista. Myös lapsia pystyttiin osallistamaan ja sitouttamaan hankkeiden kautta.

Päiväkotipilotin osalta hankkeen kesto oli enimmäkseen sopiva. Hankkeen tärkein tavoite, lasten keke-opas, saatiin valmiiksi suunnitellussa aikataulussa. Koulupilotin osalta hankkeen kesto olisi kenties osoittautunut liian lyhyeksi ilman koronaepidemiaakin. Hankkeiden toteutumisen seuranta pitkällä aikavälillä mahdollistaisi jatkosuunnitelmat seurantatiedon perusteella. Nyt seuranta jää tämän työn ulkopuolelle. Käytännössä seuranta kuitenkin toteutuu.

7 AIKUISTEN OSALLISTAMINEN KIERTOTALOUTEEN

Lasten ja nuorten osallistamisen lisäksi työssä haluttiin kehittää keinoja luoda osallistumisen mahdollisuuksia myös aikuisväestölle. Keinoja kehitettiin useissa hankkeissa, joihin kuuluivat yhteistyö paikallisen kansalaisopiston kanssa, kiertotalousavustusten jakaminen ja kolmannen sektorin sitouttaminen.

7.1 Pirkan Opiston yhteistyö

Kuntalaisille entuudestaan tuttu ja luotettava paikallinen kansalaisopisto oli luonnollinen valinta kumppaniksi osallistamistyöhön. Pirkan Opistolla ja ympäristönsuojeluyksiköllä ei ole ollut aikaisempaa yhteistyötä, vaikkakin opistolla on säännöllistä yhteistyötä Nokian kaupungin joidenkin yksiköiden, kuten kulttuuripalveluiden kanssa.

Yhteistyötä yksiköiden välillä haluttiin tehdä laajasti kestävänsä kehityksen ja kiertotalouden teemojen ympärillä. Molemmilla osapuolilla oli myös halua kehittää toiminnasta pysyvää.

Toiminnan suunnittelu aloitettiin vuoden 2018 syksyllä. Yhteisen suuremman perhetapahtuman järjestämistä harkittiin, mutta aikeesta luovuttiin resurssien vähyyden takia. Lisäksi harkittiin luentosarjaa tai kiertotalousaiheista puoliammatillista opintokokonaisuutta, mutta ei oltu varmoja mikä olisi kohderyhmä ja olisiko opintokokonaisuudelle kysyntää. Lopulta päädyttiin järjestämään vuoden 2019 aikana kolme yhteistä tapahtumaa, joista kaksi olivat tiedotusteemaisia ja yksi oli luento. Kaikki tapahtumat painettiin Pirkan opiston ohjelmalehteen ja ne olivat nähtävillä Pirkan opiston verkkosivuilla. Tilaisuuksia mainostettiin lisäksi sekä Pirkan opiston, että Nokian kaupungin ympäristönsuojeluyksikön ja kaupunkikehityspalveluiden Facebook-sivuilla.

Ensimmäinen tapahtuma helmikuussa 2019 oli kiertotalousilta. Illan aikana kuultiin luento Nokian kiertotalousasioista, paikallisen kiertotalousyrityksen esitys

sekä Pirkanmaan Marttojen esitelmä liittyen kiertotalouden periaatteiden soveltamiseen omassa elämässä. Tilaisuudessa haluttiin tuoda esille Nokialla tapahtuvaa kiertotalousalan kehitystä, mutta myös tuoda termiä tutuksi puhumalla aiheista, jotka ovat tavallisille kuntalaisille tuttuja ja kiinnostavia. Tilaisuudessa oli lisäksi tarjolla Pirkanmaan Marttojen valmistama hävikkiruokatarjoilu.

Kuva 6. Kiertotalousillan mainos (Pirkan opisto)

Toinen tapahtuma järjestettiin syyskuussa 2019 ympäristökasvatusviikon aikana. Tarkoituksena oli käydä läpi ajankohtaisia ympäristöön liittyviä aiheita. Aiheisiin kuuluivat Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n jätehuollon ajankohtaiskatsaus, Kokemäenjoen vesistön vesiensuojeluyhdistys ry:n esitys jätevesiasetuksen vaatimuksista, Nokian hiilineutraalius (Hinku) sekä yleinen kiertotaloutta esittelevä luento.

Osallistujamäärä molemmissa tilaisuuksissa jäi pieneksi. Ensimmäisessä tilaisuudessa osallistujia oli 10 kpl ja toisessa 6 kpl. Keskustelu oli kuitenkin elävää ja paikalla olijat osallistuivat ja kyselivät aktiivisesti. Osallistujat olivat pääasiassa keski-ikäisiä tai eläkeikäisiä.

Kahden tilaisuuden järjestämisen jälkeen oli selvää, että ihmisten paikalle saaminen oli näennäisesti ajankohtaisista ja monia kiinnostavista aiheista huolimatta haasteellista. Vastaavia kokemuksia on aiemmista ympäristönsuojeluyksikön ja

Pirkan opiston erillään järjestämistä tilaisuuksista. Olikin selvää, että perinteinen luento tai asukasilta ei enää riittänyt asukkaiden osallistamiseksi, vaan uusia tapoja tuli ottaa käyttöön.

Marraskuussa 2019 ympäristönsuojeluyksikkö ja Pirkan opisto järjestivät professori Arto O. Salosen luennon aiheena kestävään elämäntapaan ja yhteiskuntaan siirtyminen. Tässä yhteydessä pyrittiin panostamaan voimakkaammin ennakkomarkkinointiin. Paikalle tulemisen vaihtoehtona luentoa pystyi seuraamaan verkosta etänä tai myöhemmin tallenteena. Paikallinen sanomalehti Nokian Uutiset teki ennakkojutun Salosesta. Tapahtumasta tehtiin mainos, jota jaettiin Pirkan opiston Facebook-ryhmässä, kaupungin eri Facebook-sivuilla (kaupunki, kaupunkikehityspalvelut, ympäristönsuojelu) sekä kaupungin Twitter-tilillä. Lisäksi tilaisuudesta lähetettiin tieto Aamulehden menovinkkeihin ja vietiin juliste Tampereen yliopistolle. Tietoa jaettiin myös kaupungin sisäisillä Yammer- sivuilla.

Luennolle vaadittiin ennakoilmoittautuminen. Ennakoilmoittautumisia tuli 14 kpl ja ennakkoon katselulinkkejä tilattiin noin 20 kpl. Paikalle saapui kuitenkin noin 50 henkilöä. Lisäksi jälkikäteen linkkejä tilattiin lisää, niin että yhteensä luennon katsoi verkon kautta 43 henkilöä. Yhteensä luennon näki siis lähes 95 henkilöä. Kyseessä olikin Pirkan opiston siihen mennessä suosituin verkkoluento. Luentoa seuraamassa oli lähinnä keski-ikäisiä ihmisiä, joista suurin osa oli naisia. Luennolle oli kuitenkin löytänyt tiensä jonkin verran myös nuorempia ihmisiä.

Suurta osallistujamäärää toki edesauttoi se, että kyseessä oli tunnettu asiantuntija. Ennakoilmoittautuminen saattoi osittain sitouttaa kuulijoita paremmin saapumaan paikalle, mutta suurin osa jätti kuitenkin ilmoittautumatta. Tästä voitaneen päätellä, että ilmoittautumisen rooli ei ollut ratkaiseva osallistumispäätöstä tehtäessä.

7.2 Opistoyhteistyö osallistamisen keinona

Yhteistyö Pirkan Opiston kanssa voidaan nähdä olleen hedelmällistä tietyistä haasteista huolimatta. Yhteistyön aikana merkittävin haaste liittyi ihmisten houkutteluun tilaisuuksiin. Huolella valituista aiheista ja kahvitarjoiluista huolimatta ensimmäisten tilaisuuksien osallistujamäärä jäi pieneksi. Selvästi pelkkä opiston ohjelmalehti, verkkosivut ja satunnainen someviestintä ei tilaisuuksien mainonnassa riittänyt, vaan viestintää tulisi hajauttaa ja pyrkiä saavuttamaan juuri oikeat kohderyhmät. Etukäteissuunnittelun ja -työn merkitys viestinnän osalta kasvaa, mutta maksanee itsensä takaisin suurempina osallistujamäärinä.

Haasteista huolimatta yhteistyöstä voidaan nähdä jo lyhyen kokeilun aikana syntyneen merkittäviä synergiaetuja. Etuja muodostui mm. henkilöresursseista, molempien osapuolien tiedotuskanavien tehokkaasta käytöstä, rahallisten resursien yhdistämisestä, tilojen käytöstä sekä molempien osapuolien verkostojen yhdistämisestä yhteiseksi hyödyksi. Nämä edut todettiin jo vuoden 2019 aikana tapahtuneen yhteistyön aikana ja mikäli yhteistyö jatkossa syventyy, voidaan olettaa, että synergiaedut edelleen lisääntyvät.

Paikallisten ja alueellisten tiedotusvälineiden on todettu olevan usein vahvoja mielipidevaikuttajia seuduillaan (Kuntaliitto 2016, 51-52). Paikallislehti tulisikin pyrkiä entistä voimakkaammin sitouttamaan tilaisuuksien etukäteismarkkinoinnissa, kuten saatiin tehtyä Arto O. Salosen luennon osalta. Myös muita media-viestinnän välineitä, kuten erilaisia sosiaalisen median kanavia, tulee rohkeasti käyttää. Käytännön tasolla yhteistyöstä opittiin, että tilaisuuksien tallentaminen on nykypäivää ja tuo viestimisen mahdolliseksi myös niille, jotka eivät pääse tai ehdi paikan päälle. Erityisesti kiireisen aikuisväestön tavoittamisessa tallenteet toimivat hyvin.

Mielessä on hyvä pitää myös Pirkan Opiston rehtori Matti Korolaisen haastattelussaan korostama tarve tarjota sisältöä, joka koskettaa ihmisiä jollain henkilökohtaisella tavalla:

“jos on vähän tällaisista...asioista kyse, jotka vaatii ihmisiltä sellaista ajattelua, että sitoutuu johonkin, vaikka omissa ajattelumaailmassaan tai arvoissaan, että rupeanpa nyt edistämään kierrätystä tai kestävää kehitystä, sellaiseen on vaikeampaa saada isoja massoja liikkeelle. Mutta kun puhutaan henkilökohtaisesta hyödystä, liittyy se omaan terveyteen, ruokaan tai muuhun konkreettiseen hyötyyn, on helpompi ihmisiä saada paikalle.”

Tätä tukee myös tutkimustieto. Cantellin (2004b, 67) mukaan ympäristövalistuksessa tunteet ja arvot kytkeytyvät toisiinsa. Ihmiset sitoutuvat paremmin arvoihin, jotka koskettavat heitä henkilökohtaisesti ja tunnetasolla. Myös vapaamatkustajuus liittyy samaan teemaan. Vapaamatkustajuudesta ollaan tutkimustiedon mukaan valmiita luopumaan, jos on takeita siitä, että toisetkin käyttäytyvät haluttua normia noudattaen. (Cantell 2004b, 67) Tässä yleisten mielipiteiden ja normien muutostyössä opistolla on tärkeä rooli. Kuten Korolainen haastattelussa totesi, opiston rooli on toimia tiennäyttäjänä ja näyttää kuntalaisille keinoja kestävän tulevaisuuden toteuttamiseen.

Tehdyn yhteistyön ja haastattelun perusteella on selvää, että Pirkan opisto ja muut vastaavat oppilaitokset ovat hyvä ja luonnollinen yhteistyökumppani kunnalle asukkaiden kiertotalousteemaiseen osallistamistyöhön. Verkostoitumisesta aikuisten ympäristövalistuksen osalta, löytää se sitten muotonsa löyhemässä tai tiheämmässä muodossa, on siis saavutettavissa merkittäviä etuja.

Pirkan Opiston ja ympäristönsuojeluyksikön yhteistyö jatkuu vuonna 2020. Yhteiseksi teemaksi on sovittu vastuullinen kuluttaminen.

7.3 Kiertotalousavustukset

Uutena asukkaiden ja erityisesti aikuisväestön osallistamisen keinona Nokian kaupunki päätti jakaa kiertotalousavustuksia nokialaisille toimijoille. Vastaavaa avustusta ei ollut aiemmin jaettu. Kiertotalousavustuksia myönnettiin yhteisöjen, yhdistysten ja kaupunkilaisten kiertotaloushankkeisiin. Hankkeiden kokoa ei ollut

määritelty, mutta hankkeesta tuli olla hyötyä useammille ihmisille. Haku avattiin lokakuussa 2018.

Hausta laadittiin tiedote, joka johti juttuihin paikallislehden lisäksi kahdessa muussa lehdessä. Lisäksi sovittiin paikallislehden kanssa, että lehti seuraa hankkeiden toteutumista.

Haku järjestettiin verkkolomakkeen kautta. Hakemuksia tuli yhteensä seitsemän kappaletta. Hakijoiden pienestä määrästä johtuen haku-aikaa lisättiin ja asiasta tiedotettiin uudelleen. Jatkoajalla hakemuksia tuli vielä kaksi kappaletta lisää.

Hakemusten arvioimiseksi perustettiin raati, johon kuului Nokian kaupungin, ECO3-alueen platform-yrityksen Verte Oy:n sekä kiertotalousalan ammattilaisten (Pirkanmaan ELY-keskus ja Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n) edustajia.

Raati valitsi avustusten saajiksi Kehon siirtolapuutarhayhdistys ry:n, Kuloveden Kylät ry:n, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Siuron-Linnavuoren yhdistys ry:n sekä Alhoniityn Koulun Vanhempainyhdistys ry:n. Kiertotalousavustukset myönnettiin hakemusten perusteella ja niiden summat vaihtelivat 400–1500 euron välillä.

Avustettavaksi valittiin hankkeita, jotka toteuttavat kiertotalouden periaatteita, ovat innovatiivisia ja joista katsottiin olevan hyötyä useammalle kaupunkilaiselle. Valittujen hankkeiden koettiin olevan monipuolisia ja niiden pituus vaihteli yksittäisestä tempauksesta pitempiaikaiseen kehitystyöhön.

Taulukko 4. Kiertotalousavustushankkeet

Hankkeesta vastaava	Hanke	Ajankohta
Kuloveden Kylät ry	Pyörät pyörimään-tapahtuma	Toukokuu 2019
Alhoniityn koulun vanhempiyhdistys ry	Koulun ympäristöviikko	Syyskuu 2019
Kehon siirtolapuutarhayhdistys ry	Yhteiskompostialue	Lokakuu 2019
MLL ry Siuron yhdistys	Naistenvaatteiden vaihto- ja tuunausviikko	Toukokuu 2019

7.3.1 Kuloveden Kylät ry

Kuloveden Kylät ry järjesti avustuksen avulla Pyörät pyörimään-tapahtuman valtakunnallisen pyöräilyviikon aikana toukokuussa 2019. Kyseessä oli kaikille kyläläisille avoin koko perheen tapahtuma, jossa tarkoituksena oli mm. jakaa vinkkejä polkupyörän keväthuoltoon, tehdä yhdessä pieniä huoltotoimenpiteitä ja kierrättää itselle tarpeettomia pyöriä uusille käyttäjille. Yhdessä tekemällä haluttiin tukea kyläläisten hyvinvointia ja yhteenkuuluvuutta sekä luoda tärkeä kohtaamispaikka kyläläisille.

Avustussumman käyttökohteita olivat mm. kulukorvaus pyöräasiantuntijalle, erilaiset tarvikeostokset (paikkaussarjat, heijastimet, lamput), sekä tarjottavat.

KULOVEDEN KYLÄT RY JÄRJESTÄÄ

PYÖRÄT PYÖRIMÄÄN

KOKO KYLÄN PYÖRÄILYTAPAHTUMA

POLKAISEHAN PAIKALLE!

MITÄ : PYÖRÄTOHTORIT OPASTAVAT
PYÖRÄNHUOLTOA,
POLKUPYÖRIEN KATSASTUSTA,
POLKUPYÖRIEN JA TARVIKKEIDEN
VAIHTOTORI, TAITOAJORATA LAPSILLE,
TIETOVISA PALKINTOINEEN JA PALJON
MUUTA MUKAVAA PYÖRÄAIHEISTA!
KAHVI-/MEHUTARJOILU

MISSÄ : JUMESNIEMENTIE 716
(NOKIAN KAUNIAISISSA)

MILLOIN: PYÖRÄILYVIIKOLLA,
LAUANTAINA 11.5.19 KLO 15-17

TAPAHTUMAAN ON SAATU NOKIAN KAUPUNGIN
KIERTOTALOUSAVUSTUS

Kuva 7. Pyöräilytapahtuman mainos (Kuloveden kylät ry)

Tapahtumassa oli kävijöitä 50 kpl, mutta puolet määrästä oli järjestely- tai talkoo- väkeä. Osallistujia ei siis ollut niin paljon kuin järjestäjät olisivat toivoneet. Asiaan vaikutti mahdollisesti tapahtuman ajankohta aikaisin toukokuussa, jolloin kesä- asukkaita ei vielä ole vastaavaa määrää kuin keskikesällä.

Tapahtumaan osallistuneet olivat kuitenkin tyytyväisiä tapahtuman antiin. Tapahtuman järjestäjä kuvaa tapahtumaa näin:

“Osallistujat mm. taituroivat ajotaitoradalla, pyörätohtorit katsastivat polkupyörät ja tekivät pieniä huoltotoimenpiteitä. Monesta pyörästä puuttui tärkeitä heijastimia tai soittokello, joten tohtorilta sai apua myös niihin. Tietovisan kysymyksiä päähäilläessä sai monta uutta oivallusta liikennemerkeistä ja pyöräilijän oikeuksista ja velvollisuuksista. Näytillä ja testiajossa oli mm. sähköpyörä ja kickbikejä. Pyörän pesupisteellä oli innokkaita pyörän pesijöitä. Vaihtotorilla oli tarjolla mm. kypäriä

ja monen kokoisia polkupyöriä. Muistoksi tapahtumasta sai itse leimata puukiekoon pyörälogon, joka oli suunniteltu tapahtumaa varten. Tapahtuman kruunasi hyvät pullakahvit ja lapsille tarjotut jäätelöt.”

Kyläyhdistyksessä koetaan, että lähivuosina on ollut haasteita saada kylän väkeä osallistumaan tapahtumiin. Kyseistäkin tapahtumaa oli mainostettu hyvin. Juttua paikallislehteen ei kuitenkaan saatu juttuvinkistä huolimatta.

7.3.2 Alhoniityn koulun vanhempainyhdistys ry

Alhoniityn peruskoulun (1-9 lk.) vanhempainyhdistys järjesti avustusrahalla koulun oppilaille oman ympäristökasvatusviikon, johon sisältyi mm. muoviin, muotiin ja tekstiileihin, jätteisiin ja arjen pieniin tekoihin liittyviä työpajoja. Lisäksi viikon aikana toteutettiin tavaravaihtopäivä sekä ruokahävikkiin liittyvä kampanja. Työpajat toteutti Ekokumppanit Oy. Pirkan Opisto järjesti koululle lisäksi kierrätystaidetyöpajan. Avustussumma käytettiin ohjelmanjärjestäjille maksettaviin palkkioihin. Juttua paikallislehteen ei aiheesta saatu juttuvinkistä huolimatta.

Kuva 8. Ekokumppaneiden muovipaja

Viikon ohjelmaan osallistui noin 380 oppilasta. Vanhempainyhdistykseltä saadun palautteen mukaan viikkoon oltiin erittäin tyytyväisiä. Ilman avustusta ei viikkoa olisi ollut mahdollista toteuttaa. Kohtuullisella avustussummalla (1000 euroa) saatiin toteutettua monipuolista ja laadukasta ympäristökasvatusta koko viikoksi. Avustuksen avulla pystyttiin kattamaan monia ajankohtaisia teemoja ja esiteltyä niitä lapsille innostavalla tavalla. Luokissa viikko oli saanut aikaan keskustelua mm. lasten vaikuttamismahdollisuuksista kodin kierrätysmahdollisuuksiin tai ostettavien tuotteiden alkuperään. Vanhempainyhdistyksessä oltiin jälkikäteen pohdittu myös kerrannaisvaikutuksia koteihin lasten haastaessa teemojen perusteella vanhempiaan keskusteluun.

Vanhempainyhdistyksen mukaan viikon onnistumisen mahdollisti avustuksen lisäksi vanhempainyhdistyksen ja opettajien yhteistyö. Suunnittelu ja rahoituksen hankkiminen jäi vanhempainyhdistykselle, kun taas koulun ympäristötiimi otti vastuun käytännön järjestelyistä. Viikko oli iso ponnistus opettajille, mutta koettiin sen arvoiseksi. Opettajilta saadun palautteen mukaan vanhempainyhdistyksen rooli viikon järjestäjänä oli ratkaisevan tärkeä. Yleiselläkin tasolla opettajien taholta vanhempainyhdistys koettiin tärkeäksi kumppaniksi ympäristökasvatuksessa.

7.3.3 Kehon siirtolapuutarhayhdistys ry

Kehon Siirtolapuutarhan alueella sijaitsee 94 viljeltävää mökkipalstaa. Yhdistys haki avustussummaa siirtolapuutarha-alueen ravinnekierron parantamiselle.

Palstoilta ja yleisiltä alueilta syntyy runsaasti biomassaa. Hakemuksen mukaan aiemmin risut poltettiin, yleisten alueiden lehdet läjitettiin metsän reunaan kasalle ja kukin kompostoi pihastaan syntyvät massat. Kokoissa poltettiin vuosittain 6-8 kuorma-autollisen verran biomassaa.

Avustuksen avulla alueelle rakennettiin yhteiskompostialue, jonka avulla alueen ravinteet saadaan palautettua kiertoon ja uusien lannoitteiden käyttöä voidaan

vähentää. Alueelle ostettiin lisäksi silppuri, jonka avulla risuista tehdään haketta polttamisen sijaan. Hakettamisen avulla voidaan lisäksi välttää poltosta aiheutuvat ilmanpäästöt ja saada hake takaisin palstaviljelijöiden käyttöön.

Saadun palautteen mukaan vastaavan kompostointialueen rakentamisesta oli ollut puhetta pitkään, mutta se ei ollut toteutunut ennen kiertotalousavustusta. Tuen parasta antia oli yhteisössä alulle saatu asennemuutos kierrätykseen ja ympäristöasioihin liittyen. Ihmiset ovat innostuneet suunnittelemaan muitakin toimenpiteitä: toisen kompostointialueen suunnittelu on jo käynnissä. Myös biojätteiden keräilyyn on suunnitteilla ratkaisuja.

Siirtolapuutarhayhdistyksessä nähtiin rahallista arvoa tärkeämpänä avustuksen liikkeelle saava ja aktivoiva voima. Aiheesta on suunnitteilla lehtijuttu paikallislehden keväällä 2020.

7.3.4 Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry:n Siuron-Linnavuoren yhdistys

MLL Siuron-Linnavuoren yhdistys haki avustusta naistenvaatteiden vaihto- ja tuunausviikolle. Viikko järjestettiin toukokuussa 2019, jolloin yhdistyksen tiloissa oli koko viikon iltaisin mahdollista vaihtaa vaatteita ilman rahaa sekä pienentää, lyhentää ja "tuunata" vaatteita. Paikalla oli iltaisin ammattitaitoinen ompelija sekä muutama kotiompelija. Avustussummaa haettiin tarvikkeille, ompelijan palkalle sekä iltapalatarvikkeisiin.

Kävijämäärä viikolla oli noin 130. Nokian Uutiset teki viikosta jutun, minkä johdosta kävijöitä löysi paikalle loppuviikosta enemmän kuin ennen jutun julkaisua. Lehtijutun antamalla julkisuudella oli selvästi kävijöitä lisäävä vaikutus. Viikko koettiin onnistuneeksi ja sille oli toivottu kävijöiden joukossa jatkoa.

7.3.5 Kiertotalousavustukset osallistamiskeinona

Avustuksien voidaan nähdä olleen onnistunut keino levittää tietoutta ja käytännön kiertotalouden ratkaisuja erilaisille ihmisryhmille, jotka eivät välttämättä osallistu

esimerkiksi perinteisempiin asukasiltoihin tai luentoihin. Myös tavoite hyödyn jakamisesta isolle ihmisjoukolla toteutui hyvin. Toteutuneet hankkeet olivat monipuolisia ja niiden kohderyhmät vaihtelivat lapsista aikuisiin, vapaa-ajan asukkaihin, naisiin ja miehiin. Ne myös kuvastivat monipuolisuudellaan hyvin sitä, miten monella ja kullekin sopivalla tavalla yhdistykset ja asukkaat voivat olla mukana kiertotalouden toteuttajina.

Haetut avustusmäärät eivät pääsääntöisesti olleet suuria ja hyvinkin kohtuullisella avustusmäärällä oli mahdollista saada vaikuttavuutta ja näkyvyyttä. Avustuksista viestimällä pystyttiin levittämään kuntalaisille tietoutta siitä, miten erilaisia osa-alueita kiertotalouteen sisältyy. Kuten mm. Kehon siirtolapuutarhan tapauksessa todettiin, ei avustusten voima ollut välttämättä vain taloudellinen vaan se, että avustuksella saatiin alulle muutos asenteissa.

Kehittämistarvetta voidaan jälkikäteen nähdä olleen etukäteistiedotuksessa, koska hakemusten määrä jäi melko vaatimattomaksi. Kiertotalous lienee terminä vielä todennäköisesti vieras kuntalaisille ja vaatii lisää näkyvyyttä. Kaupunkikehityspalveluiden tiedottajan ja kaupunkikehitysjohdajan kanssa jälkikäteen asiaa pohdittaessa todettiin, että tiedotteet ja Facebook-päivitykset eivät riittäneet hakijoiden motivoimiseksi, vaan lisäksi olisi voinut järjestää esimerkiksi lanseeraustilaisuuden. Termin hankaluutta voisi ratkaista myös antamalla avustukselle tavalliselle kuntalaiselle helpommin mielletävissä oleva nimi.

Yhteistyö paikallislehden kanssa ei toteutunut suunnitellulla tavalla. Asiaa olisi kenties auttanut parempi etukäteissuunnittelu ja lehden voimakkaampi sitouttaminen. Lopullinen päätösvalta asiassa on kuitenkin paikallislehdellä, eikä kaupunki pysty suoraan vaikuttamaan siihen, mitä juttuja lehti päättää julkaista. Vaikka toivottu juttusarja ei toteutunut, saivat avustukset kuitenkin kohtalaisesti näkyvyyttä lehdessä.

Mikäli avustusten jakamista jatketaan, tulevat avustukset tutuiksi asukkaille mm. paikallislehden ja sosiaalisen median kautta, millä oletettavasti olisi positiivinen

vaikutus myös hakijamääriin. Sosiaalisen median monipuolista käyttöä avustusten ja toteutuneiden hankkeiden esittelyssä tulee jatkossa lisätä. Mikäli avustuksia tulevana vuosina jaetaan, on tiedotuksessa joka tapauksessa helpompi käyttää esimerkkejä jo toteutuneista hankkeista. Onnistuneet, jo toteutuneet hankkeet madaltanevat kynnystä hakea avustusta.

7.4 Kolmannen sektorin sitouttaminen

Kolmannella sektorilla, yhdistyksillä ja seuroilla, on suuri potentiaali kiertotalouden viestinviejinä kuntalaisten suuntaan. Tätä potentiaalia ei kaupunki ole aiemmin pyrkinyt suunnitelmallisesti hyödyntämään.

Luvussa tarkastellaan kolmannen sektorin sitouttamista yhdistysten kiertotalousaiheisen verkostoitumistilaisuuden sekä seurakunnan ja kaupungin välisen hävikkiruokaprojektin kautta. Seurakunnan katsotaan osana kansalaisyhteiskuntaa kuuluvan kolmannen sektorin piiriin.

Verkostoitumistilaisuus

Ympäristönsuojeluyksikkö järjesti maaliskuussa 2020 yhteistyössä Suomen Punaisen Ristin Nokian yhdistyksen kanssa verkostoitumistapahtuman, jonka tarkoituksena oli tuoda yhdistykset yhteen keskustelemaan kiertotalousaiheisesta yhteistyöstä. Kutsu lähetettiin laajalla jakelulla kaikille nokialaisille yhdistyksille (n. 170 kpl). Paikalle saapui kaupungin osallistujien lisäksi 12 osallistujaa 10 eri yhdistyksestä.

Kuva 9. Verkostoitumistilaisuuden ohjelma.

Aihetta alustettiin esittelemällä kiertotaloutta terminä. Tilaisuudessa oli lisäksi kaksi kokemusasiantuntijaa kertomassa siitä, millaista yhteistyötä yhdistys voi tehdä kiertotalousteemoissa toisten yhdistysten ja kaupungin kanssa. Kaupungin työllisyyspalveluiden edustaja oli osaltaan kertomassa mahdollisuudesta saada kuntouttavan työtoiminnan kautta työntekijöitä yhdistysten hankkeisiin.

Tilaisuus herätti osallistujien kesken runsaasti keskustelua. Keskustelun annettiin muotoutua vapaasti pyrkimättä sitä ohjailemaan. Tilaisuudessa keskusteltiin mm. vaateteollisuudesta ja ihmisten kulutuskäyttäytymisestä, aineettomista lahjoista ja elämyksistä, yhteiskäyttöautoista, etätyön edistämisestä, kierrättämisestä sekä ruokahävikistä ja siihen liittyvästä hyväntekeväisyystyöstä. Lisäksi kuultiin paikallisten yhdistysten jo toteuttamista kiertotaloutta tukevista toimista, ympäristönsuojeluun liittyvistä huolista sekä suunnitelmista. Paikallisten eläkeläisyhdistysten edustajat toivat tilaisuudessa esiin myös toiveen lisätä kiertotalousaiheista viestintää eläkeläisille.

Tilaisuuden toisen järjestäjän, Punaisen ristin Nokian osaston edustaja painotti, että tiedon ja käytäntöjen jakaminen yhdistysten kesken on tärkeää. Tilaisuudessa keskusteltiin mahdollisuudesta käynnistää yhdistysten välistä kiertotalousaiheista yhteistyötä. Kyseessä voisi olla esimerkiksi kierrätyskeskus, jota yhdistykset hoitaisivat vuoroviikoin. Sosiaalista kestävää kehitystä voitaisiin edistää tarjoamalla tilan pyörittämiseen työtä työllistetyille tai opiskelijoille. Yhdistys voisi oman vastuuviikkonsa aikana esitellä omaa toimintaansa.

Tilaisuudesta saatiin osallistuneilta jälkikäteen positiivista palautetta. Ympäristönsuojeluyksikkö löysi tilaisuudesta useita uusia yhteistyökumppaneita kaupungin ympäristökasvatustyöhön.

Hävikkiruokaprojekti

Ajatus hävikkiruokaprojektista ei alun perin kuulunut kehitystyön suunnitelmaan, mutta syntyi sekä Alhoniityn päiväkodin, että Harjuniityn koulun projektien johdosta. Alhoniityssä viestittiin halua löytää syntyvälle hävikkiruoalle ratkaisuja. Harjuniityssä taas tehtiin ruokapalveluiden kanssa ruoka-aiheista yhteistyötä.

Ruokapalveluiden edustajat viestittivät, että kaupungin kouluista ja päiväkodeista syntyy päivittäin vaihteleva määrä ruokahävikkiä, joka päättyy suurimmaksi osaksi jätteeseen. Lähtökohtana ruokapalveluilla on luonnollisesti, että hävikkiä syntyisi mahdollisimman vähän, mutta täysin sitä ei voida estää. Aiheesta oli jo keskusteltu alustavasti ruokapalveluiden ja seurakunnan välillä.

Hävikkiruokahanke toteutettiin ruokapalveluiden sekä seurakunnan yhteistyönä. Hanketta valmisteltiin kahdessa palaverissa tammi-helmikuun 2020 aikana. Oma roolini oli jälleen lähinnä toimia fasilitaattorina ja kirjata sovitut toimenpiteet ylös.

Hankkeessa päädyttiin toimintamalliin, jossa kaupunki lahjoittaa Nokian lukiolta syntyvää hävikkiruokaa seurakunnalle kuntalaisille jaettavaksi. Ruokaa lahjoitetaan yhtenä päivänä viikossa. Ruoka jaellaan kylmänä asiakkaiden omiin astioi-

hin. Hankkeen palaverissa sovittiin käytännön asioista, kuten tarvittavista sopimuksista, ilmoituksista terveystarkastajalle ja kuljetukseen liittyvistä yksityiskohdista.

Sovittiin, että syntyvän hävikin määrästä pidetään kirjaa. Jatkossa hankkeen kokemusten perusteella harkitaan, voitaisiinko ruokaa lahjoittaa lukion lisäksi muista kohteista. Hankkeesta valmisteltiin yhteinen tiedote.

Toiminnan piti alkaa maaliskuussa 2020. Korona-epidemia kuitenkin esti toiminnan aloittamisen suunnitellussa aikataulusta.

7.5 Kolmannen sektorin sitouttaminen osallistamiskeinona

Verkostoitumistilaisuudessa saatiin kosketus aiheeseen, josta ympäristönsuojeluyksiköllä ei ole runsaasti kokemusta. Kiertotalousaiheinen yhdistysyhteistyö on tätä ennen liittynyt enimmäkseen ympäristökasvatusviikkoon, jossa kumppanina on ollut mm. paikallinen 4H-yhdistys. Muilla kaupungin yksiköillä, kuten kulttuuri-toimella, toki yhdistysyhteistyö on paikoitellen runsastakin, mutta niidenkään osalta ympäristövalistukseen tai kiertotalouteen liittyvää yhteistyötä ei ole tiedossa.

Ottaen huomioon miten suurella jakelulla kutsu lähti, oli verkostoitumistilaisuudessa vähäisesti osallistujia. Vaikka kutsussa pyrittiin avaamaan kiertotalouden termiä ja antamaan esimerkkejä sopivista aihepiiriin liittyvistä yhteistyömuodoista, ei paikan päälle saapunut runsasta joukkoa. Oma vaikutuksensa oli varmasti myös sillä, että tilaisuus järjestettiin päiväsaikaan, jolloin moni järjestön edustaja on töissä.

Tästä huolimatta tilaisuus täytti odotukset. Tapahtumassa tuli esiin, miten monesta näkökulmasta kiertotaloutta voi tarkastella. Jokaisen yhdistyksen edustaja näki asian omasta näkökulmastaan. Tilaisuus oli hyvä ikkuna siihen, mitkä asiat kuntalaisia koskettavat ja kiinnostavat arkielämässään. Tapahtuman ansiosta

saatiin myös hyviä vinkkejä siihen, mihin asioihin aikuisten ja perheiden ympäristövalistustyössä on Nokialla hyödyllistä keskittyä.

Tilaisuus osoitti, että potentiaalia ja halua yhteistyön kehittämiseen on. Osallistujien esittämät eri näkökulmat asiaan osoittivat myös, että kaupungilla on paljon opittavaa yhdistysten tekemästä arvokkaasta työstä. Epäilemättä yhteistyö tarjoaisi opittavaa ja synergiaetuja molemmille osapuolille.

Hävikkiruokaprojekti oli hyvä osoitus siitä, miten kehitys poikii kehitystä. Toisten hankkeiden kautta tapahtuneen verkostoitumisen kautta mahdollistui itselleni mahdollisuus edistää hanketta, joka oli ollut puheen tasolla suunnitelmissa, mutta jonka käyntiin saattamiseen ei osallisilla ollut toistaiseksi ollut resursseja. Suhteellisen pienellä työmäärällä saatiin toimiva suunnitelma aikaiseksi. Sen käytännön toimivuuden toteaminen ja analysointi jää kuitenkin myöhäisempään ajankohtaan aloituksen viivästyttyä korona-epidemian johdosta.

8 ASUKKAAN ROOLI KIERTOTALOUDESSA

Kehittämistyön aikana pyrittiin vahvistamaan Nokian kaupungin asukkaiden osallisuutta kiertotalouteen. Teoreettisena viitekehyksenä tarkasteltiin kiertotalouskäsitteen lisäksi ympäristökasvatuksen, osallisuuden ja verkostoitumisen teemoja. Tässä luvussa tarkastellaan tehtyä kehittämistyötä suhteessa tähän teoreettiseen viitekehykseen.

Ympäristökasvatuksen merkittävänä tavoitteena voidaan nähdä yksilön elinikäisen oppimisprosessin tukeminen (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 20). Kehittämistyö tuki tätä tavoitetta, sillä työssä ei pyritty kohdentamaan ympäristökasvatus- ja osallistamistyötä vain yhdelle kuntalaisryhmälle, vaan tarjoamaan osallisuuden ja oppimisen mahdollisuuksia eri-ikäisille asukkaille.

Koskinen & Paloniemi (2010) kuvaavat ympäristövastuullisen osallistumisen sosiaalisena oppimisprosessina, jossa sekä omaehtoisella osallistumisella että ulkopuolelta tulevalla osallistamisella nähdään olevan oma roolinsa. Osallisuuden kokemukset ovat joka tapauksessa ensisijaisen tärkeitä, sillä onnistuessaan ne tuottavat voimaantumista ja kyvykkyyden tunnetta, mikä motivoi yksilöä osallistumaan jatkossakin. (Koskinen & Paloniemi 2010)

Kehittämistyössä on pyritty luomaan eri asukasryhmille mahdollisuuksia näiden voimaantumisen tunteiden syntymiseen. Toisten osahankkeiden, kuten ympäristökasvatusviikon, osalta kyseessä on ollut selkeämmin osallistamisnäkökulma. Toisissa hankkeissa, kuten yhdistysten sitouttamisessa, taas on lähdetty liikkeelle osallisuuden mahdollistamisesta. Tavoitteena on joka tapauksessa ollut kannustaa kaupungin asukkaita aitoon ympäristökansalaisuuteen. Selvää on, että ympäristövastuullinen toiminta lähtee yksilöstä, eikä kaupunki pysty rakentamaan kuntalaisten ympäristökansalaisuutta yksittäisillä hankkeilla. Kaupungilla on kuitenkin selkeä rooli esimerkin antajana, kannustajana ja mahdollistajana. Tässä kehittämistyössä esitetyn kaltaisilla hankkeilla kuntalaisten ympäristövastuullista toimintaa voidaan edistää.

Kuten mm. Palmer (1998) kuvaa, ympäristökasvatuksessa liikutaan samanaikaisesti sekä käsitteiden, faktojen ja taitojen, että myös arvojen ja tunteiden maailmassa. Siksi vaikuttava ympäristökasvatus koetaan henkilökohtaisella tasolla. Tämä omakohtaisen kokemuksellisuuden tarve tuli esille myös asiantuntijahaastatteluissa ja toteutetuissa hankkeissa. Asian tiedostaminen on hyödyksi erityisesti aikuisten osallistamistyön jatkosuunnittelussa.

Kaupungin asukkailla on kuluttajina nykymaailmassa yhä enemmän mahdollisuuksia osallistua kiertotalouden toteuttamiseen omaehtoisesti, ilman ulkopuolista osallistamista. Myös tässä nousee esille arvojen merkitys. Yhä useamman yksilön hyvinvointikäsitys ei enää perustu materiaalsen kuluttamisen pohjalle, vaan nousevina trendeinä nähdään mm. kokemusten arvostaminen materiaalin sijaan ja entistä harkitsevampi ostokäyttäytyminen (Euromonitor International 2019). Myös suhde omistamiseen on vähitellen muuttumassa ja yhä useammat osallistuvat myönteisesti mm. jakamistalouteen (Lindblom & Lindblom 2017).

Ihmisten kulutusikäyttäytymisessä ja hyvinvointikäsitksessä tapahtuvat muutokset avaavat kunnille ja kaupungeille mahdollisuuden ja kenties myös velvollisuuden edistää kiertotaloutta myös kuluttajanäkökulmasta. Esimerkiksi jakamistalouden edistämisen ja erilaisten kuluttamista ohjaavien nudge-keinojen (kuluttajien työtäisyohjauskeinojen) kautta on kunnalla tilaisuus luoda kuluttajille kiertotalouden mahdollistavaa toimintaympäristöä. Seppälä ym. (2016) ovatkin tunnistaneeet kuluttajien valistuksen ja toimintaympäristön muutokset keskeisiksi keinoiksi kiertotalouden palvelukonseptien edistämisessä.

Kehittämistyön aikana tuli vahvasti esille, että asukkaiden kiertotalousaiheinen osallistamistyö edellyttää yhteistyötä, innovatiivisuutta ja eri näkökulmien huomiointia. Verkostotoiminnan edut tulevat hyvin esille juuri tämän tyyppisessä toimintaympäristössä (Valtioneuvoston kanslia 2019, 3). Kehittämistyö toteutui työn aikana moniverkosto-ympäristössä, missä jokaisen verkoston toimintatavat muotoutuivat joustavasti kumppaneiden omien lähtökohtien ja tarpeiden ympärille. Kehittämistyön aikana syntyneet verkostot olivat muodoltaan pääasiallisesti kehittämis- tai innovaatioverkostoja, kuten pilottipäiväkodin ja -koulun

osalta. Toisissa hankkeissa, kuten ympäristökasvatusviikon tai hävikkiruokaprojektin osalta, verkostotoiminnan painopiste oli innovaation sijaan yhteisessä toiminnassa.

Bäcklund ym. (2017, 93) kuvaavat, että sosiaalisen median ja digitalisaation aikaansaamassa yhteiskunnassa usein myös yksilöt toimivat verkostomaisesti, löytäen erilaisia keinoja liittyä yhteen ja yhteisiä väyliä tavoitteidensa toteuttamiseen. Siksi onkin vain luonnollista, että myös asukkaiden kiertotalousaiheinen osallistamistyö löytää muotonsa verkostomaisessa rakenteessa.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Kehittämistyötä arvioitaessa nousee alussa asetetuista tutkimuskysymyksistä voimakkaasti esille verkostoitumisen merkitys. Kumppaneita asukkaiden osallistamis- ja ympäristökasvatustyöhön löytyi yllättävän helposti. Opetuspalvelut, varhaiskasvatus ja Pirkan opisto oli etukäteen tunnistettu keskeisiksi kumppaneiksi. Yhteistyö näiden kumppaneiden kanssa olikin hedelmällistä. Samalla kuitenkin myös yhdistysten rooli nousi voimakkaasti esille mahdollisena kumppanina kiertotaloudesta viestimiselle. Tätä potentiaalia ei kenties ole vielä riittävästi hyödynnetty.

Työn aikana löytyi myös sellaisia kumppaneita, joita ei ollut osattu työn alkaessa tunnistaa. Esimerkiksi ruokapalvelut osoittautui työn edetessä tärkeäksi kumppaniksi, vaikka yhteistyötä ei ollut alussa lainkaan suunniteltu. Ympäristökasvatustiimin järjestelyissä myös kulttuuripalvelut ja kirjastopalvelut ovat nousseet esille kumppaneina, joilla on runsaasti yhteisiä intressejä ympäristökasvatuksen ja -valistuksen saralla. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että yhteistyöhön sopivia kumppaneita on siis varmasti löydettävissä.

Hankkeen aikana muodostetut verkostot rakentuivat kumppanuuden ja täysivältaisen osallistumisen pohjalle. Saatujen kokemusten perusteella voidaan todeta, että tämän tyyppiseen innovointia ja kehittämistä sisältävään työhön ne olivat onnistuneita verkostotoiminnan muotoja. Verkostot voivat kuitenkin saada monia eri muotoja ja lähteä liikkeelle eri lähtökohdista osallistujien tarpeiden mukaan.

Kehittämishankkeen alussa asetettiin tavoitteeksi määrittellä kiertotalousaiheisen osallistamistyön keskeiset painopistealueet ja avaintoimenpiteet. Kehitystyön aikana fokus muuttui kuitenkin osallistamisen lähtökohdista osallisuuden mahdollistamiseksi. Työn edetessä tuli selväksi, että jos halutaan kehittää asukkaiden ympäristökansalaisuutta sekä aitoja verkostokumppanuuksia, tulee osallisuuden olla yksilöistä ja toimijoista lähtöisin olevaa vapaaehtoista toimintaa.

Kun tarkastellaan yhdessä kumppaneiden kanssa toteutettuja osahankkeita, kuten päiväkotij- ja koulupilotteja, voidaankin sanoa, että painopisteitä ei tule välttämättä määritellä ylhäältä alas, vaan paremman lopputuloksen saa kuuntelemalla kyseisen yksikön tai kohteen tarpeita. Oleellista on luoda toimivat verkostorakenteet, joiden avulla mahdollistetaan kumppaneille avoin vuorovaikutus näiden tarpeiden ja ideoiden ilmaisuun. Sen jälkeen tehtäväksi jää kuunnella ja etsiä yhdessä ratkaisuja.

Jos kuitenkin puhutaan osallistamisesta asukkaille esiteltävien teemojen näkökulmasta, kuten Pirkan Opiston ja ympäristökasvatusviikon esimerkeissä, voidaan todeta, että termistöllä ei osallistamistyössä varsinaisesti ole merkitystä. Kiertotalous-sanana voi hyvin jättää pois ja sen sijaan paloitella aihetta pienemmiksi paloiksi, jotka ovat kuntalaisille helpommin lähestyttävissä ja heidän arkeensa kuuluvia. Tärkeintä on löytää tapoja viestiä asioita tavalla, joka koskettaa ihmisiä henkilökohtaisella tasolla. Toinen toimiva tapa lähestyä kiertotalousaiheista osallistamistyötä voisi olla pyrkiä yhä voimakkaammin ujuttamaan aihesisältöjä erilaisiin kaupungin järjestämiin tilaisuuksiin. Edellä kuvattuja lähestymistapoja vahvistavat työn aikana haastateltujen asiantuntijoiden näkemykset.

Kehittämistyössä kävi nopeasti ilmi, että mikäli kaupunki haluaa aidosti mahdollistaa kaikenikäisten kuntalaisten osallisuutta kiertotalouteen, on panostettava viestintään ja kohdennettava se kullekin asukasryhmälle harkitusti, oikea-aikaisesti ja suunnitellusti. Uusia viestintäkeinoja on otettava rohkeasti käyttöön mm. sosiaalisen median eri kanavissa. Tärkeään asemaan nousi tässäkin näkökulmassa verkostojen tärkeys: yhdistämällä voimia kumppaneiden kanssa, saadaan yleensä myös kaksinkertainen näkyvyys.

Asukasryhmistä tärkeimpänä osallistamistyön kohteena lienee viisainta keskittyä jatkossakin lapsiin ja nuoriin, mutta myös aikuisten valistukseen on syytä panostaa nykyistä enemmän. Työ vaatii aikaa, mutta alkaa todennäköisesti kantaa hedelmää kuntalaisten tullessa tietoisemmaksi kiertotalouden aiheista.

Arvioitaessa parhaita viestinnän keinoja, nousee erityisesti lasten osalta esiin osallistavat menetelmät. Aihe nousi esiin asiantuntijahaastatteluisissa, pilottihankkeissa ja sama kokemus on myös ympäristönsuojeluyksikön omasta ympäristökasvatustyöstä. Aikuisten osalta osallistavat menetelmät ovat yhtä lailla tehokkaita, mutta käytännön arjessa osallistumiselle on joskus hankala löytää aikaa. Tällöin arvoonsa nousevat erilaiset viestinnän keinot: Pirkan Opiston yhteistyön aikana todettiin, että esimerkiksi videotallenne oli aikuisille suosittu ja myös helppo tapa osallistua heille itselleen sopivaan aikaan ja sopivassa paikassa. Moni etsii tietoa myös verkkosivuilta, sähköpostitse tai haluaa tulla paikalle yleisötilaisuuteen henkilökohtaisesti. Jokaiselle tulisi olla mahdollisuus osallistua itselleen sopivalla tavalla.

Kun tavoitteena on osallistaa asukkaita kiertotalouteen, voidaan todeta, että yksittäisten osallistamistapahtumien sijaan tulisi pyrkiä pitkäjänteiseen toimintaan, jolla mahdollistetaan osallisuutta ja ekologisen ajattelutavan muodostumista asukkaille. Onnistuessaan prosessi mahdollistaa edelleen asukkaille voimaantumisen kokemuksia. Tällöin muodostuu Koskisen & Paloniemen (2010, 299) kuvailema oppimisprosessi, joka onnistuessaan saa osallistujan haluamaan osallistua jatkossakin.

Asukkaiden kiertotalousaiheisen osallistamistyön kehittämiseksi olisi tärkeää sitouttaa kaupungin eri yksiköitä toimintaan mahdollisimman laajasti. Kiireisessä toimintaympäristössä tämä on epäilemättä suuri haaste. Kehittämishankkeen aikana todettiin kuitenkin, että toimivia, toimintaansa motivoituneita verkostoja onnistuttiin rakentamaan myös kuntaorganisaation sisällä. Toiminnan aloittaminen vaati kuitenkin ensin henkilökohtaisten verkostojen luomisen. Verkostojen muodostumisen helppous syntyi kenties "matalan kynnyksen" henkilökohtaisista yhteydenotoista sopiviksi katsottuihin henkilöihin. Lisäksi, kenties onnekaasti, kehittämishankkeen tavoitteet asettuivat linjaan useiden kumppaneiden tavoitteiden kanssa.

Haasteita kuntalaisten osallistamistoiminnalle varmasti jatkossa on. Haasteista suurimmat aiheutunevat toimijoiden rahallisten ja ajallisten resurssien rajallisuudesta. Myös työn koordinointi on haasteellista nyt käytettävissä olevilla resursseilla.

Työn jatkuvuuden varmistaminen edellyttäisikin riittäviä resursseja työn koordinoimiseksi kaupunkiorganisaatiossa. Työstä saadun kokemuksen perusteella voidaan päätellä, että paras tulos saavutettaisiin, jos toimintaa koordinoimassa olisi henkilö, joka toimisi eräänlaisena verkostojohtajana ja fasilitaattorina koordinoitujen ja säännöllisesti arvioiden osallistamistoimintaa. Vastuuhenkilö voisi luoda ja koordinoita osallistamistyöhön tarpeellisia verkostorakenteita kunnan sisällä ja ulkopuolisten kumppaneiden kanssa. Lisäksi vastuuhenkilö voisi huolehtia johtotasolle viestimisestä ja sitouttamisesta. Ympäristönsuojeluyksikkö pieninä yksikkönä koordinoi toimintaa resurssiensa mukaan, mutta sen resurssit eivät missään tapauksessa riitä pysyvästi tässä kehittämishankkeessa esitettyjä hankkeita vastaavaan toimintaan. Työn jatkuvuus tulisi varmistaa ympäristönsuojeluyksikön panoksesta huolimatta. Tämä vaatisi kaupungin johtotasolta strategisen linjauksen kiertotaloustyön merkityksestä kuntalaisnäkökulmasta sekä riittävät rahalliset resurssit toimenpiteiden toteuttamiseen.

Tärkeä jatko tässä opinnäytetyössä aloitetulle kehittämistyölle olisi tutkia ja kehittää asukkaiden osallistamista kiertotalouteen voimakkaammin kuluttajanäkökulmasta. Mielenkiintoinen näkökulma olisi tutkia, miten Nokian kaupunki voisi tukea erilaisia kiertotalouden palvelukonsepteja. Tutkimuskohteena voisivat olla esimerkiksi palveluistamiseen liittyvät ratkaisut tai tuotteiden jakamiseen, kierrätykseen ja kunnostamiseen liittyvät palvelut. Myös kaupungin käytössä olevien erilaisten nudge-keinojen kehittäminen kiertotalouden edistämiseksi olisi tärkeä tutkimuskohde.

LÄHTEET

Aaltonen S. & Kreutz E. 2009. Engage your stakeholders - Stakeholder Involvement toolkit for local authorities. UBC Commission on Environment (EnvCom). Priimuspaino.

Alasuutari Pertti. N.d. Mitä laadullinen tutkimus on? Luettu 13.2.2020. <https://docplayer.fi/8150-Mita-on-laadullinen-tutkimus-pertti-alsuutari-tampereen-yliopisto.html>

Ala-Poikela A. & Koski A. & Stenvall J. 2015. Verkostot osana kuntien kehittämis- ja innovaatiotoimintaa. Loppuraportti. Vaikuttavuutta arververkoilla (VARVO) -hanke. Lapin yliopisto, Tampereen yliopisto, Kuntaliitto. Helsinki. Viittaus teokseen Agranoff, R. 2007. Managing within Networks. Adding Value to Public Organizations. Washington, D.C.: Georgetown University Press.

Beierle T.C. 1998. Public Participation in Environmental Decisions: An Evaluation Framework Using Social Goals. Discussion Paper 99-06. Washington D.C.: Resources for the Future.

Bäcklund P., Häkli J. & Schulman H. 2017. Kansalaiset kaupunkia kehittämässä. Tampere: Tampere University Press.

Cantell H. 2004a. Osallisuus ja kontekstuaalisuus ympäristökasvatuksen uusissa toimintaympäristöissä. Julkaisussa Kulttuurit, erilaisuus ja kohtaamiset. Kasvatustieteen päivien 2003 julkaisu. Osa 5/5. S. 496-504. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.

Cantell H. 2004b. Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

CSCP. N.d. The Collaborating Centre for Sustainable Consumption and Production. Circular Economy Guidebook for Cities. Luettu 7.3.2020. https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/circular_cities_publication.pdf

Digital Initiative. 2016. Michelin: Tires-as-a-service. Luettu 2.4.2019.
<https://rctom.hbs.org/submission/michelin-tires-as-a-service/>

ECO3. N.d. ECO3 - bio- ja kiertotalouden edelläkävijä. Luettu 25.3.2020.
<https://eco3.fi/>

Ellen MacArthur Foundation. 2013. Towards the Circular Economy. Economic and business rationale for an accelerated transition. Luettu 30.6.2019.
<https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/Ellen-MacArthur-Foundation-Towards-the-Circular-Economy-vol.1.pdf>

Ellen MacArthur Foundation. 2017. Schools of thought. Luettu 23.3.2019.
<https://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/concept/schools-of-thought>

Euroopan komissio. 2018. Behavioral Study on Consumers' Engagement in the Circular Economy. Executive Summary. Luettu 30.7.2019. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/consumers/sustainable-consumption_en

Euroopan komissio. 2019. Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. Euroopasta ensimmäinen ilmastoneutraali maanosa. Luettu 3.2.2020. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_fi

Euromonitor International. 2019. What is the New Consumerism? Video. Julkaistu 16.5.2016. Luettu 23.7.2019. <https://blog.euromonitor.com/video/what-is-the-new-consumerism/>

Euroopan parlamentti. 2018. Mitä kiertotalous on ja miksi sillä on merkitystä? Luettu 31.3.2020. <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/headlines/economy/20151201STO05603/mita-kiertotalous-on-ja-miksi-silla-on-merkitysta>

EU2019.fi. N.d. Suomen EU-puheenjohtajuus. Kiertotalous 2.0. Luettu 3.2.2020.
<https://eu2019.fi/taustoitukset/kiertotalous>

Eurooppa-neuvosto. 2019. Neuvostolta päätelmät kiertotaloudesta. Lehdistötiedote 4.10.2019. Luettu 15.12.2019. <https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2019/10/04/the-council-adopts-conclusions-on-the-circular-economy/>

FEE Suomi ry. N.d. Vihreä Lippu. Luettu 3.2.2020. <https://vihrealippu.fi/vihrealippu/>

Ghisellini P., Cialani C. & Ulgiati S. 2016. A review on circular economy: The expected transition to a balanced interplay of environmental and economic systems. Artikkelijournal of Cleaner Production. ResearchGate.

Gretschel A. 2002. Kunnallisen nuorten osallisuusympäristön perustaminen. Julkaisussa Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. S. 48-62. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Suomen Kuntaliitto.

Hakanen M., Heinonen U. & Sipilä P. 2007. Verkostojen strategiat. Menesty yhteistyössä. Helsinki: Edita Prima Oy.

Heikkilä H. Varhaiskasvatusyksikön johtaja. 2019. Haastattelu 13.6.2019. Haastattelijana Vermaete T. Nokia

Högström A. 2002. Yhteiskunnallinen viestintä. Tiedottamisesta tavoitteelliseen viestintään. Helsinki: Inforviestintä Oy.

Joelperä M. Lehtori. 2020. Teams-haastattelu 1.4.2020. Haastattelijana Vermaete T. Litteroitu.

Jyväskylän yliopisto. N.d. Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali. Kolmas sektori. <http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/kolmas-sektori>

Jyväskylän yliopisto 2015. Laadullinen tutkimus. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>

Järvinen L., Kahra M., Kaufmann D., Laine S., Mattila H., Mänty A., Pantsar M., Peljo J. & Sorasahi H. 2017. Uhri, sopeutuja vai ratkaisujen tarjoaja? Suomen mahdolliset roolit globaalissa kestävyyskriisissä. Sitra muistio. Luettu 18.3.2020. <https://media.sitra.fi/2017/11/23054820/uhrisopeutujavairatkaisujentarjoaja.pdf>

Jäppinen T. & Nieminen V. 2014. Kuntalaiset keskiöön. Työkalupakki kuntalaisten osallistumiseksi palvelujen kehittämiseen ja päätöksentekoon. Osallistumisen työkalupakki. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. Luettu 13.7.2019. http://shop.kuntaliitto.fi/product_details.php?p=3041

Kirchher J., Reike D. & Hekkert M. 2017. Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. Innovation Studies Group, Copernicus Institute of Sustainable Development, Utrecht University, The Netherlands. Resources, Conservation & Recycling 127 (2017) 221-232.

Korolainen M. Rehtori. 2019. Haastattelu 9.12.2019. Haastattelija Vermaete T. Litteroitu. Nokia.

Koro P. Ympäristökouluttaja. 2019. Puhelinhaastattelu 22.11.2019. Haastattelija Vermaete T. Litteroitu.

Koskela L., Koskinen J. & Lankinen P. 2007. Viestintä verkostoissa ja innovaatioissa. Juva: WS Bookwell Oy.

Koskinen S. 1999. Osallistuvan ympäristökasvatuksen malli – esimerkkinä lasten osallistuminen luonnonhoidon suunnitteluun Helsingissä. Pro Gradu- tutkielma. Helsingin yliopisto. Limnologian ja ympäristönsuojelun laitos. Viitattu teoksessa

Cantell H. 2004b. Ympäristökasvatuksen käsikirja. s. 65. Jyväskylä: PS-kustannus.

Koskinen S. & Paloniemi R. 2010. Social learning processes of environmental policy. Luku 13. Teoksessa Handbook of Environmental Policy. Nova Science Publishers, Inc.

Kuittinen T. 2003. Vapaa-ajan harrastusongelma aikuisten ympäristöoppimisen haasteena. Kasvatustieteiden laitos. Tampereen yliopisto. Pro gradu-tutkielma.

Kuntaliitto. 2016. Kuntaviestinnän opas. Ohjeet kunnan ja kuntapalveluja tuottavan yhteisön viestintään ja markkinointiin. Luettu 24.9.2019. <https://www.kuntaliitto.fi/file/549/download?token=LrycZZqr>

Kurenlahti M. 2018. Kulutususkon ja olemisen arvoitus. FEE Suomi. Ympäristökasvatus Teema 2018-lehti. s. 8-11.

Kuula, A. 2006. Toimintatutkimus. Luku 5.4. kokonaisuudesta Saaranen-Kauppinen, Anita ja Puusniekka, Anna, KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. https://www.fsd.tuni.fi/menetelma-opetus/kvali/L5_4.html

Kuuteri M. Toiminnanjohtaja. 2019. Haastattelu 2.6.2019. Haastattelija Vermaete T. Tampere. Litteroitu.

Lamminen L. Varhaiskasvatusyksikön johtaja. 2020. Puhelinhaastattelu 31.1.2020. Haastattelija Vermaete T.

Leinonen K. Lukion lehtori. 2020. Haastattelukysymykset. Sähköpostiviesti. Luettu 30.3.2020.

Lindblom, A., & Lindblom, T. 2017. De-ownership orientation and collaborative consumption during turbulent economic times. *International Journal of Consumer Studies*, 41(4), 431–438.

Louhimaa E. 2005. Kasvatussosiologinen näkökulma ympäristökasvatukseen ja -kansalaisuuteen. Teoksessa A-L & Kokkonen A. 2005. s. 147-155. Koulutuksen kulttuurit ja hyvinvoinnin politiikat. Verkkojulkaisu. Kasvatustieteen päivät 2005.

Melville P. Tutkimus- ja kehittämispäällikkö. 2019. Skype-haastattelu 31.5.2019. Haastattelija Vermaete T. Litteroitu.

Neuvottelutulos hallitusohjelmasta 3.6.2019. 2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Helsinki. Luettu 13.1.2020. <https://interactive.sanoma.fi/arkku/files/25992474Neuvottelutuloshallitusohjelmasta3.6.2019.pdf>

Nokian kaupunki. N.d. Elinvoimainen, ekologinen Nokia 2027. Luettu 1.2.2020. <https://www.nokiankaupunki.fi/kaupunki-ja-hallinto/strategia-ja-hankkeet/uusi-nokia-2027/>

Opetushallitus. 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet. Luettu 20.3.2020. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lukion-opetussuunnitelmien-perusteet>

Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Luettu 19.12.2019. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Luettu 3.3.2020. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Palmer J. A. 1998. Transferred to digital printing 2005. Environmental Education in the 21st Century. Theory, Practice, Progress and Promise. London and New York: RoutledgeFalmer.

Parikka-Nihti M. & Suomela L. 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pekola-Sjöblom M., Helander V. & Sjöblom S. 2006. Kuntalainen- kansalainen. 7 luku. Kuntalaiset vaikuttajina. Kuntaliiton verkkojulkaisu nro 182.

Pirkanmaan Jätehuolto Oy. 2019. Vuoreksen jäteasema aukeaa lokakuussa. Luettu 3.4.2019. http://pjhoy.fi/pjoy/Vuoreksen_jateasema_aukeaa_toukokuussa

Pirkanmaan liitto. 2019. Pirkanmaa ensimmäisten maakuntien joukossa mukaan HINKU-verkoston. Tiedote. Luettu 11.3.2020. <https://www.pirkanmaa.fi/blog/2019/11/07/pirkanmaa-ensimmaisten-maakuntien-joukossa-mukaan-hinku-verkoston/>

Pirkanmaan liitto. N.d.a Kiertoviisas Pirkanmaa 2040. Pirkanmaan ympäristöohjelma. Luettu 2.2.2020. <https://tieto.pirkanmaa.fi/pymo/#ohjelma/2>.

Pirkanmaan liitto. N.d.b. Pirkanmaan liiton hankkeet. Luettu 3.4.2020. <https://www.pirkanmaa.fi/uudista/hankkeet/>

Routio, Pentti. n.d. Teemahaastattelu. Tuotetiede. Taideteollisen korkeakoulun virtuaaliyliopisto. Luettu 31.3.2020. http://www2.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/1364_empiir.html#teemahaas

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. n.d. Strukturoitu ja puolistrukturoitu haastattelu. KvaliMOTV kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien oppimisympäristö. Luettu 1.4.2020. https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html

Salonen A.O. & Åhlberg M. 2011. Sustainability in Everyday Life: Integrating Environmental, Social and Economic Goals. Sustainability The Journal of Record.

Salonen K. 2005. Mieli ja maisemat. Eko- ja ympäristöpsykologian näkökulma. Edita Publishing Oy Helsinki.

Salonen K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72.

Seppälä J., Sahimaa O. Honkatukia J., Valve H., Antikainen R., Kautto P., Myllymaa T., Mäenpää I., Salmenperä H., Alhola K., Kauppila J., Salminen J. 2016. Kiertotalous Suomessa – toimintaympäristö, ohjauskeinot ja mallinnetut vaikutukset vuoteen 2030. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 25/2016. Valtioneuvoston kanslia.

Skene K.R. 2017. Circles, spirals, pyramids and cubes: why the circular economy cannot work. Springer. Sustainability Science.

Sillanpää M. Varhaiskasvatuksen johtaja. 2019. Haastattelu 13.6.2019. Haastattelijana Vermaete T. Nokia.

Simola Irina. Ajankohtaista kiertotaloudesta Pirkanmaalla. 25.10.2019. Esitelmä.

Sitra. N.d.a. Mistä on kyse? Luettu 23.3.2019. <https://www.sitra.fi/aiheet/kiertotalous/#mista-on-kyse>

Sitra. N.d.b. Kriittinen siirto. Suomen kiertotalouden tiekartta 2.0. Luettu 23.3.2019. <https://www.sitra.fi/hankkeet/kriittinen-siirto-kiertotalouden-tiekartta-2/>

Sitra. 2016. Kierrolla kärkeen. Suomen tiekartta kiertotalouteen 2016-2025. Sitran selvityksiä 117. Luettu 23.3.2019. <https://media.sitra.fi/2017/02/27175308/Selvityksia117-3.pdf>

Sitra. 2017. LED-valaistus palveluna. Luettu 26.3.2019. <https://www.sitra.fi/caset/led-valaistus-palveluna/>

Sitra. 2018. Mitä nämä käsitteet tarkoittavat? Luettu 23.3.2019. <https://www.sitra.fi/artikkelit/mita-nama-kasitteet-tarchoittavat/>

Sitra. 2019. Kunta mahdollistaa tärkeät siirrot kiertotaloudessa. Luettu 26.3.2019. <https://www.sitra.fi/artikkelit/kunta-mahdollistaa-tarkeat-siirrot-kiertotaloudessa/>

Stahel W. 2016. The Circular Economy Package. EESC Hearing. Brussels. Esitelmä. Luettu 30.3.2019. https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/2016_01_26_presentation-stahel.pdf

Tampereen kaupunkiseutu. N.d. Tampereen kaupunkiseudun ilmasto- ja energiatavoitteet: Konsulttityön raportti. Luettu 2.4.2020. https://www.tampereenseutu.fi/site/assets/files/18328/ilmastotavoitteet_loppuraportti.pdf

Thaler R.H. & Sunstein C.R. 2008. Nudge. Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness.

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2019. Kouluterveyskysely 2019.

Tilastokeskus 2019. Väestö 31.12.2019. Tilastokeskuksen väestötiedot, ennakkotieto.

Ulkoministeriö. N.d. Agenda 2030 – kestävän kehityksen tavoitteet. <https://um.fi/agenda-2030-kestavan-kehityksen-tavoitteet#Tavoite>

Valkokari K. 2016. Verkostot, alustat ja tiedon jakaminen. 6Aika Innovaatioalustat. IPR Workshops 21.11.2016. Luettu 2.4.2020. https://avoimetinnovaatioalustat.files.wordpress.com/2015/08/6aika_valkokari_20161121.pdf

Valkokari K., Salminen J., Rajala A., Koskela M., Kaunisto K. & Apilo T. 2014. Ekosysteemit ja verkostojen parviäly. Tulevaisuuden liiketoimintojen suuntaviivoja. VTT Technology 152.

Valtioneuvosto. 2019a. Kiertotalouden edistämishjelma käynnistyy, Reijo Karhinen ohjausryhmän puheenjohtaja. Ympäristöministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön tiedote 5.1.2019. https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kiertotalouden-edistamisohjelma-kaynnistyy-reijo-karhinen-ohjausryhman-puheenjohtaja

Valtioneuvosto. 2019b. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi - sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Valtioneuvoston kanslia. 2019. Verkostajohtamisen opas. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2019:12. Helsinki.

Viberg K. Kestävän elämäntavan ja kiertotalouden johtaja. 2019. Skype-haastattelu 25.6.2019. Haastattelija Vermaete T. Litteroitu.

Wautelet T. 2018. The Concept of Circular Economy. Its Origins and its Evolution. Working Paper. ResearchGate.

Whim. Muuta et liikkumiseen tarvitse. N.d. MaaS Global Oy. Luettu 31.3.2019. <https://whimapp.com/fi/>

Yhdistyneet kansakunnat. 2015. Agenda 2030. Epävirallinen suomennos. Yleiskokouksen päätöslauselma 25. syyskuuta 2015. 70. istunto. Asialistan kohdat 15 ja 116. https://kestavakehitys.fi/documents/2167391/2186383/Agenda2030_ep%C3%A4virallinen+suomennos.pdf/707fe444-6540-49d6-86a3-fd6bee1cf345/Agenda2030_ep%C3%A4virallinen+suomennos.pdf

LIITTEET

Liite 1. Ympäristökasvatusviikon kyselyt

Ympäristökasvatusviikon palautekysely

Kyselyssä 1 = huono, 5 = erinomainen

1. Ympäristökasvatusviikosta tiedotus

	1	2	3	4	5
Tieto ympäristökasvatusviikosta saavutti minut ongelmitta	☐	☐	☐	☐	☐
Sain tiedon riittävän ajoissa toiminnan suunnittelun kannalta	☐	☐	☐	☐	☐
Varattavissa olevat ohjelmat oli kuvattu ohjelmalehdessä hyvin	☐	☐	☐	☐	☐
Ohjelmassa oli riittävästi valinnanvaraa	☐	☐	☐	☐	☐

2. Avoin palaute ympäristökasvatusviikon tiedottamisesta

3. Ohjelman varaaminen

	1	2	3	4	5
Ohjelman varaaminen oli selkeää ja vaivatonta	☐	☐	☐	☐	☐
Varauksen teossa oli riittävästi joustavuutta aikatauluihimme	☐	☐	☐	☐	☐

4. Tekisitkö varauksen verkossa jos se olisi mahdollista

- Kyllä
 Ei
 En osaa sanoa

5. Avoin palaute varaamisjärjestelmästä

6. Käytännön järjestelyt toimivat hyvin (esim. ohjelma alkoi aikataulussa, sain riittävät etukäteistiedot ja viestintä ohjelmasta vastaavan kanssa toimi)

- Kyllä
 Ei
 En osaa sanoa

7. Avoin palaute käytännön järjestelyistä

8. Ohjelman yleisarvosana (arvostelee vain ne, joihin osallistuit)

	1	2	3	4	5
Karjatilavierailu Honkaniemi	☐	☐	☐	☐	☐
Karjatilavierailu Alanen	☐	☐	☐	☐	☐
Alhoniityn päiväkodin luontorentoutus	☐	☐	☐	☐	☐
Bioman- musiikkiteatteriesitys	☐	☐	☐	☐	☐

	1	2	3	4	5
Yritysvierailu Prismassa	☐	☐	☐	☐	☐
4H- yhdistyksen sieni- ja marjarasti	☐	☐	☐	☐	☐
Hukan teillä oppitunti kierrätyksestä ja roskaamisesta	☐	☐	☐	☐	☐
Sähkökoekalastus	☐	☐	☐	☐	☐
Luonto-liiton itämerivierailu	☐	☐	☐	☐	☐
Marttojen tietoisuuskotitalouden kierrätyksestä	☐	☐	☐	☐	☐
Kaupunginpuutarhurin puistokävely	☐	☐	☐	☐	☐
WWF pallon paras ruoka- työpaja	☐	☐	☐	☐	☐
Verte Oy kiertotalousluento	☐	☐	☐	☐	☐
Yritysvierailu Molok Oy:llä	☐	☐	☐	☐	☐
Kaavoitusyksikön luento "kiertotalous maankäytön suunnittelussa"	☐	☐	☐	☐	☐
Kouluilla järjestetty luontoliikunta	☐	☐	☐	☐	☐

9. Avoin palaute ohjelmista

10. Mielestäni sopivin vuodenaika ympäristökasvatusviikon järjestämiseen tulevaisuudessa olisi

- Kevät
 Syksy
 Muu ajankohta, mikä

11. Muu palaute (toivomukset, kehittämisideat) ympäristökasvatusviikosta

Ympäristökasvatusviikon palautekysely järjestäjille

Kyselyssä 1 = huono, 5 = erinomainen

1. Ympäristökasvatusviikon viestintä

	1	2	3	4	5
Yhteydenotto viikkoon osallistumisesta tapahtui riittävän ajoissa toimintamme suunnittelun kannalta	☐	☐	☐	☐	☐
Sain tarpeeksi tietoa ympäristökasvatusviikosta ja siitä mitä ohjelmalta odotettiin	☐	☐	☐	☐	☐
Yhteydenpito ympäristönsuojeluyksiköstä ennen ympäristökasvatusviikkoa oli riittävää	☐	☐	☐	☐	☐

2. Avoin palaute ympäristökasvatusviikon viestinnästä

3. Käytännön järjestelyt

	1	2	3	4	5
Sain riittävästi tukea ohjelman suunnitteluun	☐	☐	☐	☐	☐
Sain riittävästi tukea käytännön järjestelyihin	☐	☐	☐	☐	☐
Sain tiedon tehdyistä varauksista hyvissä ajoin (Huom! Täytä vain jos ympäristönsuojeluyksikkö vastaanotti varaukset puolestasi)	☐	☐	☐	☐	☐

4. Avoin palaute viikon järjestelyistä

5. Ohjelman järjestäjäksi ilmoittautuminen, varausten tarkastelu ja muu yhteydenpito (esim. kävijämäärien ilmoittaminen jälkikäteen) tulisi tapahtua

- Sähköisellä interaktiivisella alustalla (esim. google sheets tai vastaava)
 Sähköpostilla
 Puhelimitse
 Muuten, miten

6. Ohjelman varaus (koulut ja päiväkodit) tulisi tapahtua

- Sähköisellä kalenterilla (josta linkki ohjelman järjestäjän sähköiseen alustaan)
 Sähköpostitse tai puhelimitse ohjelman järjestäjältä
 Sähköpostitse tai puhelimitse ympäristönsuojeluyksiköstä
 Muuten, miten

7. Paras aika ympäristökasvatusviikkoon osallistumiselle olisi

- Kevät
 Syksy
 Muu, mikä

8. Olen kiinnostunut osallistumaan ympäristökasvatusviikkoon jatkossakin

- Kyllä (jätä halutessasi sähköpostiosoitteesi)

 Ei (jätä halutessasi sähköpostiosoitteesi)

En osaa vielä sanoa

9. Avoin palaute ympäristökasvatusviikosta

Liite 2. Varhaiskasvatuksen kestävän kehityksen perehdytysopas

Olli Oravan opas

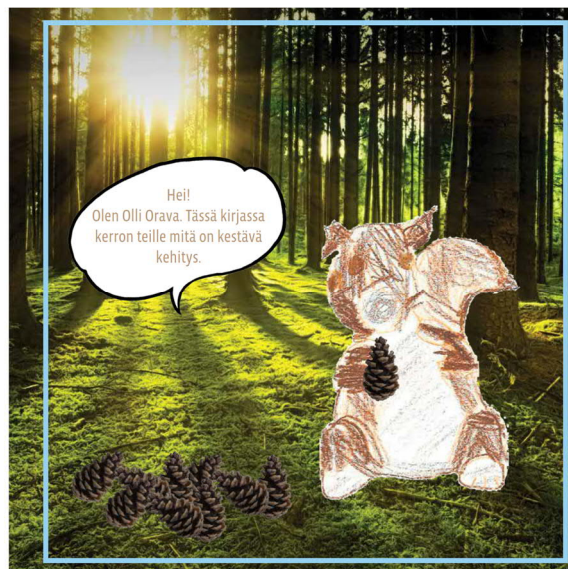
Lasten kestävän kehityksen perehdytysopas Nokian kaupungin varhaiskasvatukseen syntyi omasta tarpeestamme. Olimme usein miettineet, miten Vihreän lipun päiväkotimme tulevat uudet lapset saataisiin perehdytettyä jo käytössä oleviin Vihreä lippu-tapoihin. Kaikkein paras ta olisi, jos perehdyttäjänä voisi olla toiset lapset. Pulmana vaan oli, että lähes kaikki kestävän kehityksen ohjeistus on pääasiassa kirjoitettua tekstiä, mikä ei sovellu alle kouluikäisille lapsille, joista vain harva osaa lukea.

Alhoniityn ja Tyttöjän päiväkotien lapset ovat valokuvanneet ja piirtäneet Olli Oravan opetuksia keskeisistä kestävän kehityksen osa-alueista. Lisäksi erityisopettajamme on valinnut aiheisiin sopivat PCS-kuvat. Tekstimäärän olemme pyrkineet pitämään minimissä. Ilmastonmuutos käsitteenä on tarkoituksella jätetty pois, mutta se on käsiteltävien teemojen tausta-ajatuksena.

Kestävän kehityksen perehdytysopas lapsilta lapsille on nyt valmiina käyttöön varhaiskasvatyksiköihin ja perhepäivähoitoon. Aikuisten tehtävä on luoda lapsille toivoa. Viestimme on, että pienetkin teot ovat tärkeitä, ja että jokaisella on mahdollisuus tehdä valintoja, jotka ovat hyviä ympäristölle ja meille ihmisille.

Nokiassa maaliskuussa 2020
Alhoniityn- ja Tyttöjän päiväkotien lapset ja henkilökunta

PCS-kuvat: Papunet ja Pirkanmaan jätehuolto

JÄTTEIDEN LAJITTELU

Osaan laittaa roskat oikeaan roskikseen.

KIERTOTALOUS

Tarvitsenko tämän uuden tavarank? Voisiko tavaran lainata ostamisen sijasta tai ostaa käytettynä?

Mistä tavara syntyy? Mitä siitä tulee, kun sitä ei enää käytetä?

Jos voin, kierrätän tuottamani jätteen.

Teen vanhasta uutta tuunaten.

En tuota jätettä turhaan.

TERVE ELÄMÄ

Ulkona liikkuminen on hyväksi sinulle ja minulle. Terveeltä näyttää, leikkipuistoa käytä.

Maista ja nauti, vältä moni tauti.

Kävele ja kannaa, älä periksi anna.

Kun lepoa riittää, siitä lapsi kiittää.

KASVISPAINOTTEINEN RUOKA

Pyrin ottamaan ruokaa sen verran, että jaksan syödä sen.

Täytän vatsani kasviksilla ja hedelmillä.

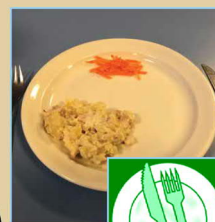

RUOKAHÄVIKKI

Lautasen tyhjennän, näin biojätettä vähennän.

Jos en jaksaa kaikkea, säästän ja syön myöhemmin.

PÄIVÄKODIN SÄÄNNÖT JA KAVERITAITOT

Kiitä, muista, huomioi, kaikki silloin paremmin voi.

Ketään ei saa satuttaa.

Erialaisuus on rohkeutta, hyväksyminen on kaveruutta, siitä syntyy ystävyys.

LIIKENNE JA KULKEMINEN

Suosin julkisia kulkuvälineitä, rakastun raiteisiin.

Kuljen matkat kävelen tai pyörällä aina kun voin.

Metsässä et tarvitse roinaa, sieltä löytyy uutta voimaa.

Pida luonto lähellä sinua ja minua.

VESI

Käytä vettä säästään, käsien pesu sujuu pienellä vesimäärällä.

Sulje hana, kun saippuuit käsiä.

Pese pois pöpöt, niin käsistäsi tulee söpöt.

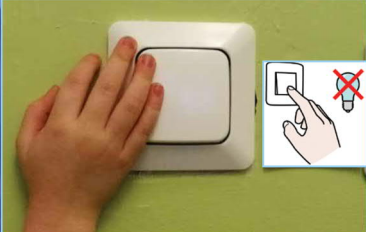

ENERGIA

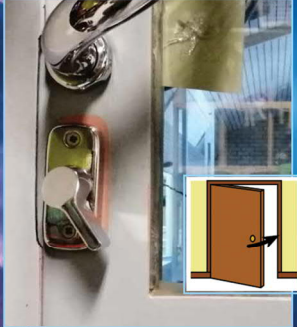

Sammutan turhan valot.

En jätä valmiustilaa sähkölaitteisiin.

Tuuletan nopeasti ja tehokkaasti.

**Ihmisellä on paljon mahdollisuuksia tehdä hyvää
luonnon ja itsensä hyväksi.**

**Valtamerikin koostuu pienistä pisaroista,
joten jokainen pienikin asia on tärkeä.**

Yhdessä voimme tehdä paljon.

TÄÄLLÄ SYNTYY TTA.

"Panu Pihkalan blogi: miten puhua lapselle ilmastonmuutoksesta 2018."